

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

148427

TÜRK AİLE DÜZENİ VE AİLE İÇİ İLİŞKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa İsmail LALE

Enstitü Ana Bilim Dalı : TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
Enstitü Bilim Dalı : HALK BİLİMİ

148427

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Türker EROĞLU

MAYIS 2004

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

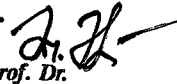
TÜRK AİLE DÜZENİ VE AİLE İÇİ İLİŞKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa İsmail LALE

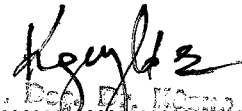
Enstitü Ana Bilim Dalı : TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
Enstitü Bilim Dalı : HALK BİLİMİ

Bu tez 29/06/2004 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği/Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr.

Alâeddin MEHMEDOĞLU
...Türk Dil ve Edeb. Bil. Bşk.

Jüri Başkanı

Yrd. Doç. Dr. Kâzım Yıldırım
.....
Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Türker EROĞLU
.....
Jüri Üyesi

ÖNSÖZ

Hayat çok boyutlu bir iç içeriğe sahiptir. Bunun için farklı sosyal bilim dalları tarafından incelemeye alınmıştır. Yılların getirdiği birikimleri izlemek ve bu birikimleri anlamaya çalışmak her araştırmancının özünü teşkil etmektedir.

Sosyal ve kültürel unsurları öğrenebilmek, onlarla ilgili temel yargılara varabilmek için tarihi süreç içerisinde varlığını sürdüren geleneklerin incelenmesi gerekmektedir. Türkler tarih boyunca varlığı ile varlık kazanan temel kurumlara çok değer vermiş, bu kurumları ana unsur olarak kabul edip korumaya çalışmışlardır. Aile de bu kurumların en önemlisidir. Çünkü aile sosyal kurumları bütünleşmesinde temel rol oynamaktadır.

Bugün bütün dünyaya yayılmakta olan Batı Medeniyeti hem meydana getirdiği siyasi, sosyal ve iktisadi değişimler, hem de sahip olduğu kültür değerleri sayesinde aile tipini hemen her yerde birbirine benzer hale getirmektedir. Toplumsal yapıda meydana gelen bu değişimler aile müessesesini de etkilemiş, aile düzenleri de yerli yerinde kalamamıştır. Ailede bazı değişimler ortaya çıkmıştır.

Bir kültürü şekillendiren ailenin toplumsal önemi göz önünde bulundurulduğunda Türk kültürü içinde gelişme gösteren Türk ailesini incelemenin önemli bir vazife olduğunu düşünmekteyiz.

Yeni gelişmeler beraberinde değişimleri de getirmektedir. Bu noktada öncelikle bizim kendimizi iyi tanımamız gerekmektedir. Bir milletin ırki unsurlarının özellikleri yattığı gen ne ise bir milletin sosyal unsurlarının özelliklerini içinde barındıran aile de odur. Bu yönüyle aile üzerinde oynanan oyunları gen yapısına yönelik saldırılara benzetiyoruz. Vurguladığımız bu hususlar bizi böyle bir çalışma yapmaya itti.

Çalışmamızda, bir toplumun temel kurumlarından olan aile kurumu ile ilgili, özelde Türk ailesinin dünü ve bugünü ile ilgili bir kıyas yapmaya çalıştık. Türk ailesinin bazı tipik yönlerini ele alarak günümüzde nasıl bir işleyiş özelliği gösterdiğini bulmaya çalıştık.

Çalışmamızın ilk bölümünde, kavram olarak aile, ailenin yapısı ve fonksiyonlarını ele alacağız.

II.bölümde, Türk aile yapısı, işleyişi, sanayileşme sürecinde Türk aile yapısında meydana gelen değişimler, Türk ailesinde iletişimin boyutları ve aile içi ilişkiler ele alınacaktır.

Çalışmamız sırasında yararlandığımız kaynaklar arasında ilk olarak ailenin kültür unsurları içinde ele alındığı Nihat NİRÜN'un "Aile ve Kültür" adlı eseri olmuştur. Bu eserde ailenin ve bireylerinin sosyal değişimlerden ne şekilde etkilendiklerinden yararlanmaya çalıştık.

Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu tarafından derletilen, 7 cilt halinde yayınlanmış "Aile Yazıları" da çalışmamızda yararlandığımız öncelikli kaynaklar arasında bulunmaktadır. Bu eserlerden, kavram olarak aile,yapı ve tarihi süreç içerisinde gelişimi; bireyin aile içinde kişilik kazanması; kültürel değerler ve sosyal değişme gibi konulardan yararlandık.

Mahmut TEZCAN'ın "Türk Ailesi Antropolojisi" de çalışmamıza kaynaklık eden önemli eserlerdendir.Bu eserden, ailenin tarihi gelişimi ile ilgili bilgiler edindik.

Çalışmamız toplumun temel yönlerini ortaya koyması bakımından sosyolojinin temel kavram, kurum, süreç ve teorilerinin ele alındığı Zeki ARSLANTÜRK ve Tayfun AMMAN tarafından kaleme alınan "Sosyoloji" adlı eserden de yararlanılmıştır.

Orhan TÜRKDOĞAN da kaleme aldığı önemli eserlerle çalışmamızda bize yol göstermiştir. Özellikle "Osmanlıdan Günümüze Türk Toplum Yapısı" adlı kapsamlı eser konuyu açmamızda bize yardımcı olmuştur.

Belirtmemiz gerekiyor ki, bu kaynaklardan yararlanırken "Nasıl olmalıdır?" sorusunun cevabını aramaktan ziyade "Nasıldır?" sorusunun cevabını aramaya çalıştık. Bunu ararken, tarihi süreç içerisinde "Nasıl idi?"sorusundan da yararlandık.

Gerek konu tespiti hususunda, gerekse bütün çalışmam sırasında yardımlarını esirgemeyerek bana yol gösteren ve destek olan Danışman Hocam Yard. Doç. Dr. Türker EROĞLU' ya sonsuz müteşekkir olduğumu belirtmek isterim.

Ayrıca, bana destek olan, benimle beraber çalışmanın bitmesi için gayret gösteren Kuaybe YÜCEBİLGİLİ'ye de teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ	1
1. SİSTEMATİK AÇIDAN AİLE	6
1.1 Aile, Tanımı, Yapısı Ve Tarihçesi	8
1.2. Ailenin Özellikleri	11
1.3 Ailenin Toplumsal İşlevleri	11
2. AİLE ÇEŞİTLERİ	15
2.1 Büyüklüklerine Göre Aile	15
2.1.1 Geniş Aile	15
2.1.1.1 Geniş Ailede İlişkiler	18
2.1.1.1.1 Baba-Oğul İlişkisi	19
2.1.1.1.2 Karı-Koca İlişkisi	19
2.1.1.1.3 Kaynana-Gelin İlişkisi	20
2.1.1.1.4 Ana-Oğul İlişkisi	21
2.1.2 Modern Aile (Çekirdek Aile)	21
2.1.2.1 Modern Ailede Eğilimler	22
2.1.3 Çözülen Aile	23
2.2 Otoriteye Göre Aile	23
2.2.1 Anaerkil Aile	24
2.2.2 Babaerkil Aile	24
2.2.3 Ataerkil Aile	25
3. EVLENME	27
3.1 Evlenme Çeşitleri	27
3.1.1 Eş Sayısına Göre Evlenme	27
3.1.1.1 Çok Eşli Evlilik (Poligami)	27

3.1.1.2 Polijini.....	28
3.1.1.3 Poliandri.....	29
3.1.1.4 Tek Eşle Evlilik (Monogami).....	29
3.1.2 Eş Seçilen Alana Göre Evlilik.....	30
3.1.3 Eşlerin Yerleşim Yerlerine Göre.....	30
3.1.4 Grup İlişkilerine Göre.....	30
3.1.5 Otorite İlişkilerine Göre.....	31
3.1.6 Soy İlişkilerine Göre.....	31
4. BOŞANMA VE SEBEPLERİ.....	32
4.1 Bireysel Nedenler.....	32
4.2 Toplumsal Nedenler.....	33
5. TARİHİ GELİŞİM SÜRECİNDE TÜRK AİLESİ.....	35
5.1 İslam Öncesi Türk Ailesi.....	39
5.1.1 Zina.....	47
5.1.2 Boşanma.....	48
5.2 İslâmiyet Sonrası Türk Ailesi.....	48
5.2.1 Manas Destanı'nda Aile.....	49
5.3 Cumhuriyet Dönemi Türk Ailesi (Modern Aile Bakımından).....	54
6. TÜRK TOPLUMUNDA AİLE YAPISI.....	57
6.1 Kırsal Aile.....	57
6.2 Gecekondu Ailesi.....	58
6.3 Kentsel Aile.....	59
6.4 Toplumsal Değişme Ve Türk Ailesi.....	61
6.5 Sanayileşme Ve Değişme.....	67
6.5.1 Sanayileşmenin Aile Yapısına Etkisi.....	69
6.5.1.1 Geleneksel Ailede.....	70
6.5.1.2 Çekirdek Ailede.....	72

7. AİLE İÇİ İLİŞKİLER	76
7.1 Kadın Ve Erkeğin Statüsü Ve Aile İçindeki Rollerini.....	79
7.1.1 Roller.....	81
7.1.2 Otoritedeki Pay	83
7.2 Aile İçinde Çocuklar	86
7.3 Aile İçinde Yaşlılar	88
SONUÇ	91
KAYNAKLAR	94
ÖZGEÇMİŞ	99

KISALTMALAR

Age.	: Adı geçen eser
Agm.	: Adı geçen makale
AÜDTCF	: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafiya Fakültesi
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Hazr.	: Hazırlayan
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı
Yay.	: Yayınları

ÖZET

Anahtar Kelimeler: Aile, Aile Çeşitleri, Tarihi Süreçte Türk Ailesi, Türk Aile Yapısı, Aile İçi İlişkiler.

Toplumların en küçük sosyal birimi ailedir. Diğer bir ifadeyle, aile, toplumun küçülmüş bir parçasıdır. Dolayısıyla önce bir grup, sonra bir kurumdur. Aile, biyolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel görevleri üstlenen bir kurumdur. Bu görevler, neslin devamını sağlama, çocukları sosyalleştirme, aile bireylerinin duygusal ihtiyaçlarını giderme, onları gerginliklerden koruma, onların biyolojik ve psikolojik tatminini sağlama ve kültür naklini gerçekleştirme şeklinde sıralanabilir.

Aile sosyal kurumlar içerisinde birincil ilişkilerin en sık görüleni durumundadır. Bir ailenin oluşumu evlilikle gerçekleşir. Evlenen her birey yeni bir aile oluşturmuş demektir. Dolayısıyla yeni görevleri üstlenen bir kurum daha oluşturulmuştur.

Türk toplumunda da aile bütün sosyal bünyenin çekirdeği durumundadır. Bu güne kadar birçok mekan değişikliğine rağmen Türklerin varlıklarını korumaları, aile yapılarının sağlamlığından kaynaklanmaktadır.

Türklerde ataerkil aile yapısı hakimdir. Baba evin reisidir ve ailenin temel ihtiyaçlarını gideren bir koruyucu durumundadır. Kararların verilmesinde son söz babaya aittir. Türk ailesinde kadına da ayrı bir değer verilmektedir. Çünkü kadın, eski Türklerde de olduğu gibi aile içi ilişkilerin merkezinde bulunmaktadır.

Türk toplumunda gerek yaşlılar gerekse çocuklar ailenin baş tacıdır. Onlara verilen değer ailenin geçmişine verilen değeri gösterdiği gibi geleceğine verilen değeri de gösterir.

Aile, şartlar dahilinde zamanla değişmeye uğrayabilir. Sosyal değişimler her kurumu olduğu gibi aile kurumunu da değiştirmektedir. Türk ailesinde de şartlara ve zamana bağlı olarak çeşitli değişiklikler meydana gelmiştir. İslamiyet toplum yapımıza uygun bir din olduğu için bu dinin kabulünde toplumumuz bir sıkıntı çekmemiştir. Bu din de toplumumuzun gerek işleyişine gerek ilişkilerine büyük yenilik getirmemiştir. Özellikle 19.yy.dan sonra sanayileşmeyle birlikte aile içi ilişkilerde farklılıklar görmekteyiz. Fakat, Türk toplumunda aile kurumu, genel işlerliğinden bir şey kaybetmemiştir. Dışarıdan gelen etkilerde de toplum için bir tampon oluşturmuştur. Değişmeleri ve gelişmeleri kendi yapısına uygun bir şekilde emerek genel toplum yapımızın değişmesini önlemiştir.

SUMMARY

TURKISH FAMILY STRUCTURE AND RELATIONS IN TURKISH FAMILY

Keywords: Family, types of family, turkish family and the historical period, turkish family structure, relations in turkish family.

The smallest social unit of a community is the family. In other words, family is a part of the community that is made small out of it. Thus, the family is first a group, then an institution.

Family is an institution that undertakes biological, social, economic, and cultural tasks. These tasks may be listed as ensuring the continuation of the offspring, socializing the children, satisfying the emotional requirements of the family members, protecting them against distress, providing them with biological and psychological satisfaction, and as inheriting the cultural heritage.

Among all the institutions, it is the one in which primary relations are seen the most frequently. The formation of a family is accomplished through marriage. Each married individual is considered to have established a new family. In this way, another institution to undergo the new tasks is created.

The family is the core of the whole social existence in the Turkish community as well. The Turkish nation has been able to maintain their existence even though they have moved from place throughout their history, thanks to their family structure is being well-built.

Among Turks, patriarchal family structure is dominating. Father is the head of the family and is in the position of a guard that provides the whole family with its basic requirements. It is the father who has the right to make the final decisions. Women are distinguishedly valued in the Turkish family. Because the women are at the domestic relations, as in the families of ancient Turks.

Not only the old but also the youngsters are greatly respected and loved in the Turkish community. The respect and value shown to them is a sign of the respect and value considered not only for the history of the family but also for the future of it.

Under circumstances, the family may experience changes in its structure with time. Social changes may of course result in changes in the family just as in all other institutions. The turkish family has also experienced changes in its structure depending on the circumstances and different periods of time. Since Islam is suitable for the structure of our community, our people didn't suffer any hardship while adopting this religion. Likewise, this religion didn't contribute so much neither to the process of our community nor to the relationships within it. We have begun to see differences in the domestic relations, especially after the 19th century, together with industrialization. However, in the Turkish community, the family hasn't lost anything pertaining to its general functionality. Yet, it has functioned as a buffer for the community against external effects. It has absorbed the changes and developments in such a way to fit its own structure and has avoided any change in the general structure of our community.

GİRİŞ

Aile kurumu, sosyalizasyon sürecinin kaynağı durumundadır. İnsanın kazandığı duygu, düşünce, inanç ve davranışların kökleri ailededir. Toplumun sosyal ve kültürel temelleri aile içinde beslenir.

Biyolojik ve psikolojik vasıflarla başlayan aile, ilk zamanlarında hukukî normların desteğine ihtiyaç duysa da, bu vasıflara sosyal karakterin birleşmesinden sonra hukuk normlarının desteğine fazla ihtiyaç duymayacaktır. Özellikle çocuğun doğumundan sonra aile sosyal bütünlüğünü tamamlar ve giderek toplumun odak noktası olma durumunu kazanır. Değişen sosyal ve kültürel şartlar içinde aile, nesillerin devamını sağlamakla yükümlü olup çocukları yetiştirerek sosyalizasyon süreci içinde topluma kazandırması sebebiyle görevini ve önemini artırmaktadır.

Ailenin görevinin ve öneminin kaynağı, "aile içi dayanışma"dır. Endüstri toplumunda sosyal huzur ve güven faktörleri aile içinde desteklenmektedir. Endüstri toplumlarında, ferdiyetçiliğin gelişmesine mukabil aile içindeki dayanışma, aile bireyleri arasındaki "Biz Duygusu" ihtiyacını artırmaktadır.

Sanayileşme sürecinde çok ve sık görülen sosyal hareketlilik, gerek sosyal hayat alanı üzerinde ve gerekse sosyal bünyede görülen aile yapısındaki değişme ve küçülme hali modern aileyi karı-koca ve evlenmemiş çocuklardan meydana getirmiştir. Endüstrinin modern küçük ailesi, sosyal tarihin kaçınılmaz bir sonucudur.

Asırlardan beri devam eden sosyolojik değişim süreci, aile bünyesini fonksiyonel değişime uğratmıştır. Sosyal tarih boyunca "değişme" kaçınılmaz bir olay olarak kabul edilmiştir. İlk çağlardan itibaren devam edegelen sosyal ve kültürel değişmeler Orta Çağlarda (Max Weber'in ifadesiyle) "latent" (adeta gizli gizli) cereyan ederek, XVIII. yüzyıldan sonra "sosyal gelişme" kavramına inkılâp etmiştir. Gelişmeler devam ederken bu sürece akli ve mantığı uygulayarak daha iyi bir hayata kavuşabilmek gayesi ile söz konusu gelişme süreci, ideolojik bir "icad" olarak görülmeye başlandı. Oysa bugün bilinmektedir ki genel olarak sosyal ve kültürel değişmeler özellikle de ailedeki değişmeler sosyal bünyenin tezahürleridir.

Diğer yandan, kültür insanların bir hayat tarzı olarak kabul ediliyorsa, toplum da bu hayat tarzını sürdüren insanların teşkilatlanmış bir birimidir. A. L. Kroeber ve Talcott Parsons'a göre, kültür, insan davranışına ve bu davranış yolu ile imal edilen sanat eserlerine şekil veren değer, fikir ve diğer sembolik mânâ sistemlerinin yaratılan ve devredilebilen muhtevâ ve örüntüleridir. Sosyal ve kültürel değişimler, sosyal sistemler ve alt-sistemlerin yapıları, fonksiyonları ve süreçlerinde bir zaman dilimi içinde meydana gelirken, aklın ve mantığın sosyal teknikleri sayesinde bir "gelişme"ye dönüşmüştür. Bu değişme ve gelişmelerin sonucunda günümüzün modern küçük ailesi doğmuştur.

Bir coğrafi-biyolojik alan üzerinde, onunla etkileşerek sosyal hayat alanının ortaya çıkması ve devamını belirleyen faktörler (coğrafi-biyolojik, ekonomik, siyasî, sosyokültürel vb.) ailenin de bu hayat alanı içinde oluşumunu ve değişimini yönlendirmektedir. Bir yapı olarak aile de hayat alanıyla etkileşim içindedir; ondan etkilendiği kadar yerine getirdiği fonksiyonlarla da bu hayat alanını etkiler.

Çağımıza gelene kadar geçen süre içinde sosyo-kültürel değişme teknolojiyi bürokratikleşmeyi, iletişimi ve diğer güncel olguları ön plâna çıkardıysa da aile her zaman olduğu gibi görevini muhafaza etmiştir. Bunu iki maddeyle açıklayabiliriz.

1. Akrabalık ilişkileri belki zayıflamıştır, fakat aile bireyleri arasındaki dayanışma önemini muhafaza etmektedir. Çünkü, sosyal tabiatın gerçeklerine dayanması, ayrı cinslerden kurulması ve çocuğun uzun süre bakıma muhtaç olması akrabalık ilişkilerini ve aile içi dayanışmayı gerektirmektedir.

XIX. ve **XX.** yüzyıllarda "akrabalık ilkel yapıları" üzerinde ciddi araştırmalar çalışmalar yapılmıştır; ve görülmüştür ki "ağabey," "abla," "amca," "dayı" gibi akrabalık bağlarını temsil eden kavramlar çok eski çağlardan beri kullanılmaktadır.

Günümüze kadar, büyük değişiklikler gösteren aile bünyesine göre ikiden fazla nesli içinde barındıran büyük aile yapılarında "ana hukuku" kadın haklarına göre düzenlenirdi. Kızlar evlenince aile çevresinde kalır ve akrabalıklarını "ana hattına" göre sürdürürlerdi. Erkekler evlenince kabile bağlarını değiştirir ve karıların ailelerine

katılırlardı. "Dayı" ailenin reisi sayılırdı. "Baba hukuku" düzenine göre ise daha çok ve sık rastlanmıştır.

Ana-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan ve akrabalığın kan bağına (evlat edinme hali de bir dereceye kadar) göre kurulduğu gönümüzün küçük modern ailesinde dede, nine, torun, teyze, hala, amca, dayı ve "sıhrî hısımlık" bağları geçerlidir.

2. Ailenin kutsallığı ve mahremiyeti sayesinde, endüstri düzeni, ailenin özüne fazla etki yapmamıştır, çünkü aile aynı zamanda bir "referans grubu" olduğu için toplum şartlarına kolayca uyabilmektedir.

Ailenin dokunulmazlığı, aile içine etki yapılamayacağını bir işarettir. Çünkü, aile kutsallığı aile bireylerini birbirine daha fazla yaklaştırmaktadır. Sosyal mesafenin en sık görüldüğü zümre ailedir. Bu durum aile bireylerinin güçlerini artırmaktadır. Meselâ, baba otoritesi dıştan bakılınca sarsılmış gibi görünse de "babalık statüsü" önemini korumaktadır. "Karar verme" üzerinde yapılan çalışmalardan öğreniyoruz ki, babanın otoritesi ve statüsü özde sarsılmış değildir.

Ailenin fonksiyonlarına gelince, aile sosyo-kültürel bir birimdir. Beslenme, barınma ve korunma, sağlıklı yaşama vb. ferdî ihtiyaçlara ilaveten eğitme, yetiştirme ve haklara sahip kılma gibi şahsî ihtiyaçlar ile manevî duygu ve düşüncelerle donatılmış insanî ihtiyaçlar da ailenin bireylerine verdiği hizmetler arasında bulunur. Çocuklara şahsiyet kazandırmak, onları manevî duygu, düşüncelerle donatmak ailenin hizmetleri arasındadır.

Aile sosyal tarih boyunca aldığı şekillere göre görevlerini üstlenmiştir.

Göçebe ve çoban kabilelerde, hayvanlara bakmak ve onları yetiştirip ehlileştirmek, ailenin görevidir. Çapa tarımında tarım faaliyetleri ve çapalama işleri aileye aittir. Özellikle, tarlaların sabanla sürülmeye başlanmasından sonra, tarım başlı başına bir aile işlevi haline gelmiştir. Erkek önem kazanmıştır. Avcılık genelde erkeklerin işidir. Üretici ve tüketici karakterini birlikte yürüten büyük ailelerde ilaçların, otlardan toplanarak yapılmasından av malzemelerinin yapımına kadar pek çok işler aile bünyesinde gerçekleştirilmekteydi.

Modern çağın endüstri düzeninde görülen sosyal hareketlilik, para piyasası, piyasa için üretim, kitle halindeki seri üretim, iş bölümü, ihtisaslaşma olayları büyük ailenin fonksiyonlarını zamanla üstlenmeye başlamıştır. Kadının iş hayatına geçişi, kadın-erkek eşitliği düşünceleri, hürriyetler, demokrasi, insan hakları ve aileyi birlikte değiştirdi. Zamanımızda aile bir tüketim birimi halini aldı.

Aile yapısını ilkin "evlilik türleri" yansıtmaktadır. Çünkü, aile evlilik ile başlamaktadır. İlkel kavimlerde dahi kimin kimlerle evleneceğine dair kesin hükümler vardır. Her devirde evlilik toplum tarafından sınırlandırılmış ve merasimlere bağlanmıştır. Yani cinsel serbestlik hiçbir devirde görülmemiştir

Araştırmanın Konusu: Çalışmanın konusu Türk aile düzeni ve aile içi ilişkilerdir.Çalışmada, kurum olarak Türk ailesinin özellikleri ve fonksiyonları ele alınarak aileyi oluşturan temel bireylerin birbirleriyle ilişkileri incelenmiştir.

Araştırmanın Amacı: Halk bilimi için en önemli konulardan biri kültürdür. Aile, kültürün oluşması, işlerlik kazanması ve aktarımı hususunda en büyük paya sahip olduğu için birçok sosyal bilim tarafından incelenmektedir.Türk sosyal bilimi açısından da açısından da aile kurumunun önemi bilinmektedir. Bu vesile ile üst kurumlarca daha iyi tanınarak kültür oluşturma ve aktarmadaki öneminin kavranması ve aile konusunda yapılan çalışmalara katkı sağlaması amaç edinilmiştir.

Araştırmanın Kapsamı: Çalışmamız kurum olarak aile, aile çeşitleri, evlenme, boşanma, Türk ailesinin İslamiyet öncesi İslamiyet sonrası ve Cumhuriyet dönemindeki durumu, Türk ailesinde kadın ve erkeğin statüsü ve rolü, yaşlılar ve çocukları aile içi ilişkilerdeki yeri konularını kapsamaktadır.

Araştırmanın Metodu: Çalışma kaynak aştırmasına dayalıdır başlıkları belirlene konular özellikle aile sosyolojisi alanında yapılmış araştırmalar ve yazılmış olan çeşitli eserlerin desteğiyle açıklanmıştır. Aile konusunda Türk'ün farklı zamanlarda yaşayış biçiminin ele alındığı eserlerin incelenmesi de sonuca ulaşmada yardımcı olmuştur.

Araştırmanın Hipotezi:

- Türk ailesi Türk kültürünü oluşturmada ve yaşatmada köklü ve sağlam bir yapı arz etmektedir.
- Türk ailesi gelişme ve değişmelerden diğer kurumlara göre ilk sırada etkilenen kurumlardan biridir.
- Türk toplumunda sağlam bir düzenin sağlanması aile kurumunun bu sağlam yapı nedeniyle gelişme ve değişmelerden etkilenmesi bir şok halinde değil genel yapıya uygun bir şekilde gerçekleşmektedir.
- Türk ailesi, gerek evlenme adet ve geleneklerinde gerekse aile içi ilişkilerde temel şeklini ve işleyişini korumaktadır.

1. SİSTEMATİK AÇIDAN AİLE

Birbirleri arasında karşılıklı münâsebetler bulunan insanların (grup) münâsebetlerini yürütebilmek, görevlerini yerine getirebilmek için, kurulu olarak buldukları veya kurup geliştirdikleri usullere kurum adı verilir. Bir toplumda temel sosyal kurumlar aile, ekonomi, din, eğitim, politika ve devlet şeklinde sıralanabilir. Bu kurumlar içinde aile, kanunla kurulmuş olmakla birlikte aile içi etkileşimde resmî olmayan kurallar mevcuttur. Bu kurallar sadece aile içi etkileşimle değil bir toplum mekanizmasının işleyişinde de sosyal düzeni sağlayıcı kurallar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyolojik açıdan kurum ne bir kişidir ne de bir gruptur. Kültürün bir kısmıdır; insanların hayat tarzlarının örüntüleşmiş bir parçasıdır. Görüldüğü üzere açık ya da kapalı davranış örüntüleri kişilerin oynadığı sosyal roller ve kişiler arası çeşitli sosyal ilişkilerle bağlantılıdır; bu ilişkiler arasında ise sosyal süreçler bulunur. Sosyal ilişki ve roller kurumların temel öğeleridir. Bu nedenle kurumlar çoğunluğun paylaştığı ve bazı temel grup ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik davranış bütünlüklerinin bileşimidir [Fichter, 1996: 119].

Toplumsal yapıyı karakterize eden kurumların her birinin kendi içinde düzenli ve sağlıklı olması toplumsal yapıyı aynı yönde etkileyebilecek yetenek arz etmektedir. Kurumlar arasındaki denge ve uyum geniş anlamda toplumsal yapının da denge ve uyumu demektir. Bu itibarla toplumsal yapıyı meydana getiren kurumların önemi ortaya çıkmaktadır.

Kültürel bir kurum bazı temel öğeleri kapsmalıdır. Bunlar:

- Sosyal davranışlar sosyal davranışların aracılığı ile kurum haline gelirler. Bu nedenle sosyal süreçler tarafından belirlenirler.
- Kurumlar sosyal yapıda belli ihtiyaçları karşılamak amacıyla kurulurlar. Bunun için bir takım kuruluş hedef ve amaçları vardır. Bir sosyal grup oluşturan kişiler kurumlar yoluyla ihtiyaçlarını karşılarlar. Böylece kurumlar belli amaçları

gerçekleştirmek üzere bir sosyal grubun belli hedeflere yönelik ortak davranış biçimlerini oluştururlar.

- Kurumlar oldukça sürekli bir içeriğe sahiptir. Bir kültürde kişilerin oluşturduğu davranış şekilleri roller ve ilişkiler bir süre sonra gelenekselleşir. Gelenekselleşen bu yapılar zaman içinde ve şartlar dahilinde değişmeye uğrarlar. Ancak kurumlar kültürün değer ve norm kısmıyla ilgili oldukları için değişimleri oldukça yavaştır.
- Kurumları oluşturan parçalar kurumların yapısal ve işlevine dönük bütünlüğünü meydana getirirler.
- Bir kurum her ne kadar diğer kurumlara bağımlı olsa da, bir birim olarak işlemeden dolayı yinede tek bir yapıdır. Bir kültürdeki hiçbir kurum diğerlerinden bütünüyle ayrı olamaz. Yani her kurum tanınabilen bir davranış birlikteliği olarak görevde bulunur.
- Kurumlar zorunlu olarak değer yüklüdürler, çünkü kurum tek biçimli davranışların tekrarı ile birer kurul halini almışlardır. Bunların bazıları resmi (kanun, tüzük, yönetmelik ve yönergeler) çoğunluğu ise resmi olmayan (örf, adet, töre, gelenek ve görenekler, ahlak, din kuralları) şeklinde kişiler üzerinde şuur altından sosyal baskı yaparlar [Wössner, 1979: 179, Fichter, 1996 :119-120].

Bu hususlar dikkate alındığında sosyal kurumun bir toplumla dolayısıyla bir kültürle var olduğunu söylemek mümkündür. Kurumun ortaya çıkışı belli ihtiyaçları karşılaması amacıyla. Kurum içinde sürekli bir sosyal bağ, rol ve ilişkiler mevcuttur.

Her sosyal grup oluşumuna göre çeşitli amaçları gerçekleştirmek için vardır. Kurum da bu amaçlar doğrultusunda oluşmaktadır.

Grup hayatı bir hiyerarşik düzeni gerektirir. Kişiler bir hiyerarşik düzen içinde statülerine uygun olan rollerini yerine getirirler. Bu durum en küçük bir sosyal grup için geçerli olduğu kadar en büyük sosyal grup olan toplum için de böyledir [Fichter, 1996 : 121-123].

Toplum kişilere bir takım görevler yüklemiştir. Kişi bu görevleri yerine getirirken sosyal kurumların da bazı fonksiyonları ortaya çıkmış olur. Bu fonksiyonların birleştiği temel kurumlardan en önemlisi de toplumun temelini teşkil eden ailedir.

1.1 Aile, Tanımı, Yapısı Ve Tarihçesi

Toplumun temel unsuru olan aile, her geçen gün önemini arttıran bir kurumdur. İnsan var oldukça onunla varlığını sürdüren, gelişmelere ve beraberinde gerçekleşen değişimlere açık bir yapı olarak karşımızdadır. Çünkü toplumun sosyal ve kültürel değerleri aile içinde beslenir ve gelecek kuşaklara aktarılır. İnsanın kazandığı duygu, düşünce, inanç ve davranışların kökleri ailededir.

İlk zamanlardan bu yana, aile bünyesi gelişiminin zorunlu akışı, organik olarak parçalanmamış haliyle gözlenmiştir. Bu, onun temelini çok eskilere dayanmasındandır. Meselâ, Ralph Linton, "The Natural History of the Family" adlı çalışmasında, ailenin, insan sosyal kurumları arasında en eskisi olduğuna bizi inandıracak pek çok sebep olduğunu söylemiştir; ve insan dediğimiz bizim türümüz var olduğu sürece, bir şekilden diğer bir şekle geçse de, "aile kurumu" yaşamını, canlılığını devam ettirecektir.

Sosyoloji, ailenin, klan ailesi ile başladığı görüşünü benimsemiştir. Gerçi, Wundt gibi bazı sosyologlar, Güney Afrika'daki Boşiman veya Busmen'lerin ailesini, ilk aile tipi, ilk cemiyet tipi olarak görüyorlarsa da mesele kestirilip atılacak kadar kolay değildir. Bazı materyalist sosyologlar ise, insanlığın ilk devirlerinde ailesiz bir yaşama hali düşünüyorlardı. Bu iddia, ilmin verilerine uymamaktadır. İnsanlığın ilk çağlarından beri ailesiz devir olmamıştır. Aile toplumu, toplum aileyi yaratmıştır. Daha doğrusu ikisi iç içedir; klan topluluğu ve klan ailesi. Klan, Durkheim ve diğer sosyologların belirttiği gibi, bölünmesi mümkün olmayan en küçük topluluk ünitesidir, parçasıdır. Bu topluluk, kültür adını verdiğimiz, inanışlar, âdetler, kaideler bütünü ile klan ailesini sosyal ve hukukî kayıt altına almıştır. Kültür, kişileri aşarak, bütün topluluğu kontrol altına alır; aileye biçim ve düzen verir. Aileye dışarıdan hükmettiği için, aile sadece ferdî bir birleşmenin ürünü, kan hısımlığının mahsulü olmaktan çıkar ve sosyal kurum olma niteliğini kazanır [Eröz,2000:3].

tabii yaşama süreci içerisinde sosyal temeli oluşturan "Aile" bir "temel- aslı- gruptur". Birincil grup olan ailenin önemi, bir temel sosyal birim olarak, onun toplumdaki sosyal fonksiyonu, toplumun bünyesini ve toplumun karakterini, tayin ve tespit eder ki, ailenin bütün fertleri tarafından bu özellik ve önem kabul edilmiştir. Hatta, öyle ki, aile toplumda, biyolojik-organik bedenin hücresi gibi bir birimdir. Sosyal zaman ve sosyal mekân boyutunda uzanan sonuca doğru, aile içinde sürekli bir işleyiş ahengi bulunur.

Kavram olarak aile, bütün medeniyet içine yayılır. Bütün insanlık hayatı ve ailenin kendisi açıkça göstermektedir ki, insan beyninin şimdiki, hazır vaziyetteki gerçek cevheri, özel ve belirgin karakteri sevgiden geçer. Aklın ve mantığın dışında olan cevher, aile içinde saklıdır. Ailenin esas anlamı, bir örnek olarak düşünüldüğünde, insan hayatı ve düşüncesi içinde bir temel kategori oluşturur. İlk bu cevher, bir ahlak ve moral cevheridir. Bu cevher eğitimin süreci içindedir. Sosyal hayat alanında, sosyal gruplar içinde ve insan ilişkilerinde hatta sosyal gruplar arasında, psiko-sosyal nitelikteki "sağlık" ve "iyilik" kavramları duygu, düşünce ve davranış içerikleri ile birlikte kuşaklar arasında aktarılır. Aile bünyesi içinde geçerli ve aktüel olan ve insanın doğal -doğuştan gelen- ihtiyaçlarından yani ontolojik olandan "aile" çıkarsama yapılmıştır.

Hane olarak aile normal bir birimdir. Bunun anlamı aile yerleşim birimidir; ve bu yerleşim birimlerinin üyeleri de hane halkıdır. Hane halkı, sosyo-ekonomik destek içinde ve bir arada, aynı evde, aynı odada, aynı çatıda şekli ne olursa olsun yaşamlarını sürdürürler. Bir göle akan ırmaklar, çaylar gibi fertlerin kazançları en azından kazançların bir kısmı hanede, hane halkında toplanır. Hanenin yeri, evin yapısı, şekli ve çevresine etkisi ailenin, refah derecesi ile doğru orantılıdır. Ailenin dışarıdan görünüşü ev veya hanedir, kişileri de hane halkının insanlarıdır. Hane halkının sosyal yaşantıları, sosyal statüleri ve sosyal rolleri, ailenin prestiji için önemlidir. Hane halkının paraları, kazançları, özellikleri ailenin büyük desteğidir.

Evliliğe dayalı ailenin tipik karakteri ise, aile fertlerinin bir yuva içinde birlikte yaşamalarıdır. Hatta onlar bir soyadı veya lâkap ile diğer ailelerden ayrılırlar, fark

edilirler. Hayatta iseler anne ve babadan oluşan ebeveynler (çocukların anne ve babaları), her ikisi birden aile yuvasının çekirdeğini, özünü oluştururlar. Fakat onlar ekonomik faaliyetleri ile bağımsızdırlar. Demek oluyor ki, "hane" sosyal-fizikî bir karaktere sahiptir ve ev ile belirgin haldedir; "yuva," anne-baba ve çocuklardan oluşan, sosyolojik ve psikolojik, biyolojik güçlerin egemen olduğu dayanışması ve gizliliği çok fazla olan kapalı bir sosyal yapıdır.

"Aile" ise, bir kavramdır. Aile kavramı genel geçerliği olan ve sosyal grup ile aile fertleri arasındaki ilişkileri içeren ve aynı zamanda âdetleri, örfleri, görenekleri ile gelenekleri bulunan ve bir sosyal kurum olan, kültür unsurlarını içinde taşıyan bir birimdir; ve hatta bir sosyal sistemin adıdır[Nirun,1994:16].

Aile, hane (ev), yuva, kavramlarına daha geniş açıdan bakılınca, sosyal normlar söz konusu olunca, sosyal hayat alanının temelinde bulunan coğrafya bölgelerinin birbirinden ayrılan özellikleri de düşünülebilir. Sosyal zaman ve mekân boyutu içinde çeşit çeşit, evlere, çeşit çeşit yuvalara ve çeşit çeşit ailelere rastlamak mümkündür.

Bu düşünceler dikkate alındığında aile kavramı ile ilgili bazı tanımlara ulaşabiliriz.

Aile, içinde insan türünün belli bir biçimde üretildiği, topluma hazırlama sürecinin belli bir ölçüde ilk ve etkili bir biçimde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin belli bir biçimde düzenlendiği, eşler ve ana-babalarla çocuklar (ailenin biçimine göre başka kişiler) arasında belli bir ölçüde içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu yine içinde bulunulan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az yada çok bir ölçüde yer aldığı bir toplumsal kurumdur [Ozankaya, 1976: 357].

Ailenin evrensel bir tanımını yapmak oldukça güçtür. Çünkü tarih boyunca toplum nasıl değişikliklere uğramışsa, aile de boyutları, yapısı ve işleyişi bakımından büyük dönüşümler göstermiştir.

Çeşitli düşünürler, ailenin sınırlarını çizmek için farklı kriterler kullandılar. Kimileri aynı çatı altında oturanlara, kimileri aynı kazandan yemek yiyenlere aile adını

vermişlerdir. Neslin devamı bakımından birbirleriyle bağlantılı olan ve genel olarak da “ana - baba ve çocuklardan oluşan insan birliği” şeklinde yapılan yaygın tanımlama bile belli bir aile biçimini anlatmaktadır. Ancak ileri sürülen görüşler yine de ailenin toplumlar için ifade ettiği önemi dile getirirler [Aydın, 1997:35].

1.2 Ailenin Özellikleri

Aile bütün toplumlarda ortak bazı özelliklere sahiptir. Bu özellikler şunlardır.

- Aile toplumsal kuralları içerir. Aile içinde ve dışında uyulması gereken toplumsal kuralları içerir. Uygulanmasını denetler.
- Duygusal bir temele dayanır. İnsanların sevgi gereksinimini karşılayan onu toplumla bütünleştiren en temel kurumdur.
- Toplumun minyatürüdür. Bütün toplumlarda en fazla evrensellik gösteren, toplumların içeriğini belirten bir kurumdur.
- Çocuğun toplumsallaştırılması da aile içinde gerçekleştirildiği için , kişilik gelişmesinde temel bir ortam oluşturur.
- Aile başka kurumların yerine getirdiği işlevlerde bîr kaynaktır. Örneğin, çocuğun eğitimi, ekonomik etkinlikler, boş zamanı değerlendirme gibi [Tezcan, 1995:119].
- Aile toplumun devamı için çoğalmayı sağlayacak ilişkilerin ortaya çıktığı bir yerdir.
- Aynı yerde, birlikte oturmak ve böylece aile üyeleri arasında dayanışmayı sağlamak
- Grup üyelerinin ekonomik gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik kurallar gibi özellikleri bulunmaktadır [Yamanlar, 1998:105].

1.3 Ailenin Toplumsal İşlevleri

Her toplumun sürekliliği için aile vazgeçilmez bir unsurdur. Ayrıca sosyal müesseselerin bütünleşmesinde temel rol oynamaktadır.[Erkal,1996:76]

Evrimci çizgiyi izleyen düşünürlerin ileri sürdüğü genel bir anlayışa göre, insanlığın başlangıcında aile çok işlevli idi. Ekonomik siyasî, kültürel, hemen tüm toplumsal görevleri yerine getiriyordu. Zamanla işlevleri değişik kurumlarca paylaşıldı, yaygın bir deyimle "bürokratik kurumlara aktarıldı." Mesela ekonomik üretim ayrıldı. Otorite bir siyasal erk olarak ailenin dışında belirginleşti, dini temsil özel türde yetişmiş din adamlarına geçti [Aydın, 1997:37].

Ailenin toplum içindeki fonksiyonlarını kaybettiğini ve bu fonksiyonlarını toplum içerisinde ailenin dışındaki diğer sosyal kurumlar tarafından yerine getirildiğini ileri süren Marks Weber " endüstrileşen bir toplumda, bürokratik örgütlerin toplum içerisindeki her türlü fonksiyonu aileden daha başarılı bir şekilde yerine getireceklerini" savunur.

Nitekim T. Parsons, ailenin iki görevinin kaldığını savunur

- Neslin devamı görevi. Yani üreme çocuk yapma ve buna bağlı olarak çocuğu belli bir yaşa kadar toplumsallaştırma görevi
- Eşler arasındaki psikolojik dengenin sağlanması görevi. Özellikle sanayileşmenin ortaya çıkardığı yabancılaşma olgusunu aile gidermektedir [Arslantürk; Amman, 1999: 270].

Parsons'un söylediklerinde haklılık payı bulunsa da ailenin geleneksel görevleri dar çerçevede olsa da hala devam etmektedir.

Sosyal bir kurum olarak ailenin işlevleri şunlardır.

• Biyolojik işlevleri:

Aile cinsel tatminle birlikte biyolojik üremenin vuku bulduğu ve toplumun devamının sağlandığı yegane gruptur. Cinsel tatmin, çocuk sevgisi, aile üyeleri arasındaki bağları kuvvetlendirmekte ve psikolojik tatmin sağlamaktadır [Arslantürk; Amman, 1999:270].

• Psikolojik İşlevleri:

Aile psikolojik bir tatmin ortamıdır. Üstelik bu tatmin yalnızca, cinsel işlemlere ruhsat veren bir yol değildir. Aynı zamanda yalnızlığı gideren ferдин maddi - moral

savunmasını sađlayan bir birliktir. Esasen dűşűnrlerin bűyűk bir kısmı, modern toplumlarda ailenin bu işlevinin ۆnceki dۆnemlerden daha gűçlü hale geldiđini savunmaktadırlar [Aydın, 1997:38].

- Ekonomik işlevleri:

Ailenin kendi ihtiyaçlarını karşılayacak üretim birimi oluşu bu işlevi ifade etmektedir. Sanayi toplumlarında aile bu işlevinden giderek uzaklaşmıştır. Artık çekirdek aile ekonomik tüketim birimidir. Ev dışındaki kurumlar bu işlevi üzerine almaktadır. Giyecek ve yiyeceklerin aile dışında yapılması gibi. Çocuklar artık babalarının yaptığı işi evde somut olarak görmemektedirler. Aynı biçimde bugün kadında ev içi üretim dışında kalarak, dışarıda erkeğin yaptığı her hangi bir işte çalışabilmektedir. Böylece aile bütçesine önemli katkıda bulunmaktadır [Tezcan, 1995:119].

- Toplumsal işlevleri:

Aile yeni nesillerin sosyalleştirilmesini üstlenen en önemli gruptur, insanın gelişme çağlarına direkt etki ettiği için sosyalizasyon sürecinde son söz sahibidir. Normlara riayet ailede öğrenildiği gibi vicdanın teşekkűlü de aile içindeki sosyalleşme sürecinde vuku bulur [Arslantűrk; Amman, 1999:270].

- Boş Zamanları Değerlendirme İşlevleri:

İnsan için dinlenme ve eğlenmenin gerçekleştiği en önemli yer ailedir. İnsanın salt bir üretim dışındaki vakti de ancak ailede vardır.

Nihayet diđerlerine bađlı olarak ailenin bir önemli işlevi de genel toplumsal çerçevede toplumu kontrol ve onu yeniden üretme işlevidir. Her ne kadar aile de top yekűn toplumun bir parçası olarak onun baskısı altında ise de aile geri dۆnűşlü olarak toplumsal kontrolűn en önemli mekanizmalarından birisidir. Bu kontrol bazen toplumsal deđişmede kültűrel gecikmelere neden olsa da sonuç budur. Ailenin işlevleri geniş ve küçük aile yapılarındaki niceliksel farklılıklar gösterse de dűn olduđu kadar bugün de varlıklarını sürdürmektedir [Aydın, 1997:40].

Ailenin önemli bir görevi de dayanışma, koruyuculuk görevidir. Geleneksel toplumlarda ferdi koruyan kurumların azlığı dolayısıyla bu görevi aile üstlenmiştir. Bir kişiye yapılan saldırı, tüm aileye yapılmış gibi dikkate alınır. Bu nedenle aile içi dayanışma önemlidir. Aynı şekilde hastalık, mutsuzluk, yaşlılık ve üyelerin çaresizliğe düştüğü hallerde aile sığınak yeridir ve üyelere özel bir mesûliyet yüklenir. Çağdaş kurumlar geliştikçe aile bunlardan bir kısmını bu kurumlara bırakmaktadır.

Prof. Dr. Erol Güngör ailenin değişmeyen üç temel fonksiyonu olduğunu belirtmiştir:

- Bunlardan ilki topluma yeni üyeler kazandırmaktır. Yani bir insanın doğuşu ancak bir aile içinde olursa meşru sayılır. Aile kendi çocuklarını kendi hayatını kurtaracak çağa gelinceye kadar yetiştirir.
- Ailenin İkinci büyük fonksiyonu İnsandaki cinsi iştihayı sınırlamak ve belli bir kanala sokmaktır.
- Ailenin üçüncü büyük fonksiyonu ekonomik faaliyetleri düzenlemesidir. Aile insanların servetini kontrol eden, bu servetin dağılımını -miras- düzenleyen bir müessesedir [Güngör,1997:208].

2. AİLE ÇEŞİTLERİ

Tür İtibariyle yapılan aile sınıflarının çeşitlilik arz etmesi daha çok toplumsal boyutun üzerindeki tartışmalardan ileri gelmektedir. Yani kendine has özellikler varsayılarak yeni bir çeşit olarak bakılan aile ya da ailelerde söz konusu farklılığa esas olan boyut üzerinde ortaya konan tereddütler türün sayısını artıran ya da azaltan etken olarak işlemektedir [Doğan, 1995:126-128].

Aile sınıflandırmalarında genellikle otoritenin kullanımı ve aile büyüklüğü dikkate alınır.

2.1. Büyüklüklerine Göre Aile

Büyüklüklerine göre aileler geniş ve modern aile olmak üzere ikiye ayrılır.

2.1.1. Geniş Aile

Kırsal kesimlerde yaygın olarak görülen ve özellikle sanayi öncesi toplumlara özgü ortaya çıkan aile örneğidir. Aynı çatı altında birden çok evli çiftin yaşadığı bu aile yapısında, babanın egemenliği ve babanın soy çizgisinde genişleme görülür. Bu nedenle aile ile birlikte yaşayanlar genellikle babanın akrabalarıdır [Kongar, 1999: 586].

Geniş aile kavramı, çeşitli kuşakların birlikte oturma, aynı kazandan yeme ve ortak mülkiyet özellikleri taşır. Geniş ailenin ortak mülkiyet özeliği en geleneksel mülk olan toprakla birleştiğinden geniş ailenin "köysel aile, endüstri öncesi aile" olarak tanımlanmasına da yol açmıştır [Erder, Keska, 1997:20].

Geniş ailede akrabalık bağları güçlüdür. Gelenek ve göreneklere güçlü bir bağlılık vardır. En yaşlı kişi ailede söz sahibidir, ailenin reisidir. Ekonomik nedene bağlıdır. Toprağın mülkiyeti tek kişidedir [Tezcan, 1995:122].

Geniş ailenin daha iyi anlaşılması için onun geleneksel fonksiyonlarını ve temel özelliklerini ortaya koymak gerekir.

Geleneksel geniş ailenin fonksiyon ve özellikleri şöyle sıralanabilir.

- Eğitim Fonksiyonu

Geniş ailede üyelerin mesleki ve dîni eğitimi ailenin sorumluluğu altındadır. Belirli bir meslek dalı için gerekli hazırlık ve eğitim aile içerisinde yapılarak , çocuğun yeteneklerinin o alanda gelişmesi için gerekli eğitim verilmektedir. Aynı zamanda dini bir kurum görevini üstlenerek üyelerinin ibadet ve dini pratiklerini organize etmektedir.

- Ekonomik Fonksiyonu:

Geniş ailede gelirin tek elde toplandığı ve harcamanın tek elden yapıldığı için , aile üyelerinin ihtiyaçları , aile başkanları tarafından karşılanmaktadır. Yaş ve cinsiyete göre ekonomik iş bölümü mevcut bulunmaktadır. Geniş aileyi aslında ekonomik bir kurum olarak da değerlendirmek mümkündür.

- Biyolojik Fonksiyonu:

Ailenin en temel fonksiyonlarından biridir, insan sayısının devamını sağlama , yani üreme fonksiyonu, bütün aile türlerinin tümünde varlığını etkin bir biçimde koruyan bir fonksiyondur. Geniş ailede biyolojik fonksiyon cinsel ve duygusal ihtiyaçlar ile birlikte neslin devamını sağlamakta ve ailenin varlığını korumaktadır.

- Güven Fonksiyonu:

Ailede maddi ve manevi bakımdan üyelerini, korumakla yükümlüdür. Geniş ailenin yaygın olduğu toplumlar , ekonomik ve sosyal güvenlik kurumlarının varlığı henüz oturmadığından, güvenlik fonksiyonunu aile yerine getirmektedir.

- Prestij Fonksiyonu:

Geniş ailede , ailenin üyeleri statü ve rollerini ait oldukları aileden almaktadır. Soylu olmak ya da yoksul olmak , saygın olmak ya da aşağı seviyeden olmak , bireyin içerisinde bulunduğu ailenin prestij durumundan kaynaklanmaktadır. Hatta sosyalleşme

sürecinin prestij sağlama göreviyle bir arada düşünülmesi gerekmektedir. Çocuğun bir taraftan kişiliği gelişirken, diğer taraftan da içinde yaşayacağı toplumun kurallarını, inançlarını, değerlerini, kişilerin davranış ve tutumlarını öğrenmiş olmaktadır.

- Sevgi ve Psikolojik Tatmin Fonksiyonu:

Ailenin birbirlerine karşı duygusal bir bağ ile bağlanmalarını sağlamaktadır. Anne - baba çocuklar ve ailenin diğer fertlerinin arasında oluşan sevgi ve psikolojik tatmin bağı aynı zamanda ailenin diğer görevlerinin tam olarak yerine getirilmesinde destekleyici bir unsur olmaktadır. Ferdin toplumla barışık bir hayat sürebilmesi için , sevgi ve psikolojik tatminin önemi büyüktür [Ünal,1998:24-34].

Geniş ailenin yukarıda sıraladığımız gibi bir çok temel fonksiyonu vardır. Çünkü bireyin bütün ihtiyaçları geniş ailenin , bizzat içinde yerine getirilmektedir. Geniş aile iş bulma ve harcamadan üretim ve tüketime kadar geniş bir işlevler zincirinin düzenli olarak işlemesini sağlamaktadır.

Geleneksel toplumlarda ferdin eğitimini aile üstlenir. Çocuğa her türlü eğitim ve öğretim formasyonu, ailesi tarafından verilir. Gelişmiş toplumlarda da görevi belli bir yaşa kadar aile yerine getirmekte, özellikle sosyo-kültürel "normların önemli bir kısmı aile tarafından çocuğa kazandırılmaktadır, eğitim ve öğretim yükünü devlet ailenin üzerinden almış olması, ailenin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı çocuğun eğitimini etkilemektedir [Arslantürk, Amman,2001:295].

Geleneksel aileyle ilgili bazı fonksiyonlar şu şekilde sıralanmıştır.

Genelde ailenin a) üreme, b) ekonomik, c) siyasi, d) sosyalleştirici ve eğitici, e) dini olmak üzere beş temel fonksiyonu olduğu ileri sürülmektedir [Bulumberg,1970:80-82]. Bu görüş açısından köy ailesi aşağıda belirtilen özellikleri göstermektedir.

Köyde cinsiyete dayalı iş bölümü vardır, erkeklerle kadınların yapacakları işler geleneklere göre saptanmıştır. Erkek, çocuk yapması ve kendi cinsi ihtiyaçlarını karşılaması yanı sıra hane içinde ve dışında belirli işleri yapması için bir kadınla evlenir. Bir başka deyişle, evliliğin ekonomik bir yönü vardır; erkeğin, dini bir menşei bulunan baba soyu-

nu devam ettirmek amacıyla erkek çocuklara ve toprağını işlemek için çok sayıda çocuğa ihtiyacı vardır [Erdentuğ,1972:29-30]. Köy ailesinde yer alan evlilik tipi de bu esasa dayanmaktadır. Ana-babanın oğulları için eş seçmeleri söz konusudur. Eş seçiminde her iki taraf için belirli kriterler göz önünde bulundurulur, örneğin kızın/oğlanın babasının soyu, kızın becerikliliği, çalışkanlığı ve uysallığı ve kızın ailesinin isteğine uygun bir başlık parası, v.b. [Erdentuğ,1972:51]. Köy geniş ailesi ekonomik bir birliktir; büyük bir çoğunlukla toprak bölünmemiştir ve her türlü gelir kaynakları ortaklaşa işletilmekte ve tüketilmektedir [Yasa,1970:107]. Bu durum, bir taraftan aile kurumunun birliğini, diğer taraftan da baba otoritesini desteklemektedir. Türkiye’de aile reisi olan babanın otoritesi oldukça kuvvetlidir. Baba ekonomik birliğin reisidir. Siyasi tutumlarda bile her ailenin yerini belirleyen o ailenin hane reisi olmaktadır [Ozankaya,1971:63]. Dolayısıyla aile içindeki çatışma ve gerilim imkânları bu otoriter tutum ile azalmaktadır.

Geniş aile, çocukların sosyalleşmesini kolaylaştıran ve gerek kız gerek erkek çocuğun kendine düşen görevleri öğrenmesini sağlayabilen olumlu bir ortamdır. Babanın , otoritesi ve ananın koruyuculuğu sonunda özellikle erkek çocuk büyüğüne saygılı ve bağımlı ama hane içinde erkek olarak saygı gören biri olur. Kız çocuk ise gelin gideceği ailede kendi ailesinin yüzünü ağartacak bir şekilde yetiştirilir.Çocuk, çalışkanlık, uysallık ve temizlik vasıflarını taşımalıdır. Çocuklar dini ve ahlaki eğitimlerinde başta anne ve babalar olmak üzere diğer akrabalarından da yararlanırlar. Kaynana, anaya bu konuda yardımcı olan kişilerin başında gelir [Erdentuğ,1972:40-41].

Görüldüğü üzere geleneksel geniş aile, ailenin fonksiyonlarının tamamen yerine getirildiği bir ortam yaratmaktadır. Hatta geniş aile, bu özelliğinden dolayı özerk ve bağımsız bir sistem olarak da görülebilir[Bulumberg,1970:82].

2.1.1.1. Geniş Ailede İlişkiler

Geleneksel ortamda, otorite, saygı ve sevgi aile üyelerini bir arada tutmaktadır. Ayrıca aile içi ilişkiler köyde sosyal kontrolün özünü teşkil etmektedirler. Hane içinde önemli

sayılan ilişkileri şöyle sıralayabiliriz: Baba-oğul, karı-koca, kaynana-gelin ve ana-oğul ilişkileri. Diğer ilişkilere çalışmayı sınırlandırmak bakımından değinilmemiştir.

2.1.1.1.1 . Baba-oğul ilişkisi:

Türkiye’de babaların kuvvetli bir otoritesi vardır. Oğulların buna uyması beklenir. Babanın verdiği kararlar tartışılmaz. Orta yaşa gelmiş oğullar babanın hoşlanmayacağı davranışlardan kaçınırlar. Her ne kadar hane içinde çocukların disiplinine gerektiği gibi önem verilmekteyse de erkek çocukların saldırganlıklarına göz yumulduğu da bir gerçektir. Oğul babanın huzurunda izinsiz konuşamaz. Baba oğullarının önünde cinsi konulara değinmez. Oğullar babalarının huzurunda içki ve sigara içemezler. Babaların görevi, oğullarına iyi sosyal davranışlar vermek ve temel çiftçilik becerilerini aktarmaktır. Erkek çocuğunun sünnet ettirilmesi ve evlendirilmesi baba tarafından düzenlenir. Babanın halden düşmesi durumunda ise orta yaş çağına gelen en büyük oğul işleri yürütür ama resmen hane reisi yaşlı babadır [Erdentuğ,1972:32].

Ayrıca erkek çocuğun, sadece baba tarafına değil, ana tarafı akrabalara karşı da bir sevgi saygı duymasına çaba gösterilir. Babaya sadık ve itaatkar bir oğul olması da beklentilerin başında gelir.

2.1.1.1.2 . Karı-koca ilişkisi:

Geleneksel köy ailesinde kadının aile içinde fonksiyonu çocuk yapma, eşlik etme ve iş görmedir. Ne erkek kadına ne de kadın erkeğe "arkadaş" gözü ile bakar [Erdentuğ, 1972:31].

Türkiye ve İran'da çağdaş kanunlardan önce uygulanan Şeriat'a (Mecelle'ye) göre çok eş evlilik özellikle ekonomik durumu iyi olan erkekler arasında yaygındı. Kadının kısırlığı ve/veya hastalığı çok eş evliliğe neden olmaktadır. Soyun devamı ve aile toprağının işlenmesi için kısır veya erkek çocuk doğuramayan kadının üstüne "kuma" alınabilmektedir [Erdentuğ, 1972:30-31].

Türkiye’de, büyük satışlar, alış-verişler, çocukların evlendirilmesi gibi önemli konularda karar verme erkeğe aittir. Kadın hiçbir zaman kocasına karşı çıkamaz. Ancak, kadın bazı konularda akrabalarının aracılığını isteyebilir. Kadın, kocasının kendisi ve çocukları üzerindeki otoritesini kabullenmek zorundadır. Zevcenin, ayrıca, kocasının haşin ve zorlayıcı davranışlarına karşı erkek ve kız çocuklarını korumak ve onları babalarının gözünde "iyi" göstermek için bir rolü de vardı [Erdentuğ,1972:34].

Türk geleneklerinde zevcelerin kocalarını adları ile çağırma adeti yoktur. Kadın kocasına hitap ederken çoğunlukla "ussalı" demektedir, kocanın gıyabında ise "bizim herif, "bizim çocukların babası", "gişini" terimleri yaygındır. Kocalar ise karılarına "gız" diye hitap ederler, karılarının gıyabında ise "köroğlu", "küldöken", v.b. gibi terimler kullanmaktadırlar [Erdentuğ, 1972:31].

2.1.1.1.3. Kaynana-gelin ilişkisi:

Türk ve İran köylerinde kadına kıymet verilmesi için kadının erkek çocuğun anası olması gerekmektedir.

Türk köylerinde yapılan tespitlere göre köyde kadın aile içinde kişiliğini gelin sahibi olduğu vakit bulabilmektedir. Kendisi gelirken çekmiş olduklarını sanki oç alırcasına bu defa geline çektirmektedir.

Türkiye’de kaynana, otorite bakımından aile reisinden sonra gelir. Gelini eve uyduran odur. Akraba ve komşu ile olan ilişkilerin düzenlenmesinde, yemeğin hazırlanmasında, hanedeki malzemenin kullanılmasında ve torunları ile ilgili işlerde gelinin ona danışması gerekmektedir. Gelin kendisinin kaynanası için yetiştirildiğini ve bunun kaçınılmaz kaderi olduğunu bilir. Kaynananın otoritesi kuvvetli ise gelinle geçimsizlik az olmaktadır. Gelin kaynanasına itaat etmeli ve saygılı olmalıdır. Kaynana ve gelin arasında herhangi bir çatışma hoş karşılanmamaktadır [Erdentuğ, 1972:33].

2.1.1.1.4 Ana-oğul ilişkisi:

Türkiye’de kadının statüsü, ana olmakla, özellikle erkek çocuğu anası olmakla yükselmektedir.

Türkiye’de babanın ölümüyle büyük oğul aile reisi olduğundan hane halkı ile beraber ananın da onun otoritesine girmesi söz konusudur; gerektiğinde oğullar analarına emir verebilir. Bununla beraber dul ananın ölünceye kadar oğulların hanesinde bir yeri vardır. Yetişkin erkeklerin analarına bakmaları ve onlara hürmet etmeleri beklenir.

Kısaca, bir kadının oğlu ile olan ilişkisi kocası ile olan ilişkisinden daha önemlidir. Aynı şekilde oğulun anası ile olan ilişkisi ise karısı ile olan ilişkisinden daha önce gelir [Erdentuğ, 1972:34].

Geleneksel köy yapısında toprağa bağlılığın aile ilişkilerini düzenlemede hakim olduğü görölmektedir. Özellikle Türkiye’de bu durum, kadının aile içindeki statüsünü kadın-erkek eşitliği bakımından olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü, toprağa ancak erkek çocuklar sahip çıkabilmektedir.

2.1.2 .Modern Aile (Çekirdek Aile)

Modern aile, karı-koca ve evli olmayan çocuklardan oluşur. Üye sayısı sınırlıdır. İki kuşaktan oluşur. Çağdaş sanayi toplumlarında yaygındır. Ancak çekirdek ailenin karı ya da kocanın ana-baba ailesi ve diğer akrabalarıyla ilişkilerinin olmadığı toplumlarda görölmektedir.

Bu tür ailenin oluşumu üretimin tarım dışına kayması, özgürlük, toplumsal hareketlilik gibi nedenlere bağlıdır. İşlevler azalmış diğer kurumlara kaymıştır. Çekirdek ailede, devletin aileye müdahale ve yardımını artmıştır [Tezcan, 1995:122].

Çekirdek ailede karı - koca ve çocuklarla ilişkiler ve aile sorunlarıyla ilgili günlük karar almada diğer aile biçimlerinden çok daha bağımsız olduğü kabul edilmektedir [Erder,Keska, 1997:19].

Sosyolog Parsons 'un deyimiyle çekirdek aile uzmanlaşmış ailedir. Çocuk yapma ve psikolojik doyum çekirdek ailenin iki önemli işlevidir. Geleneksel aileye özgü diğer işlevleri ya tamamen ortadan kalkmış ya da etkisi azalmıştır. Çiftleri bir araya getiren karşılıklı kişisel tercih ve kabuller ailelerin giderek kendi içinde demokratikleşmesini de beraberinde getirmektedir [Doğan, 1995:29].

2.1.2.1. Modern Ailede Eğilimler

Avrupa ülkelerinde evlilik bağları zayıflamıştır. Evlilik bağlarının zayıfladığı toplumlarda aileler asıl fonksiyonları olan üreme arzusundan da uzaklaşırlar. Böylece nüfus artışıdaki durgunluk ve nüfusun yaşlanması sanayileşmiş batı ülkelerin önemli problemlerinden birini teşkil etmektedir.

Günümüz toplumunda aile sistemi değişme halindedir. Bu bağlamda ailenin bir kriz içinde olduğu söylenebilir. Modernleşmenin ortaya çıkardığı manevi boşluk aile sisteminin mana etrafında ki bütünlüğünü ortadan kaldırmıştır. Aile içi rol yapısı ile ilgili bozulmaların ortaya çıkması ailenin kültür aktarma fonksiyonunu yerine getirememesine ve sosyo-kültürel normlardan uzak nesillerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu durum ailevi davranış şekillerinin toplum normlarından kopmasını ve uzaklaşmasını sonuçlandırmıştır. Eskiye nazaran yeni ailede ortaya çıkan değişimleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Aile üyeleri arasındaki kontrol sistemlerinin azalması veya ortadan kalkması
- Anomi ve sosyal sapmaların çoğalması. İntihar olaylarının artması
- Daha önce aile tarafından üstlenilen fonksiyonların azalması kalkması veya başka kurumlara dağıtılması.
- Ailenin bir değerler ve hisler sistemi olarak yeniden artan önemi
- Çocuğun sosyalleştirilmesi bakımından yeniden artan önemi
- Kadının statüsünün erkeğiyle eşitlik doğrultusunda değişimi
- Küçük aile için doğum oranı ve eğiliminin azalması

- Boşanma oranının artması

Modernizmin ortaya çıkardığı bu değişmelerin hepsini olumsuz saymak mümkün değildir. Ancak sanayi toplumlarında oluşan bu yeni toplumsal yapıda ferdileşme ve yabancılaşma olguları en fazla aileyi etkilemiştir. Bu nedenle aileyi güçlendirme ve yeniden kurma çabaları bir devlet politikası haline gelmiştir.

2.1.3. Çözülen Aile

Sosyologlar geleneksel geniş aile ile modern çekirdek aile arasında daha başka aile tipleri de belirlerler. Bunların en önemlilerinden biri Ogburn'unun ortaya koyduğu "çözülen aile"dir. Çözülen aile, endüstrileşen modern toplumlarda ailenin yok olduğunu savunan görüşün ileri sürdüğü bir kavramdır.. Bu tip ailenin tek fonksiyonu sadece karı koca ilişkilerinin çok zayıf bir şekilde düzenlenmesidir. Çözülen aileyi savunanları, bir diğer deyişle modern toplumda ailenin çok olduğuna işaret edenleri haklı çıkaracak bir gelişme, toplumsal hayatın gerçeklerinin Pollak'ı "parçalanmış aile" ve "tamamlanmamış aile" diye iki ayrı terim kullanılmaya itmiş olmasıdır. Parçalanmış aile çekirdek ailenin üyelerin birinin (örnek olarak kocanın) sonradan yok olması sonunda ortaya çıkan bir aile tipidir. Tamamlanmamış aile ise çekirdek ailenin hiçbir zaman kurulmamış halidir. Bir diğer deyişle tamamlanmamış aile genellikle gayri meşru çocuklarla annelerinden, parçalanmış aile ise dul eslerle çocuklarından meydana gelir. Hiç şüphesiz ailedeki bu yapısal değişme fonksiyonel yönden de bazı değişmelere yol açmıştır veya açacaktır. Belki de bu gelişmeler ailenin ortadan kalktığı ve insan üremesinin sağlanması için serbest cinsel ilişkilerin kurumlaştığı bir toplumun ortaya çıktığını haber veriyor olabilir.

2.2. Otoriteye Göre Aile

Otoriteye göre aileler anaerkil, babaerkil, ataerkil olmak üzere üçe ayrılır.

2.2.1. Anaerkil Aile

Bilimsel araştırmalar insanlığın ilkel yaşantısında bir küme halinde evlenme durumu bulunduğunu, bu nedenle doğan çocuklarının yalnız annelerinin kesinlikle bilinebildiğini, klanın atasının böylece kadın olduğunu göstermiş bulunuyor. Bu aile düzenine anaerkil aile denir. Avcılık ve toplayıcılık ile geçinme zorunluluğu bulunduğu dönem ve yerlerde, kadının iş payı, geçinmeyi sağlamada daha önemlidir.

Erkek çoğunlukla rastlantıya bağlı olan ve oturma yerinden uzaklarda yürütülmesi zorunluluğu bulunan avcılık işini yapmaktadır, kadın ise bir yandan çocukların soğuğa,, sıcağa, yırtıcı hayvanlara karşı korunması bakımı ve beslenmesi işini yerine getirmekte , konuta yakın olup, onun koruyuculuğunu yapmakta , ayrıca avlanmadan daha güvenli bir geçim kaynağı olan bitki toplayıcılığını yerine getirmektedir. Ev, toprak ve her türlü eşya ortaktır.

Kadın ve erkek aynı haklara sahiptir, fakat kadının statüsü daha yüksektir. Evlenme şekli poliandridir. Kadın aynı anda birden çok erkekle evlenebilir. Bu ailede baba otoritesi yoktur. Anne babadan daha çok söz sahibidir. Annenin kız ve erkek kardeşleri çocukları ve diğer akrabaları aynı evde birlikte yaşarlar. Böylece ocuklar ana evinde oturmakta ve akrabalık ana soyundan gelmektedir. Evin reisi, kadının erkek kardeşi yani çocukların dayısıdır. Baba da, anasının evinde kız kardeşlerinin çocuklarına babalık görevi yapmaktadır [Ozankaya, 1976:360].

2.2.2. Babaerkil Aile

Babaerkil aile aşiretlerin son dönemlerinde görülen bir aile türüdür. Bu dönemde artık erkeğin üstünlüğü toplumca tanınmış , erkeğin ekonomideki rolü ağırlık kazanmıştır. Çünkü toprağa yerleşmeyle toprağın işlenmesi , korunması gibi erkeğin daha iyi yerine getirebileceği gereksinimler ortaya çıkmıştır.

Ev, toprak her türlü eşya ortaktır. Erkeğin toplumsal statüsü kadınıkinden üstündür. Evlenme şekli polijinidir. Erkek birden fazla kadınla evlenebilir. Babaerkil ailede baba otoritesi vardır. Akralalık ve ad babadan gelir. Çocuklar eğitimini gerçek babalarından değil, ailenin tümünden alır .Bütün baba taraf akrabalar bir arada oturur. Çocuklar baba evinde kalır (Patrilokal) Çocuğun annesiyle hukuki ve toplumsal ilişkileri yoktur. Babaerkil ailede mal kuşaktan kuşağa parçalanmadan devam etmektedir. Ayrılma durumunda olan kadındır [Yamanlar, 1998:109].

2.2.3. Ataerkil Aile

Ataerkil aile , kent tipi toplumlarda görülen, sonsuz ve mutlak bir baba otoritesinin hakim olduğu ailedir. Toplayıcılık ve avcılık dönemi geride kalıp çobanlık tarımcılık oluşunca , bakır, demir, bronz bulunup, madenden araç gereçler ve silahlar yapılnca kadın ile erkek arasındaki eski iş bölümü tarihe karıştığı kadının görevlerinin önemi ikinci sırada kaldı. Erkek ise öz değerlerin baş yaratıcısı durumuna geldi. Silah ve araç gereçleri sürüleri savaş tutsaklarını elde ediyordu.

Bu servetini çocuklarına geçirebilmek isterdi. Anaerkil düzende bu olanak yoktur çünkü insanların soyu babalarıyla değil anneleriyle belirleniyordu. Şimdi ise ana soyunun ; anaerkil kalıt (miras) hukukunun kalkması gerekiyordu. Geçici ya da çoklu evlenmenin yerini ancak erkeğin bozabileceği tek eşli evlenme aldı. Ataerkil kalıt hukuku kuruldu. Bu ve bundan sonraki gelişmeleri hep erkek yönetti. Bu ataerkil düzen içinde erkeğin kalıtını çocuklarına geçirilebilmesi için bir yandan özellikle tek kocalı aile gelişmiş, bir yandan da yine özellikle kadının evlilik dışı cinsel ilişkileri yasaklamıştır. Töreyle ve hukukla yasaklanmıştır. Ama bu tek eşlilik asıl olarak kadın içindi. Yoksa erkek elverdiği ölçüde çok sayıda kadın ile evlenebiliyordu. Asıl olan kadının evlilik dışı ilişkilerde bulunmaması koca soyunun kesinlikle belli kalmasıydı [Ozankaya, 976:360]. Ataerkil ailede , baba ailenin tüm mallarının sahibidir. Çocuk ve karıları üzerinde her türlü yetkiye sahiptir. Baba, otoritesini dinden alır. Ataerkil ailede , ailenin devamını sağladığı için erkek çocuk sahibi olmak amaç olmuştur. Kadın, evlenince kocasının

evine gider. Baba kendi babasından kalmış olan dini ve ekonomik görevleri yerine getirir. Erkek istediği an eşini boşar [Yamanlar,1998:109].

Kadının bu bağlı durumu gittikçe hafiflemekle birlikte günümüze dek gelmiştir. Hukuk bu bağımlılığı yaptırma bağladı. Örneğin eski Roma'da kadın kocasından kalıt almazdı. Erkeğin çocukları yoksa kalıtı yakınları alırdı.

Bir çok ülke'deki hukuk kadına boşanmayı istemek hakkı tanımamıştı. Oysa erkeğin "boşadım " demesi karısını boşaması için yeterlidir [Ozankaya, 1976:361].

3. EVLENME

Evlilik çeşitli hukuk sistemlerinde farklı şekillerde tarif edilmiştir .Bu farklılık daha çok evlenme akdinde dinin veya devletin alacağı rolden doğmuştur. Evlilik tiplerinde her ne kadar kültürden kültüre ve çağdan çağa bazı farklılıklar görülse de bu husus aile kurumunun temel fonksiyonlarında büyük bir değişikliğe yol açmıştır.

Evlilik sosyal yapı içinde mevcut normlara uygun bir şekilde , örfi ya da medeni hukuk açısından meşru bir bağın kurularak aile müessesesinin o topluluk tarafından kabulünü sağlayan bir duygudur. Bazı Batı toplumlarında özellikle son yıllarda görülen evlilik dışı birlikte yaşamaların yaygınlaşması yönündeki artış eğilimlerine rağmen, evlilik hala toplumların hemen tümünde önemini korumakta ve devlet tarafından teşvik edilmektedir.

3.1. Evlenme Çeşitleri

Evlenme biçimleri aile sistemi tipleri gibi çok çeşitlidir. Çekirdek ailenin yapısı evlilik adetlerinin çeşit çeşit olusundan pek az etkilenmektedir. Tersine bağımsız; çekirdek aile ile büyük aile biçimleri evliliği biçimlendirmekte ve etkilemektedir.

3.1.1. Eş Sayısına Göre Evlenme

Eşin sayısına göre evlilik türleri, tek eşle evlilik ve çok eşle evlilik olmak üzere ikiye ayrılır. Çok esli evlilikte kendi içinde polijini ve poliandri olmak üzere ikiye ayrılır.

3.1.1.1. Çok Eşli Evlilik (Poligami)

Toplumlarda kadın erkek nüfusu bakımından genelde ilahi bir denge vardır. Ancak bu denge savaş vb. gibi sosyal şartlarla zaman zaman bozulabilmektedir. İşte böyle

dönemlerde genel ve asıl olan tek eşlilik ilkesi bozulacak , toplumsal düzenin sağlanabilmesi ve devamı bakımından çok eşlilik ilkesi devreye girmektedir [Aydın, 1997:58].

Çok eşle evlilik kendi içinde poliandri ve polijini olmak üzere ikiye ayrılır. Büyük ailenin bulunduğu yerlerde çoklu evlilikler görülmekte, ekonomik yönden elverişli oluşu nedeniyle eş seçimini ailenin yaşlı kimsenin yapma olasılığı artmakta, evlilik ekonomik bir alış veriş niteliği kazanmakta boşanmalar azalmaktadır [Bottomore, 1997:194].

3.1.1.2. Polijini

Polijini bir erkeğin birden fazla kadınla evliliğidir. Polijini , çok rastlanan bir evlilik biçimidir. Polijini savaşlar sonrası erkek nüfusun azaldığı dönemlerde , evlenmenin ağır ekonomik şartlara bağladığı toplumlarda evlenememiş erkeğe oranla daha fazla sayıda karimin ortaya çıkması , erkeklerdeki ölüm ortalamasının kadınlarınkinden daha yüksek oluşu sonucunda erkek nüfus karşısında kadın nüfusun çokluğundan ileri gelmektedir [Bottomore, 1997:195].

Çok karılık erkek için, aşırı libidonun tatmininden çok bir statü meselesidir. Bununla birlikte kadın içinde özellikle ilkel ve geleneksel toplumlarda aşağılayıcı bir işlem sayılmıyor. Kadın bile ikinci eşe işlerine yardımcı gözüyle bakabiliyordu. Polijini genellikle kadının ekonomik değerinin ve toplumsal statüsünün düşük olduğu toplumlarda görülür. Yoksul kadınların çoğunu korumasına alan erkek bu yolla toplumsal statüsünü ve saygınlığını yükseltmiş olur. Polijini genellikle Güney Hindistan'daki Tudalarda görülür [Tezcan, 1995:124].

3.1.1.3. Poliandri

Poliandri bir kadının birden fâzla erkekle evlenmesidir. Çok kocalık aile yapısı içinde ender rastlanan bir uygulamadır. Şimdiye kadar yapılan araştırmalarda bir elin parmakları kadar az sayıda örneği ile karşılaşmıştır. Çok kocalık bazı Eskimo kabilelerinde Doğu Afrika'da Wahuma kabilesinde, Tibet'te ve Güney Hindistan'da görülmüştür. Fakat genelde genel de geçici bir uygulamadır. Çok kocalılığın sebepleri arasında , küçükken kız çocuklarının öldürülmesi ve bazı ekonomik şartların zorlukları bu sistemi destekleyen öğeler mahiyetindedir.

Poliandride eğer kadının kocaları kardeş ise aynı evde oturulur. Kadın belli aralıklarla kocalarını ziyaret ederek her biriyle bir süre birlikte yaşar.

Sonuç olarak denebilir ki çok eşle evlilik ahlaki değer yapısına katılmasak da bazı toplumsal şartlar göz önünde bulundurulursa tek eşliliğin mutlaklaştırılmasına değer yüklü gözüyle bakılabilir [Aydın,1997:60].

3.1.1.4. Tek Eşle Evlilik (Monogami)

Erkeğin ya da kadının tek eşle evliliğine monogami denir. Demokratik aile biçimidir. Eşlerin seçimi kendi kararlarına bağlıdır. Temeli hukuktur. Evlenmeyle kurulur, boşanmayla dağılır. Her iki tarafın hak ve görevleri yasalarla belirlenmiştir [Yamanlar, 1998:108] .

Günümüzün modern evlenme şekli monogami, tek eşle evliliktir. Tarihî bakımdan monogami ilkel kabilelerde de görülmüştür. Günümüzde monogami egemen ve genel evlilik şeklidir.

3.1.2. Eş Seçilen Alana Göre Evlilik

Eş seçilen alana göre evlenmeler egzogami ve endogami olmak üzere ikiye ayrılır. Klan benzeri ilkel topluluklarda dışarıdan evlenme kuralı vardır. Bu kural ileri toplumlarda yakın akraba ile evlenme yasağına dönmüştür. Kabile benzeri topluluklarda içerden evlenme kuralı vardır. Bu kural bazı kapalı toplumlarda çok sıkı bir biçim almış ve kutsal kanın dışarıya karışmaması için tersine olarak en yakın akraba arasında evlenme kuralı haline gelmiştir. Eski Mısır firavunlarında kız kardeşle evlenme zorunluluğu bunun en belirgin şeklidir [Doğan, 1995:148].

3.1.3. Eşlerin Yerleşim Yerlerine Göre

Yeni evlenen çiftler nerede oturacaklardı? Bu sorunun cevabı genellikle toplumsal normlarla belirlenir. Burada karşımıza üç yerleşim birimi çıkmaktadır. Birincisi baba tarafı veya onun yanında yerleşmedir. Buna patrilokalite denir. İkincisi kadının tarafı veya kadının ebeveynleri ile oturmaktır ki; buna da matrilokalite denir. Ancak modern toplumlarda yeni evlenen çiftler her iki tarafı da reddederek, onlardan ayrı kendi başlarına yaşamayı tercih etmektedirler ki buna neolokalite veya ev açma denir.

3.1.4. Grup İlişkilerine Göre

Bazı sosyal gruplar, üyelerinin grubun dışından evlenmelerine izin verirken, bazı gruplar izin vermemektedir. Buna göre evlilikler egzogami yani grup dışından evlenme ve endogami aynı sosyal grup içinden evlenmeler olmak üzere ikiye ayrılır. Bazı dîni gruplar, ırklar hatta etnik gruplar, üyelerinin kendi üyeleri dışında evlenmelerine izin vermezler. Bunun nedeni ön yargılı olmakla beraber, başkalarıyla yeterince ilişki kurmamaları olabilir veya grup dayanışmasını bozmamak için de bu tür evliliklere izin verilmeyebilir [Özkalp, 2000:151].

3.1.5. Otorite İlişkilerine Göre

Karı koca arasındaki otorite kalıbını tayin eden faktör genelde eşlerin kişilikleridir. Ancak genelde eşler çevrelerindeki toplumsal normlara uygun davranırlar. Genelde bütün toplumlarda koca otoritesinin üstünlüğü görülür. Buna patriyarki (patriarchy) denir. Matriyarki (matriarchy) yani kadının otoritesine çok az rastlanır. Ancak birçok toplumda özellikle ev işlerini ilgilendiren konularda kadının sözü daha çok dinlenilmesine rağmen otorite yine erkektedir. Son fakat yeni ortaya çıkan bir ilişki sistemi egaliteryan yani eşitlikçi otoritedir. Burada karı ve kocanın aşağı yukarı eşit söz hakları bulunmaktadır.

3.1.6. Soy İlişkilerine Göre

Burada da konu aile reisi öldüğü zaman mirasın nasıl paylaşılacağıdır. Burada soy ilişkilerine göre üç şekil karşımıza çıkmaktadır; patriliniyal (patrilineal) yani mirasta baba soyunun hakimiyeti ve üstünlüğü; matriliniyal (matrilineal) ana soyunun üstünlüğü ve bilateral yani her iki tarafın mirastan eşit hak almasını öngören sistemdir. Patriliniyal sistemde ana soyunun akrabaları tanınır ve akraba olarak kabul edilmezler. Bilateral sistemde her iki tarafın da akrabaları tanınır ve mirastan pay alma hakkı doğar [a.g.e, 151 -152].

4. BOŞANMA VE SEBEPLERİ

Boşanma, taraflardan birinin veya her ikisinin kendi arzusuyla toplumda geçerli norm veya adetlere göre evlilik birliğini sona erdirmesidir.

Geleneksel toplumlarda boşanma yaygın değilken, özellikle endüstrileşmiş toplumlarda bu oran çok yüksektir. Bu oran 1991 yılında Amerika'da binde 4.70 iken, Türkiye' de 1994 rakamlara göre binde 0.92dir. Bu tür bir eğilimin temel nedenleri, geleneksel aileyi güçlü kılan, ekonomik, dinsel ve eğitsel bağların zayıflamış ve değerlerini yitirmiş olmasında yatar. Ailenin bir çok fonksiyonlarını başka kurumlara devretmesi, ailenin görevlerini azaltmış üyeler arasındaki duygusal bağların da giderek zayıflaması ailenin parçalanmasına neden olmuştur [Özkalp,2000:158].

Boşanma oranlarını artıran faktörlerin neler olduğu konusunda yapılan çalışmalar hem bireysel hem de toplumsal nedenlerle boşanmayı açıklamaya çalışmaktadır.

4.1. Bireysel Nedenler

Bireysel nedenlerin başında erken yaşta evlenmeler gelmektedir. Erken yaşta evlenme erken yaşta boşanmalara sebep olmaktadır. İkinci olarak evlilik süresinin uzunluğu bir faktördür. Yani uzun yıllar beraber yaşamak boşanma oranlarını olumlu yönde etkileyip, çiftlerin boşanmalarını engellemektedir. Amerika'da genellikle evliliğin altıncı yılından sonra boşanmalar artmaktadır. Ancak, erken boşanmalar evliliğin ikinci yada üçüncü yılında gerçekleşmektedir. Bu da başlangıçta evlilik kararının verilmesindeki hatadan kaynaklanmış olabilir. Diğer bir deyimle, dikkatlice düşünmeden verilen bir evlilik kararı kısa sürede olumsuz ilişkiler nedeniyle boşanmalara sebep olmaktadır.

4.2. Toplumsal Nedenler

Boşanmalar özellikle toplumların ekonomik refah dönemlerinde artış göstermekle buna karşın durgunluk ve savaş dönemlerinde azalmakta hatta durmaktadır. Refah ve zenginlik insanları yaşamda kalmak ve para kazanmak gibi sorunlardan uzak tutmakta, eğlence ve iyi vakit geçirme nedeni ile birlikte olma aile düzenini sarsıp boşanmalara sebep olmaktadır. Kadınların çalışıp kazanması ve ekonomik bağımsızlığını elde etmesi, uyumsuz bir evliliği sürdürmektense boşanma tercihini artırmakta ve ailede çözümler meydana gelmektedir. Bu da boşanma oranlarını artırıcı bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Son olarak boşanma ve evlilik konusundaki değer ve tutumların değişmesi de boşanmaları artırıcı bir neden olmaktadır. Diğer bir deyimle, evlenmeden birlikte olma olasılığının artması ve hamile kalmadan bir ilişkinin sürdürülebilmesi olanakları çiftleri etkilemekte, bunun sonucunda da boşanmalar artabilmektedir [Özkalp, 2000:159-160].

Türkiye'de boşanmalar, hem refah içinde bulunmak, hem de hayat şartlarının ağırlaşması, ruhi bozukluk, para için evlenme, alkol alışkanlığı, anlaşmazlık, çocuksuzluk, erkeğin poligamik eğilimi, namus anlayışının farklılaşması, çocuklarla ilgili zıt fikirler, bazı yayın organlarının aileyi çözücü yayınları, kumalık, evlilik yaşına gelmeden evliliğe hazır olmadan evlenme, yaş farkı, yurt dışında çalışma gibi sebepler yüzünden görülmektedir. Önemli çözümlerine sahip ve boşanma oranlarının yüksek olduğu toplumların büyük bir bölümü refah toplumdur. Türkiye'de intihar ve boşanma oranlarını gösteren istatistikler çözümlenin arttığını göstermektedir.

Türkiye'de hem artan refah, hem de hayat pahalılığı ve zorlaşan şartlar boşanmalar üzerinde tesirli olmaktadır. Ancak Türkiye'de evlenmeleri zorlaştıran ekonomik sebepler yaygın ve tesirli olmalarına rağmen, evlilik dışı ilişkilerin, bilhassa serbest birleşmelerin yok denecek seviyede olması, evlenme konusunda manevi faktörlerin tesirli olduğunu göstermektedir [Erkal, 1992:63].

İstanbul Ticaret Odası tarafından İstanbul'da dar gelirli aileler arasında yapılan bir araştırmada enflasyonun ailelerin geçim durumunu %83.5 oranında bozduğunu ve %43.4 giyim kuşamda, %33.6 mutfakta kısıntı yaptığını belirtiyorsa da, satın alma gücünün azalması tek faktör sayılamaz. Boşanmanın diğer sebeplerini şöyle sıralayabiliriz.

- İrs ve aile çevresiyle ilgili olarak ortaya çıkan fuhuş olayları
- Artan refahın sadece maddi değerlerde görülüp manevi, moral alanının ihmali, hatta zedelenmesi sonucu kural dışı, normal dışı olana duyulan talep ve tepkinin doğurduğu sapma davranışlar.
- Dn ve ahlakî terbiye eksikliği
- Aile hayatında sevgi, ilgi, şekat görmeden yetişme, yetersiz rehberlik sonucu yalnızlaşma
- Alkol ve uyuşturucu alışkanlığı
- Daha çok erkeklerde görülen poligamik eğilimler
- Eğitim, ğretim veya hayat şartları dolayısıyla geç evlenmek
- Çeşitli şahsiyet bozuklukları
- Toplum bozucu yayın, yazılı ve sözlü basının rolü
- Ekonomik şartlar [Erkal,1992: 64].

5. TARİHİ GELİŞİM SÜRECİNDE TÜRK AİLESİ

Türklerde aile en önemli bir unsurdur. Aile bütün kültürel ve sosyal değerleri bünyesinde toplar. Kültürü nesilden nesile aktarır. Mânevî bağlar ailede çok kuvvetlidir. Orta Asya'da yaşayan Türkler göçebe hayatı sürseler de "boy" büyük ailenin ilk kademesi idi. Boy'un bir "lâkabı" yani bir soyadı vardı. Ana soyundan olan boylar olduğu gibi sonraları baba soyundan olan boylara da rastlanmıştır. Eski Türk ailesinin adı Batı Asya Türklerinde, yedinci göbeğe, Doğu Asya Türklerinde ise dokuzuncu göbeğe kadar sürdürülürdü. Ziya Gökalp'e göre aile, yuva, ocak, soy, boy sırası ile gelişim göstermiştir. Mehmet Eröz'e göre kültürdeki inanışlar, adetler, kurallar bütünü ile klan ailesinden gelişmiş ve yaşatılmıştır [Nirun, 1986: 95].

İbrahim Kafesoğlu'na göre, eski Türk toplumlarında aile, bütün sosyal bünyenin çekirdeği durumundaki ilk sosyal birlikti. Türklerin Anayurt'tan dünyanın bir çok yerine dağılmalarına rağmen varlıklarını korumaları aile yapısının sağlamlığından kaynaklanmaktaydı. Nitekim Türk dilinde başka milletlerde bulunmayan çeşitlilikte akrabalıkla ilgili kelime ve kavramlar bulunmaktadır. Türk ailesi geniş aile şeklinde görülmekte ise de, aslında küçük aile tipinde kurulu bulunması akla daha uygun düşmektedir. Zira, Türk ailesi, aile reisinin adeta mülkü sayılan aile efrâdı üzerinde kesin söz hakkının bulunmadığını görüyoruz. Bu bakımdan, bunun eski Yunan'daki "geose" ve Roma'daki "gens" ten (geniş aileler) çok farklı olduğu belirtilebilir. Aynı şekilde İslavlardaki aile büyüğünün bütün aile halkına köleleri gibi hükmettiği kolektif mülkiyete dayalı bir geniş aile örneği olan "zaduga"ya benzememektedir. Bu tip ailelerde evlatlar mülk ve söz hakkından mahrum olmanın baskısı altındadır. Türk ailesinde ise, mülk ortaklığı sadece ortaklara ve hayvan sürülerine aittir [Kafesoğlu,1983:216].

Ziya Gökalp de Türk ailesi üzerinde yaptığı araştırmalarda Türk aile yapısının "pederî" olduğundan bahsetmekte ve bunun "pederşahi" olarak anlaşılması gerektiğini ileri sürmektedir. O'na göre, pederi ailede aile reisi sultan hakkına malik değildir. Velâyet hakkı geçerlidir. Çocuklarla kadınlar ve bilhassa ana cihetinden olan akrabalar büyük haklara mâliktir. Baba cihetinden olan akrabalarla ana cihetinden olan akrabalar

birbirine eşittir. Bu aile Gökalp'e göre Germenlerle Türklere mahsustur [Erkal,1987:80].

Türk aile sisteminin esasları eski Türk siyasî, sosyal hemen bütün kuruluşlarına ve fertlerine davranışlarına yansımıştır. Eski Türk toplumlarında özel mülkiyete, ferdî hukukta, hürriyet ve istiklâl tutkunluğunda insanların himayeye yönelik davranışlarda, adâlet, dini hoşgörü anlayışlarında ve bütün bunları gerçekleştirmek ve korumakla devletin "baba" anlayışı görevli kılınmıştır [Erkal,1987:217].

Gökalp'in Türk aile hayatını dört çağa ayırdığını görüyoruz. Bunlar sırayla boy, ocak, konak ve yuvadır. Türklere aile yapısının çözülmeye yüz tutması Tanzimat sırası ve daha sonraki dönemlerde görülmektedir. Boy ve ocak dönemlerinde de rastlanan fakat konağın bir özelliği olarak farklılaşmış harem selam bu dönemlerde ortadan kalkmaya başladı. Bununla birlikte Balkan, Trablus ve Birinci Dünya Savaşı'nda onu takip eden savaş yıllarında Türk kadını savaş alanında olduğu kadar, eşlerinin işbölümünde yerlerini tutmak zorunda kaldılar. Gökalp'e göre bu gibi faktörler konağın daralarak yuva olmasını hazırlamıştır [Fındıkoğlu,1971:14].

Aile dendiği zaman, kadın ve kadın hakları onunla beraber düşünülmemektedir. Türk ailesi içinde kadının etkin bir yeri olduğunu eski belge ve kaynaklarda görmekteyiz. Nitekim, Orhun abidelerinde Bilge Kaan babası İltiş Kaan'ın, annesi Bilge Hatun'un birlikte tahta çıktıklarından bahseder. Göktürklerde Kaan'la Hatun'un devlet işlerini birlikte yürüttükleri anlaşılmaktadır. Yine aynı kaynağa göre, Türklere tek kadınla evlenmekte idiler [Eröz,2000:24].

Türk ailesinde kadının yeri, zannedildiğinin aksine, erkeğe eşit bir değer taşımıştır. Bu eşitliğin ne matematik bir eşlilikten, ne de güçlü bir pederşâhiliğin yıkılışından doğması gerekmemektedir. Aslında Türklere aile pederşâhlik dönemini yaşamadan maderilikten (ana ailesi) pederfliğe (baba ailesi) geçmiştir. Yakut Türklere aile mâderî nitelik taşımasına rağmen, Kırgız Türklere aile pederîdir. Altay Türklere ise, bu iki tipin arasında orta bir yol izlenmiştir [Fındıkoğlu,1971:12-13].

Nitekim, Durkheim'e göre Doğu Türkistan Türklerindeki demokrat aile tipi Grenard'ın ileri sürdüğünün aksine, Türk ailesinin zamanla değişmesi ile gerek baba, gerek ana soyunun dengelenmesi görülmüştür [Erkal,1971,409].

Cumhuriyetten sonra Türk kadını siyasi seçme ve seçilme hakkı, eş seçme, meslek ve mesken seçme alanlarında olduğu gibi, aile için kararlarda da önemli bir role kavuşmuş ve bu hususta oldukça mesafe almıştır. Kadının aile içindeki ve toplumdaki artan etkinliği, hiçbir zaman erkeğin aile içindeki rolünü azaltan bir etki de yapmamıştır. Türk ailesinin tipik bir özelliği olarak kadının rolünü, erkeğe göre matematik bir eşitlik şeklinde görmemesi, kadının artan fonksiyonları aile reisini ve baba soyunu yıkarak onun aleyhine bir genişleme göstermemiştir, örf ve adetlerimizden kaynaklanan kadına saygı kadar, eşe ve aile reisi olan erkeğe bağlılık ve dayanışma süregelmiştir [Erkal,1971,409].

Kadın Türklerde ailenin önemli bir şahsıdır. Kadın erkeğin yardımcısıdır. Bu hususu Dede Korkut Destanlarında görüyoruz, "yazıdan yabandan eve bir udlu konuk gelse, er adam evde olmasa, (evin kadını) ol anı yedürür, içürür, ağırlar, azizler gönderür" diyor. Radloff'a göre erkeğin kadına dayak atması eski Türklerde duyulmamış bir olaydır. Eşler arasında karşılıklı şefkat ve saygı vardır [Nirun, 1986: 95]. Çocuk Eski Türk ailesinde çok değerlidir. Kadının çocuğu olursa ona olan sevgi ailede çok yükselir, "uşağı (çocuğu) olan eve şeytan girmez, uşak evin gülüdür" denir. Radloff'a göre "Altaylılarda kadın ve erkek arasındaki konuşma ve görüşme tamamıyla serbesttir. Genç erkekler kız ve kadınlarla konuşurken, kadın yüzünü örtmeyi düşünmez."

Burada günümüz ailesi ile ilgili de şu temel hususları sayabiliriz.

Günümüzde, psikolojik ve sosyolojik ilişkilerden hemen sonra ardarda gelen faktörler arasından ekonomik ihtiyaçlar ile ilgili aile içi ilişkiler önemli güç kaynakları olarak görünmektedir. Meselâ, kadının ev dışında çalışıp, aileye ekonomik katkıda bulunması, evlenmeyen gençlerin hane halkından kopmadan hep birlikte aile içinde yaşama olguları ekonomik ağırlıklarını göstermektedir. Yine bu arada, aile reisi olan kocanın iş hayatı, meslek statüsü, profesyonel çalışma durumu ile ekonomik destek ve prestij derecesi aileyi ve onun elemanlarını (kültür unsurlarını, öğrenim durumlarını, çocukların öğretim

ve eğitim desteklerini ve onların okul süreçleri içindeki davranışlarını, komşuluk ilişkilerini vs.) önemle etkilemektedir. Babanın işi, tipik bir şekilde, ailenin bağımsızlık derecesini korur, hatta nisbeten erkek akrabalarla ilişkisini de kurar. Hane çevresinde ise, aileler arası komşuluk ilişkileri kadınlar arası bağların örgüsü içinde cereyan etmektedir. Evliliğe dayalı (izdivacî, karı-koca bağı) birimdeki bölge veya memleket için, veyahut şehirdeki izolasyonu (içine kapanıp, ailenin tecrit edilmesi olayı), ailenin içine çekilip, hanenin kabukları sayılan dört duvar arasına kapanması, tek başına kalma durumu, ailede kuvvetli tezatlar (zıtlıklar) içinde olması, gibi durumlar, günümüzde, Batı'nın toplum bünyesine ve tarihi oluşumuna uygun düşmemektedir. Çünkü, aile fonksiyon kanalları ile mümkün olduğu kadar çok ve uzak mesafelere kadar uzanmak zorundadır. Bu durum, onun yetiştirmekte olduğu, şahsiyet kazandırdığı ve sosyalizasyon sürecine kattığı çocukları için zorunludur. Her nerede, veraset yoluyla ve irsî olarak ailede çok geniş ve çok önemli sosyal-psikolojik ve kültürel elemanlar varsa işte orada, o ailede güç merkezlerinin potansiyeli fertler için yararlıdır. Ekonomik güçlerin kaynak ve desteğine gelince, özellikle iş statüleri, meslek pozisyonları, iş başındaki çalışma durumları, meselâ, aile şirketleri, çiftlik aileleri, babadan evlâtlara geçer. Eksiksiz olarak veraset yoluyla elde edilen statüler, (tarım hayatında çok görülür) çiftlik hayvanları yetiştiren ailelerde, büyük arazisi olan ve çiftçilikle uğraşan ailelerde mal ve mülkün bütün karmaşıklığına rağmen kuşaklar arasında devam ettirilmesi geleneklerden gelmektedir. Elbette, aile reisinin gücü ve kardeşler arasındaki farklılıkları kapsamış bulunan bu durum farklılıklar gösterecektir.

Günümüzde, boşanmış dul kadının ilgi alanlarının başında onun himayesi konusu gelmektedir. Bu da kadının hürriyet haklarının şahıs haklarının, medenî haklarının korunması ile yakından ilgilidir.

Günümüzde bir diğer mesele de karı-koca ailesinde temel stres - gerginlik halleri-, ailenin açık sosyal sisteminde sorumluluk üstlenme, eşlerin sorumluluklarını bilmeleri ve üstlerine almaları önemlidir. Sosyal gruplarda, özellikle endüstri toplumlarında, kimse kimsenin sorumluluğunu duymadığı ve taşımadığı toplumlarımızın sosyal ilişkiler ağında, karı-koca ailesine sorumluluk hali çok daha fazla düşmektedir. Batılı toplumlarda küçük modern ailelerin varolmalarından bu yana akrabalık ilişkilerinde ve

onların terminolojilerinde "sorumluluk" kavramı çok daha fazla anlam taşımaktadır. Sorumluluk taşımak, evvelâ, insanın kendisine karşı sorumlu olmasıyla başlar. Bu ise, bir "İç disiplin" meselesidir. İnsanın kendisine "İtimat (Güven)" duyma halidir. Verdiğimiz bu genel bilgilerden sonra şu başlıklarda Türk ailesini inceleyebiliriz.

5.1. İslam Öncesi Türk Ailesi

Eski Türk ailesinin ilk kaynaklarını yazılı bir metine dayalı olan Orkun anıtlarından çıkarabiliriz. Zira, bu anıtlarda evlilik sistemiyle ilgili bazı görüşlere de rastlamaktayız: "Üstte mavi gök, altta yağız yer kılındıkta, ikisi arasında insanoğlu kılınmış, insanoğlunun üzerine atam (dedem) Bumin Kağan oturmuş... Türk budunu (halkı) yok olmasın diye, halk olsun diye, babam İleriş Kağan annem İlbilge Hatunu göğün tepesinden tutup yukarı kaldırmıştır". Bu ifadelerde evrenin yaratılışının ilk izlerini sezindiğimiz gibi, Bilge Kağan'ın babasının İleriş anasının da İlbilge Hatun olduğunu öğreniyoruz. Bu da, daha sonraki destanlarda görebileceğimiz gibi, ailenin bir evrim ürünü olmadığını, ana-baba ve çocuklardan ibaret bir çekirdek aile tipini temsil ettiğini belirtmektedir. Böylece, çekirdek ailenin evrenselliği gerçeği hem Sümerlerde hem de Türklerde kanıtlanmış olmaktadır. Tıpkı Sümerlerde rastladığımız gibi, kadının kutsallığı bu anıtlarda da yer almaktadır. Oğuz Kağan efsanesi de Türklerin en eski kimliğini ortaya koyan ve Çin kaynaklarından bildiğimiz görüşleri kapsamaktadır. Türk mitolojisinin kaynaklarını teşkil eden bu efsanelerin önemli bir kesimi hem Çince hem de Uygurca metinler halinde bugün bizlere kadar intikal etmiştir. Oğuz Kağan destanı, Türk mitolojisinin en gerçekçi ve en açıklayıcı örneğini teşkil eder. Tıpkı Sümerlerde olduğu gibi ay, güneş ve yer tanrıları Eski Türklerde de mevcut. Nitekim, destan şöyle başlıyor: "...Yine günlerden bir gün Ay Kağanın gözü parladı. Doğum ağrıları başladı ve bir erkek çocuk doğurdu..." Böylece Oğuz Kağan Ay Kağan tarafından doğurulmuş oluyor [Türkdoğan,2002:596].

Kök Türkler aileye "Bişük/Böşük" diyorlardı. Büyük Türkolog Von Gabain bu kavramı beşik veya akraba olarak karşılamaktadır. Kaşgarlı bu kavramı çocuk beşiği biçiminde belirlemektedir. Kısacası, Kök Türklerde aile, içinde çocuğun sallandığı beşik

kavramıyla karşılanmaktadır ki, bunun anlamı, hem ailenin çocuk da dahil (ana-babadan) ibaret bulunması hem de ailenin ilk çekirdeğini teşkil etmiş olmasıdır.

Köktürklerde çoğunu bugün de kullandığımız bazı soy terimlerine bakıldığında ailenin şekillenmesi ile ilgili bir kanaate varabiliriz. "Eçü apa (ata, dede, baba), Kang (baba), Ög (anne), Eçi (amca, ağabey), Üni (küçük erkek kardeş), Eke (abla), oğlan (çocuklar), oğul (erkek çocuk), Singıl (küçük kız kardeş), Kız (kız çocuk), yeğen (kız kardeş çocuğu), çıkan (teyze, hala), atı (erkek kardeş), urı (erkek çocuk, döl), gibi bir aile akrabalık sistemini oluşturan kavramlar ele alınmıştır. Bağlaşma terimleri (evlenme yolu ile akrabalık) cetvelinde ise er (koca), Qonçuy (karı), Keling (gelin), küdegü (güveyi), yunç (kayınbirader), tüngür (dünür), kardeş (akraba, kardeş) türünden kavramlara rastlamaktayız. Bu kavramların günümüzde bir kısmının terkedilmiş olmasının nedeni, kavramların şimdilerde gördüğü toplumsal görevlerin sona ermesinden ötürüdür. Öyle ki, eski Türklerde kalınla evlenen kız çocuklarıyla kalınsız evlenen kız çocuklarının torunları için ayrı ayrı kavramlar kullanılırdı. Ev bark sahibi olan erkek çocukların torunları atı, kalınsız (başlıksız) verilen kızlardan olan kız torunlar ise "yeğen" olarak belirlenirdi [Türkdoğan,2002:601].

Eski Türklerde dinle (toyonizm) büyüünün (Şamanizm) eşitliği, kadının hukukça ve siyasi, iktisadi eylemlerde erkeğe eşitliğini desteklemiştir. Bu durum, tabii olarak içten evlenmeyi (endogamy) yani evlilik birliğini kökleştirmiştir. Tek eşli evlilik Türk ailesinin karakteristik bir özelliğini taşır. Radloff, Oğuz Türklerinin destanı olan Dede-Korkut'a -ki Oğuz destanının bir parçası olarak kabul edilir- kadının statüsünü şu ifadelerle belirtiyor: "Destanda kadınların sosyal statüleri yüksektir. Birden fazla evliliğe bir işaret olsun yoktur. Her bir kahramanın bir kadını vardır. Dirse Han, evladı olmadığından dolayı karısına çok darılıyor. (Bu ayıp senin midir? Benim midir?" (diyor), ikinci kadınla evlenmek fikri aklına gelmiyor [Age, 599].

Ögel'e göre Hunlarda baba ailesi (Temeli dışardan evlenmeye dayalıdır), Moğollarda ise ana ailesi egemendir [Ögel,1988:237-238].

Moğollarda kadın, çocuğu doğuncaya kadar kendi evinde kalır. Dullar bir daha evlenemezler. Oysa, Hunlar ve Göktürklerde böyle bir gelenek yoktur. Eberhard'a göre, Türkler, aracılar ve görücüler yoluyla evlenme geleneğine sahip bir kavimdir. Çin tarihsel metinleri, Türk ailesinin birçok ahlaksal özelliklerini sıralamaktadır ki, bunlar günümüz aile modeliyle büyük ölçüde uyum sağlamaktadır. Ögel'e göre Türklerde yalnızca baba ailesi görülüyor ve ana ailesinin izlerine rastlanmamaktadır. Türklerde toplumun çekirdeği aileden oluşur. Bu da baba, oğul ve torunlardan oluşur. Evlenip giden kızlar ile onların çocukları aileden sayılmazlardı [Ögel,1988:245]. Eski Türklerde babadan sonra aileyi anne temsil ederdi. Bu nedenle annenin yeri, babanın diğer akrabalarından ileri olurdu. Babanın mirası anneye değerdı. Çocukların vasisi oydu. Bekâret anlayışı: Türklerde İslam öncesi de vardı. Türkler bakire kız için, "Kapaklıg," yani kapalı kız diyorlardı [Ögel,1988:250]. Ev kadını için "Evcı" denirdi. Göktürklerde "Eş" denirdi.

Sümerlerle Türkler arasındaki yoğun ilişki, Gılgamış Destanı'nın proto-Türkler için bir sıfır noktası oluşturabileceğini göstermektedir. Gılgamış Destanı'nın ortaya koyduğu aile yapısı ve evlenme biçimi; 19. yy. Avrupa'sında bir aile evrim kuramını, yani ilk aile modelinin serbest cinsel ilişkilere dayalı olduğu tezini reddetmektedir. Sümer aile tipi, tamamen karı-koca ilişkisini yansıtan kutsal törenlerle düzenlenmiş nitelikleri ortaya koymaktadır [Tezcan,2000:15].

Proto-Türklerin, B. Ögel'e göre Eski Türklerin en önemli temsilcileri Hunlardır. Eski Türklerde "Kuma" deyimi, çok eski bir Türk sözüdür.1. ve başhatundan sonra alman kadınlara "Kuma" denirdi. Hun ve Göktürk tarihinde babalar ölünce, erkek çocukların annelerinin kumaları ile evlenmeleri çok görülürdü.[Türkdoğan,2002:592] Bu husus, baba ölünce aileyi bir çatı altında toplama geleneğidir. Levirat denen "Kayın alma" da yaygındı. Eşi ölen gelin, kayınla evlenmekteydi. Böylece eşi ölen kadın ve çocukları sokakta kalmazdı [Ögel,1988:241].

Bu yoldan aile, kişilerin güvenliğini koruyordu. Bu gelenek, Türkdoğan'a göre günümüzde de devam etmektedir. Örnek olarak Kars yöresindeki Azerilerde "Dinsel ön-

derle dulların seramonik evlenmeleri." Bu tür evlilikler, ailede dengeyi bozmama eğilimini yansıtır. Buna, dinsel öndere atfen, "Ahunt Tipi Evlenme" denir.

"Kalın," bir aile malıdır. Evde erkek çocukların kadın üzerinde miras hakkı vardır. Kalın verilen gelin, artık erkek ailesinin bir malı olmuştur.

Kalın, babanın oğullara, evlenme payıdır. Başlıksa, kız ailesine verilen bir armağandır. Baba malından kızlara bir pay düşüyorsa bu da kızın çeyizidir. Kalınsız kız verme geleneğine yine anıtlarda rastlıyoruz. Genellikle öldürülen bir kişinin ailesine, kalınsız bir kız veriliyor ve böylece, anlaşma yoluna gidiliyordu.

Direnkova ve Yakınof gibi araştırmacılar Türklerin tarih sahnesine ataerkil ve dıştan evlenme biçimiyle çıktıkları görüşündedir. Tek eşle evlilik, Türk ailesinin karakteristik bir özelliğini taşır.

Görücü yoluyla evlenme, Eski Türk geleneğinde yoktur. Radloff, Altaylılarda kadın ve erkek arasındaki konuşma ve görüşme serbestisinin çok uzak geçmişlere dayandığı kanısındadır.

Kalın, yaygın olarak taksitle ödenirdi. Fakat kız kaçırarlara, kalını peşin olarak ödeme zorunluğu konmuştur.

Bugün Güney Anadolu yörüklerinde eğer kalın tam olarak ödenmemişse, gelinin çocukları olsa bile yine de kızın babası, damada gidip çocuklu kızını alıp kendi evine geri getirebilir. Yani kalınsız nikâhın bile hükmü yok. Kalın, babanın sağken oğullarının evlenebilmeleri için verdiği paydır. Oğul, babadan bu hakkını zorla alabilirdi. Baba malından kızlara da bir pay düşüyordu ki bu da kızın "çeyiz"iydi. Kalın anlaşması, karşılıklı bir akittir. Aynı zamanda karşılıklı bir armağanlaşmadır. Gelinin vardığı erkek sakat ya da iktidarsız çıkarsa, kadın bundan dolayı şikâyet edebilir ve kalını geri verme yoluyla kocasından ayrılabilirdi. Kadın kısır çıkarsa, kız evi, ya kalını geri verir ya da gelinin kız kardeşlerinden birini kalınsız olarak verme yükümlülüğündeydi.

Öldürülen bir kişinin ailesine, kalınsız bir kız veriliyor, böylece, anlaşma sağlanıyordu. Yine, kısır ya da baba evinden gelme bir hastalıkla ölen gelinlerin yerine de kız kardeşleri kalınsız olarak verilebiliyordu.

Anadolu'da ve Orta Asya'da nikâh yaygın olarak kalın anlaşmasından sonra ve kız evinde kıyılır. Nikâh kıyılmadan önce, kalın ve çeyizlerin miktarı da saptanır. Nikâhın yanında, su içme ve sakal kesimi gibi İslam öncesi geleneklere de başvurulur.

Ancak, Türklerde nikâha rağmen, gerdeğe kadar gelinin yüzü tabu sayılırdı. Bu husus, ancak gerdekte, görümlük denen, tören ve armağanlardan sonra kalkardı.

Bazı Türklerde de, evlilik, ancak ilk çocuğun doğmasıyla tamamlanıyordu. Çocuk doğmadıkça, evlilik ve nikâh yürürlüğe girmiyordu

Düğün ise Türklerde bir toydur. Buna Harzemşahlar çağında "Gelin toyu" denmiştir. Dede Korkut'ta, nişan toyuna "Küçük düğün," evlenme toyuna da "Ulu düğün" denir.

Toy ya da düğün bayrağı da bütün Türklerde görülen yaygın bir gelenektir.

Düğün aşısı ve açları doyurma anlayışı da bütün Türklerin ortaklaşa inançları arasındaydı. Toy ve düğün ateşi de Türk toylarının bir özelliğidir. Yarışlar, güreşler gibi tören şenlikleri, bütün Türk toylarında görülen eğlencelerdir.

Gerdek kavramı, daha çok Oğuzlar, Türkmenler ve Batı Türkleri tarafından geliştirilmiştir. Gerdeklik, gerdek evi biçiminde Osmanlılar tarafından kullanılmıştır. Gerdek odasının, ayrı bir kutluluğu vardır.

Sağdıçlık da Göktürklerden beri var. Sağdıç, güveyin hem kılavuzu hem de dostudur. Sanal akrabadır.

Yenge de gelin kılavuzudur. Geline yol gösterir. Bunlara "Danışık" da denir. Kız evinden gelen çeyizlere de yengeler bakar.

Ailede ahlak ilkeleri olarak şunlar söz konusu: güzellik, sevimlilik, tatlılık, edep, büyükleri ağırlama, sözünü yerine getirme, sadelik, öğrenme, yiğitlik ve mertlik.

Hakanların hoşlanmadıkları hususlar: Yalan, zulüm, harislik, acelecilik, hareketlilik, doymazlık, hiddetlilik, içkicilik, sözünden dönme, inatçılık.

Abdülkadir İnan, Türklerin tarih sahnesine ataerkil ve dıştan evlenme yoluyla aile kuran bir kavim olarak çıktıklarını ileri sürer. Manas destanında dıştan evlenme geleneğine

geniş yer verildiği görülmektedir. Manas'ın kahramanları hep çapulla elde ettikleri kızlarla evleniyorlar, savaşlarda ganimet elde ederek aldığı kızlarla Manas'ın evlendiğine tanık olmaktayız. Radloff'a göre Dede Korkut destanında kadınların toplumsal konumları yüksektir. Birden fazla evliliğe, bir işaret olsun yoktur.

Proto-Türklerin aile yapısının temelde monogami diye ifade edebileceğimiz tek eşli bir evlilik modeline dayandığını, ailenin kutsal ve sevginin önemli olduğunu söyleyebiliriz. Köktürk ailesinin birkaç kuşağı bağrında barındıran, babanın ataerki etrafında kümelenmiş bir aile olduğu söylenebilir.

Köktürklerin de dış evli oldukları kesinlikle bilinmektedir. Oğlanlar ev kurup (Çadır) oba içinde kalmakta, kızlar ise kalın karşılığında yad ellere gelin gitmekteydi. Kök türkler atayerlidirler. Asya tarihinde, güveyi anayerinde bir süre tutma geleneği her zaman olmuştur. Hunların doğusunda oturan Vu-huanlarda, güveyi, kadının ailesinin yanına gider. Erkek, kadının bütün akrabalarına hizmet eder, kadının ailesi için çalışır. Güveyilik sistemi, verilen bir kıza karşılık, karşı ödülleme olarak sunulan Güveyi hizmeti olarak tanımlanır. Hizmet süresi yıllara ya da çocuk sayısına göre değişebilir. 10. yy.'da Kutluk erkekleri, kızın velisine bir yıl hizmet ederlerdi.

Köktürk beylerinin çok karılı evlilik yaptıkları kuşku götürmez. Bu konuda yeterli belge yok. Fakat, dillerinde "öğ" sınıflandırıcı kavramının varlığı, çok karılık lehine bir sanı uyandırmaktadır.

Çin yıllıklarında söz edilen bir kayıt var. O da, "Levi-ratus"dur. Köktürklerde baba ve amca ölünce onların oğulları ya da küçük kardeşleri, geriye kalan dullarıyla evlenirler. Baba, amca ve ağabey ölünce, öz ana ve kız kardeşler dışında onların dul ve yetimleriyle evlenme geleneğine, "Leviratus" deniliyor. Tibet'ten Kore'ye dek bütün Asya kıtasında bu gelenek egemen. Bu gelenek Hunlar'da da vardı. Ayrıca Çin yıllıklarında 13. yy.'ın bütün zenginleri, Moğol ve Tatarların (Kuman, Oğuz, Türk) leviratus uyguladıkları belirtilmektedir.

10. yy.'da tek bir istisna şu: Kutluk kadınları ömürleri boyunca sadece bir tek erkekle evlenir. Kocasını ölen kadın, bir daha hiç evlenmez.

Leviratus kurumu, kadın alan ve kadın veren oğuşlar arasında ittifakı ve böylece barışı sürekli kıldığı için vardır. İşte leviratusun gördüğü işlev budur. Göçebe çobanlar dış evlilik yaparak başka oğuşlarla kız alıp verirken, bağlaşma temeli üzerinde onlarla ittifak kuruyor ve böylece birlik halinde barışı sağlıyorlardı.

Kız kaçırma: Eski Türklerde evlenme, kız kaçırma ve yağma yoluyla olmuştur. Yakutlarda ve Altay Türklerinde son zamanlara değin evlenme, ancak kız kaçırma yoluyla meşru evlenme sayılmıştır.

Abdülkadir inan bunu şöyle anlatıyor: "Yakutlarda, evlenmeye karar veren delikanlı, kendi soyuna mensup bütün gençleri toplar ve büyüklerinin huzurunda 'Kam ayini' yaptırırdı. Akına gidecek atların bağlandığı kazıkların dibine tulumlarla kımız konur ve kam da bu kımızları atların koruyucusu olan Itik ruhuna saçı ederdi. Altay Türkleri arasında, bugün de erkek ve kız tarafları kendi aralarında sözleştikleri halde delikanlı, kendi soyundan olan yiğitlerle beraber kızını kaçırdı. Kırgızların Manas destanında eski usulün hatırası olarak yağma ve kaçırma yoluyla evlenmeden söz edildiği gibi barış yoluyla, yani 'Kalın' ödeyerek evlenme de tasvir edilmektedir." Manas'ın kahramanları hep çapul yoluyla elde ettikleri kızlarla evleniyorlar. Bugün Şeriarda "Gelin Çalma" geleneği vardır. Gelini, babasının ve akrabasının elinden alma, Türklerde ve Moğollarda bilinen bir âdettir. Kalın ödendikten sonra, güvey, gelini götürmeye gelir. Fakat kızını kolay alamaz. Çünkü kız iyice saklanmış. Damat onu uğraşarak, güçlük çekerek meydana çıkarmak zorundadır [İbn Fadlan].

Kalın yerine Kırgızlar ve Başkurtlar "Süyek satımı", Yakutlar "Sulu" derler. Abdülkadir İnan, birinciyi, boydan birinin, yabancı bir boya satıldığını, kalın malının da onun karşılığı anlamına geldiğini, "sulu" kelimesinin de, eski Türkçede fidye-i necat, kız kaçıran boyun cezadan kurtulmak için verdiği mal demek olduğunu açıklamıştır.

Türklerde aile kurumunun kökenlerine inen araştırmacılar, başlangıçta bugünkü anlamda bir ailenin bulunmadığı, karı-koca ve çocuklar arasında aile denemeyecek

gevşek ilişkilerin olduğu, asıl bağlılığın klan üyeliği olduğu, akrabalık terimlerinin buna göre belirlendiği ve eski Türkçede "Aile" kelimesini karşılayan herhangi bir kelimenin bulunmadığı hususlarında birleşmişlerdir.

Ataerkil kabile ve aşiret dönemlerinde, evliliklerin kız kaçırma suretiyle olduğu görülmektedir.

Gökalp, Türklerde evliliğin endogamik olduğunu belirtir. Gökalp, bunu il aşaması için söylemekte ve endogamiyi Türklerde kadın-erkek eşitliğinin temeli saymaktadır.

Altay ve Yenisey boylarında egzogami hâlâ yürürlüktedir. Bugünkü Altaylarda her kabile birkaç yüz nüfustan ibaret olmasına rağmen, hiçbir kabile kendi içinden evlenmez.

İlk evlilikler anayerli evlilik şeklindeydi. Ataerkilleşmeden sonra evlilikler kız kaçırma ve yağma suretiyle olmaya başlar.

Döl alma geleneği: İnan, evlatlık kurumunu incelediği bir makalesinde bu kurumun kökenini "çok eski devirlerde, ihtimal ki anaerkil çağında meşru sayılan döl alma geleneğinde aramak gerektiğini belirtir. Eski Roma ve Araplarda çok açık olan bu geleneğin, Orta Asya göçebe kavimlerinde gizli kapaklı olarak korunduğunu biliyoruz" demektedir. Ona göre, 19. yy ortalarında Kara Kırgızlarda geleneğin bulunduğu dair söylentiler vardır. Yakutların eşlerinin başkalarından doğan çocuklarını öz evlat saymaları, döl alma geleneğinin meşru sayıldığı bir devirden kalma geleneklere dayanır. Bir Arap yazarı, döl alma geleneğini şöyle anlatmaktadır: "Koca, karısına 'git, falanla ilişkide bulun' derdi. Döl alma, necip bir çocuk elde etmek amacıyla yapıldı." Döl, kahramanlık, civanmertlik nitelikleriyle tanınmış yüksek adamlardan islenirdi.

Saadavi, geleneğin birçok kocalılık biçimi olduğunu söyler. Bu ilişkiye kocası tarafından zorlanmaktadır. Toplumun üst konumunda olduğu belirtilen karşı taraftaki erkeğin ise, buna nasıl icabet ettiği, anlatılanlardan belli değildir. Belki bunu bir bedel karşılığında yapmaktadır. Bu durumda işlem, kadının araç olduğu, erkekler arası bir sözleşme biçiminde gerçekleşmektedir. Ancak, İnan'ın belirttiği biçimde, klan döneminde, klanlar arası evlilikler ya da cinsel ilişkiler, anayerli evliliklerden daha önce, döl alma biçiminde gerçekleşmiş olabilir.

Oğuzlar'da, evlenirken kızın rızası alınır. Volga Bulgarları arasında evlenmek isteyen kişinin, istediği kızın başına bir örtü atması ve böylece kızın onun eşi olması geleneği yaygındır. A. İnan'a göre bu, bir çeşit "kız kaçıрма" geleneğiydi.

Eski Türklerde çok eşlilik vardı. Oldukça da yaygındır. Bazı kaynaklarda çok eşliliğin sadece hanlara özgü olduğu, bazı kaynaklarda ise hiç olmadığı iddia edilir ki bu doğru değildir. Çünkü kadın sayısı fazladır ve yakınlarının dullarla evlenmesi koşulu vardır.

5.1.1. Zina

İbn Fadlan, Oğuzlarda oğlancılığın da büyük suç olduğunu belirtmektedir. Kutluklarda ve Hi-yongnularda da zina çok büyük suçtur.

Kutluklarda, zina eden erkek ve kadın yakılırken, Hi-yongnularda evli bir kadına tecavüz eden kişi ölüme mahkûm edilir. Genç bir kızı ifsal edenden ise büyük bir fide alınır ve o kızla evlendirilirdi. Takyularda tecavüz eden kişi ifdiş edilir. Bütün bu kavimlerde düşmanlara aynı hareketi yapmak suç sayılmazdı.

Eski bir inanıştan, yılda bir kez bir çeşit serbest ilişki geleneğinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Eski Türkler yılda bir kez doğal şehvetin galeyanyla vücuda gelen bir aşk gecesine inanırlardı.

İbn Fadlan seyahatnamesinde zinanın yasak olmayıp, serbest ilişkilerin geçerli olduğu iki Türk topluluğundan söz edilmektedir. Bunlar Peçenekler ve Karluklardır, Peçenekler yol ortasında kadınlarla çifleştiğinden bahsedilmektedir.

Karlukların ise, kadını kumarda alışveriş nesnesi olarak kullandıkları söylenmektedir. Kumarda biri, diğerinin karısını, kız kardeşini ya da anasını ütebilir. Karluk kadınları güzel ve iffetsizdirler. Onlar karılarını çok az kıskanırlar. Reisin karısı, kızı ya da kız kardeşi, yabancı bir kabile gelince onları konuk eder. Serbest ilişkilerin egemen olduğu bu toplulukta, kadının tam anlamıyla cinsel nesne olduğu görülmektedir. Ataerkilliğin en belirgin özelliği, kadının, erkeğin mülkiyetinde bir nesne olarak algılanmasıdır. Bu

ise ya kapatılması (hapsedilmesi) ya da Karluklarda olduğu gibi, aşıktan erkeklerin ortak kullanımına sunulmasıyla sonuçlanmaktadır.

5.1.2. Boşanma

Ögel, eski Türklerde kalın yanacağı için, aile üyelerinin buna karşı çıktığını ve bu yüzden boşanma olayının görülmediğini söylemektedir.

Eski Türklerde, öldürülen bir kişinin ailesine karşılık olarak, kalınsız bir kız verildiği de görülmektedir. Ayrıca, karşılıklı düdür olma (kız değış tokuş etme) durumlarında da kalın ödenmezdi. Yiğitler, aralarında anlaşırken, bazen birbirlerine kız kardeşlerini vereceklerine dair söz verirlerdi. Karşılıklı düdür olma geleneği, en çok, Kırgızlar'da yaygındır.Boşanma bütün Türklerde her ne sebeple olursa olsun hoş karşılanmamıştır.

5.2. İslâmiyet Sonrası Türk Ailesi

Türklerin İslamiyeti kabul edişleri M.S. 8. yüzyıllar içinde başlamıştır. İslâmiyet bir dînî sistem olarak Türk toplum yapısında önemli dinamik değışmelere neden olmuştur. Bunların en önemlisi yeni bir dini sistemin-Şamanist geleneklerle de örgütlenmiş olan eski dînî anlayışı yerinden söküp atmış olmasıdır. Sosyal kurumlar, özellikle aile kimliği geniş çapta islâmi normların etki alanına girmiştir. Ancak Emevi ve Abbasilerin Mavalı denilen bir Arap milliyetçiliğine dayalı şartlandırma politikası sonucu, İslâmî Türk toplumuna nüfuz eden yaklaşım biçimleriyle, saf İslâm'ın normları arasında bir ayıklama yapılmaması nedeniyle bir kısım millî yönelim biçimleri de "İslâm" damgası altında toplum yapımıza nüfuz etmiştir.

Eski Türklerde rastladığımız evlilik seremonileri, aile yapısıyla alâkalı gelenek ve görenekler İslâmiyetle uyum sağlamış ve niteliklerini korumuştur. Bu oluşumda Eski Türk kültür kodlarının etkinliği önemli rol oynamıştır. Divan-ü lûgat-it Türk'te "il veya vilayet bırakılır, töre bırakılmaz" sözü önemli bir kural olarak benimsenir [Türkdoğan,2002:611].

Kınalızade'ye göre, bir insan, koşullar uygunsa evlenmelidir. Bundan maksat, hem Muhammed ümmetinin neslinin çoğalması, hem de nefsin günah ve kötülüklerden korunmasıdır. Zira, Peygamber, çocuk doğuran kadınla evleniniz, çoğalınız buyurur. [Türkdoğan, 2002:614].

İslamiyet, toplumsal yaşamı da düzenleyen bir din olarak aileye ilişkin pek çok hükümlere sahiptir. İslamî uygulamaya baktığımız zaman eski Türk geleneklerinin de sürdürüldüğü dikkatimizi çekmektedir. Bu konuda İslami döneme geçtikten sonraki destanlar bize bir fikir vermektedir.

5.2.1. Manas Destanı'nda Aile

Manas, eski Türk kavmi olan Kırgızların milli destanıdır.

Baba/Koca: Aile ve cemaatin reisidir. Güç ve otorite simgesidir.

Anne/Kadın: Evde ikinci önemli kişidir. Onun önemi, doğurganlığına bağlıdır. Erkeğine bir evlat veremeyen kadın meyvesiz ağaçtır. Kadın erkeği gibi cesur ve savaşçı olmalıdır. Ama onun temel rolü, kocasının isteklerini yerine getirmek, kocası savaşa gidecekse onun savaş elbiselerini, silahlarını ve atını kocasına hazırlamaktır. Kadının güzel ve şanslı olması tercih nedenidir.

Aile içi ilişkiler:

Aile büyükleri, töre ve dinsel etkenler içinde bir ilişkiler bütünü söz konusudur.

Divan-ı Lügat'it-Türk'te, evlenecek olan kişilerin birbirini görüp tanıyarak mı, yoksa görmeden mi evlendiklerini gösterecek bir kayıt bulunmamaktadır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde Bamsı Beyrek ile Banu Çiçek'in beşik kertme nişanlı olmalarına rağmen birbirlerini yakından tanımadıkları anlaşılıyor.

Türkler arasında egzogaminin, yani dışarıdan evlenmenin daha yaygın olduğu söylenebilir. Eski Türk toplumunda, hele göçebe yaşam biçiminde kadınla erkeğin kaç-göç içinde bulunamayacakları da açıktır. Bu nedenle evlenecek kişilerin aynı toplumda

yaşıyorlarsa konuşup anlaşma olmadan da birbirlerini en azından tanıdıklarını düşünmek mümkün.

Manasta Levirat tipi evlilik var. Yani buna bir tür aile içi evlilik denebilir. Nedeni: Kadının sahipsiz ve korumasız kalmaması, malların bölünmemesi, çocukların aile çevresinden çıkmaması gibi bugün de az sayıda uygulanan geleneksel anlayıştır.

Kız istemek için ata binip (atlanmak) kız aramak gerek. O halde istenecek kızda aile içinden değil, uzaktan biri olacaktır.

Çakıp Han'ın, oğluna layık bir kız bulabilmek için Asya'nın büyük bir bölümünü dolaştığı anlaşılmaktadır. Bu da bize, Manas'ın geleneğe göre evliliğinin büyük bir ihtimalle egzogami, yani aile dışından evlilik olacağını göstermektedir. Destana yansıyan Kırgız Türklerinin evliliklerinin genellikle aile dışından ve birbirlerini görmeden gerçekleştiği, zorunlu hallerde aile içi-kayınla-evlilik olduğu, kız kaçırmaya zaman zaman başvurulduğu, erkeklerin birden fazla kadınla evlenebildikleri anlaşılmaktadır.

Aile dışından evlilik, Türk boyları arasında yaygın bir gelenektir. Kız evine dünürücü gönderildiği ve bunlara "sawçı, yoriğçi, yazığçı, arkuçi" dendiği belirlenmiştir. Dünür olarak gelen kişi,

Tadacak mısın tuzunu

Verecek misin kızını

biçimindeki kalıp sözünü kullanır. Tıpkı bugün "Allah'ın emri, Peygamber'in kavli ile" kalıbının kullanıldığı gibi.

Aile, Türklerin yaşamında çok önemli bir toplumsal kurumdur. Manas'da önemli konularda danışma ve fikir teatisi var. Namusun, edep yerleri ve cinsel organların korunması ile ilgili olduğu görülmektedir. Namus sözcüğü cinsel organları ifade için kullanılmıştır.

Evliliklerde denklik esastır.

Manas'ın yansıttığı aile, ataerkildir. Geleneksel geniş aile tipindedir. Birlik beraberlik, küme duygusu, biz duygusu egemendir.

Manas destanı, sözlü kültürün önemli bir malzemesidir. Türk ailesinin İslamiyet etkisinde gelişen dönemine ışık tutuyor.

Manas destanında kızda aranan özellikler, toplumca istenen ve kabul gören tarafları şöyle sıralanmaktadır:

Biricik kızını Kanıkey

Yalnız bacadan gün gördü

Suyu yalnız evde içti

Seçilmiş atlara bindi

Uzaktan gelme bal yedi

İnce elbise ile rüzgâra çıkmadı

Soğuk nedir hiç bilmedi

Hiç gece kapıya çıkmadı

Dünden kalma yemek yemedi

Manas'daki bu değerler sisteminin günümüzdeki yansımaları bir Erzurum türküsünde şöyle görüyoruz:

Erzurum'un içinde güngörmedik güzel var

Görüldüğü gibi, kızın bütün dünyası baba evidir. Ne gördü, ne tattı ise baba evinde görmüş ve tatmıştır [Tezcan,2000:27].

Evlenme:

Kaçırma ya da savaşta ganimet alma yoluyla evliliklerin mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu tür evlilikler makbul değildi. Bu tür alınan kadınlar, bir çeşit cariye olarak kalmaktadırlar. Asıl ideal olan, atanın gidip istediği, dünür olduğu bir kızla, geleneklere uygun olarak yapılan evliliklerdir. Armağanı ve çeyizi ile gelen kadın makbul tutulmaktadır. Aksi durumda kadının toplumda kabulü zorlaşmaktadır.

Dünürçülük görevini, Çakıp Han: “Elçiliğe ölüm yok, Kılavuzluğa korluk yok.” diyerek atasözü haline gelmiş bir kalıpla ifade etmektedir.

Çakıp Han bu sözlerle, kendisinin bu işte sadece görevli olduğunu, çıkacak sonuçtan kendisinin sorumlu tutulamayacağını dile getirmektedir.

*Aşa salacak tuzu var,
Kanıkey denilen kızı var*

Mısralarında ise karşımızda bir kalıp var. Aşa tuz salmak ve tuzu tatmak, kız vermek suretiyle akrabalığı, dolayısıyla Türklerde tuz ekmek hakkı denilen bir kabulle, aralarında oluşacak bir hukuku ifade etmektedir [Tezcan,2000:28].

Kız Kaçırma:

Mehmet Kaplan, bu konuya, kahramanlık ile aşkı birleştiren kız kaçırmanın Türkler arasında çok eski bir gelenek olduğunu ifade ederek bir açıklık getirmektedir [Kaplan,1999:88].

Kız veya aile tarafı iffet ve faziletini göstermek, erkek, kahramanlığını kanıtlamak için mücadele şarttır. Bu nedenle evlenmeler bir savaş manzarası alır. Bu davranış biçimi, güç ve yiğitliğin asli değer olduğu göçebe örfüne tamamen uygundur. Dede Korkut Destanlarında kadının kültürleyicilik rolü belirgindir.

Bu destanların önemli bir yönü, tek kadınla evlilik yapma, aile kurmadır. Tek erkek, tek kadından oluşan çekirdek aile söz konusudur. Destan, kadını erkeğe eşitler. Kadını iffet ve sadakat simgesi sayar. Kadını, aileyi kuran ve koruyan bir yere yükseltir. Kadını kahramanlığı ile de öne çıkarır. Ahlâkî değerleri ailesel değerlerle özdeşleştirir. Aile yapısında sevgi, saygı, sıra anlayışına dayalı bir dayanışma görülür.

Dede Korkut Kitabı'ndaki kardeşler arası ilişkiler, sevgi, saygı, vefa gibi değerlere bağlıdır. Kardeşler arası bir dayanışmayı görüyoruz destanda.

Öldürülen kişinin intikamını almak da kardeşin görevidir. Kardeşi esaretten kurtarmak da aynı biçimde kardeşin görevine girer. Sürekli savaşların yarattığı şok olma düşüncesi, dayanışmayı gerektirmiştir. Güçlü olma yolu, çok kardeşliliği gerekli kılmıştır. Oğuzlarda, bir baba, ölünce oğulu üvey annesi ile evlenebiliyordu [Sümer,1972:47]. 10. yy.'da Oğuzlarda başlık ya da kalın geleneği vardı. Birbirini seven aileler, daha beşikteyken birbirine nişanlanmaktaydılar [Sümer,1972:403]. Oğuzlarda dış evlenme

geleneğinin bulunduğu hükmü verilebilir. Destan kahramanları, iyi ata binen, kılıç kuşanan eş istedikleri görülüyor.

Destanlarda kadınlara yüksek ve değerli bir yer verilmektedir [Sümer,1972:404]. Destanlarda, anaya karşı saygı her vesile ile belirtiliyor, "Ana hakkı, Tanrı hakkıdır" deniliyor. Destanlarda kardeş sevgisi ve kardeşe sahip olmanın önemi, türlü vesileler ile belirtiliyor. Destanlarda, saygı davranışları arasında selam vermek ve el öpmeden söz ediliyor [Sümer,1972:405].

Eski göçebelerin aileleri, Romalılarda olduğu gibi efendi sınıfını oluşturmakta ve kan kardeşliği ile bağlı zümrenin emri altında, esirler, sığıntılar bulunmaktadır. Aile reisi bütün malın sahibidir. Aile efradına yapılacak işleri o gösterir. Çocukları üzerinde nüfuzu torunlarından herhangi birini kendisine evlat edinerek yetiştirecek derecede sınırsızdır.

Ailevi ata hakkına dayanan (patriyarkal) ve dışardan evlenme (exogomi) toplumsal biçimlerine uygun (patrilocal nizam) temeldi. Yeni kurulan aileler, koca tarafını tutardı. Yeni gelen kadın kocasının ailesine hizmet eder ve onun malı sayılırdı. Onun için kadını pederinden, eski ailesinden satın almak gerekirdi. Bedeli, kalın, çeşitli ehli hayvanlardan; at, deve, koyun vb. terekküp ederdi. İbn Fadlan 10. yy'da Oğuzlarda aynı geleneğin cari olduğunu söylüyor. Kalın ödendikten sonra, nişanlısına damat, yalancıkta bir kız kaçırmayla kavuşuyor. Bu, eskiden uygulanan, gerçek kız kaçırma âdetinin kalmasıdır. Kaçırma yoluyla ya da ganimet olarak alınan kadınlar, beraberlerinde çeyiz getirme şansına sahip olamamaktadırlar [Tezcan,2000:30].

Ailede ananın da bir nüfuzu var. Türk aile yaşamında çocukların babalarına karşı saygı göstermeleri geleneği, efsanevi Türk hükümdarı Alp Ertunga'ya dayanmaktadır.

Evlenme işinde çok defa "Arkuç" ya da "Savcı" adı verilen araçlar gerekliydi. Bugün "Elbir" denen bu araçlar dünürler arasında gidip geliyorlardı. Akrabalık kurmak isteyen iki taraf, bu aracı eliyle birbirinden karşılıklı kız istiyordu. Alınacak kızın bakire olması şart değildi. Fakat, bakire kız almak bir idealdi. Ancak bunun gerçekleştirilmesi, büyük başlık verilmesine bağlıydı. Dünür, daha doğrusu damat adayının ailesi (babası ve

annesi), kız tarafına bir at verir. Buna "başlık" denir. Yetiştirme hakkı, yani kızını yetiştiren babanın hakkı demektir bu. Sonra, yine dünür, bir elbise verir, buna da "südlük" yani süt hakkı adı verilir. Bu, gelinlik kızı emziren anneye aittir. Bundan sonra, gelin adayının kardeşine bir şey verilir. Buna da "Ağırlık" denirdi. Oğlan tarafı, gelin adayına ve kız kardeşine elbiseler verirdi ki, buna "Yandış" adı verilirdi.

Düğün sırasında "Saçı" adı verilen para saçılıyordu. Evlenecek kızın çeyizini hazırlamak, yalnız ana-babaya değil, bütün akrabasına düşen bir görevdi. Akrabalar, gelini donatmak için elbise ve mal yardımı yapıyorlardı.

Sağdıç, o zaman da aynı adla vardı.

Selçuklu devrinde birden fazla kadınla evlenmenin bulunduğu Kaşgarlı Mahmut'un eserinde, Kuma anlamına gelen "Küni" kelimesinin geçmesinden anlaşılıyor. Bugün, "Günü" biçimini alan bu kelime, kıskançlık demektir. Bundan, günölemek mastarı yapılır [Tezcan,2000:31]. Ana ve babayı da içine alan kadının akrabalarına dünür deniyordu.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz:

En eski Türk topluluklarından günümüzdeki göçebe Türk topluluklarına değin bütün Türk toplumlarında bazı istisnalar dışında evlilik, tek kadın almak biçiminde olmuştur. Kadın oldukça serbest, buna karşılık iffet ve namusuna düşkün. Kadınla erkek, devlet işlerini birlikte yürütüyor.

5.3. Cumhuriyet Dönemi Türk Ailesi (Modern Aile Bakımından)

Her toplumun sanayileşmesi, şehirleşmesi ve üretim biçimindeki değişme süreçleri diğer toplumlardan farklıdır. Bu nedenle her toplum kendi iç dinamiklerine uygun aile tipleri ortaya çıkarmıştır.

Türk aile sorunu ile ilgili olarak yapılan araştırmalarda Batı toplumları için geliştirilmiş yöntem ve yaklaşım biçimleri aynen toplumumuza uygulanmıştır. Türkdoğan'a göre "bu

bir metodoloji yanlıdır. Çünkü Türk toplumunun tarihi gelişim çizgisi, kültür ve değerler sistemi bir başka toplumun aynısı değildir" [Türkdoğan, 2002: 634].

Cumhuriyet dönemi Türk ailesinde toplumun genel değişimine bağlı olarak karakteristik değişim ve dönüşümler ortaya çıkmıştır. Türkiye'de aile çalışmaları ve bu çalışmaların sonunda ortaya konulan aile tipolojiler genelde Batı modeline göre yapılmıştır. Bu modellerde göze çarpan en önemli husus ise "evrimci" anlayıştır.

Aile hakkında yapılan çalışmalar, "hiçbir zaman tek tip aile modeli ve sanayileşme ile aile arasında zorunlu bir ilişkinin olduğunu ortaya koymamıştır. Bölgelere, sosyal sınıflara, topyekün bu toplumdaki alt gruplara göre değişen, çok sayıda aile tipi mevcuttur" [Meriç, 1992: 458]. Vergin: Batı ailesindeki değişiminin sebeplerini ekonomide değil, Batının kültürel yapısında aramak gerekir derken, Türkiye için evrimci tezi değil "farklılaşmak değişim modeli"ni tavsiye etmektedir [Vergin, 1991: 329].

Cumhuriyet döneminde aile cumhuriyetin temel felsefesine uygun olarak Batılılaşmanın empoze ettiği kültürel dönüşümleri yaşamakta; bu çerçevede modernleşmenin görünür etkisiyle şekillenmektedir [Doğan, 1995: 143].

Türkiye'de ailenin yapısal değişmesi hukuksal güdümler ile desteklenmiştir. 1926'da kabul edilen İsviçre Medeni Yasası erkeğin çok eşle evlenmesini yasaklamış, aile mallarının yönetiminde, ölümden sonra servetin paylaşılmasında kadın ve erkeğe eşit haklar tanınmıştır. Bundan başka 1930'da kadınlara yerel seçimlerde oy hakkı verildi. 1934'de anayasa değiştirilerek, bu hak genel seçimleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir. 1935'te ilk kadın milletvekili meclise girdi.

Ülkenin sanayileşme ve kentleşme süreciyle birlikte, bu yasal ve toplumsal ekonomik değişiklikler, aile yapısını ve aile içindeki bireyin durumunu etkiledi. Sonuçta bugünkü toplum yapısının bir ögesi olarak çağdaş çekirdek aile yapısı ortaya çıktı. Büyükşehir hayatı, endüstrinin gerekleri bu aile tipini yaratmıştır. Bu tip, anne baba ve çocuklardan

oluşan bir aile yapısıdır [Timur, 1972:31]. Çocuklar evlenince kendi aile yuvalarını kurmak üzere evden ayrılmaktadır.

Türkiye'deki çekirdek aile sanayileşmiş ülkelerdeki çekirdek ailelerden oldukça farklıdır. Bu farklılık ailenin yapısı ve işleyişi yönünden söz konusudur [Doğan; Özyurt, 2002:85].

Aile bir sosyal grup olarak küçülmüş, fakat kurum olarak güçlenmiştir. Toplumun sosyal yapısı değişirken, ailenin de değişen sosyal yapısında, sosyal ve kültürel rollerinin daha çok güçlendiği gözlenmiştir.

6. TÜRK TOPLUMUNDA AİLE YAPISI

Sosyal yapı dinamiklerinden en önemli kurum, Türk toplumu için ailedir. Selçuklulardan Osmanlı'ya, Osmanlı'dan günümüze kadar sürüp gelen toplumsal yapı sürecinde ne kendine özgü bir Osmanlı aile modeli ne de kültürü söz konusudur. Her iki imparatorlukta da temelde aile Türk kültür sistemi üzerine inşa edilmiştir. İmparatorluklar, hanedan kavramı üzerine yönelirken, tabana ters düşen girişimleri hiçbir zaman Türk kültürünün dokusunu dejenere edememiştir. Bunun da nedeni dışlanan ve reaya olarak merkezden uzaklaştırılan ve çevrede yaşayan halk tabakasının kimliğini sürdürmesi ve kurumlar geleneğine sahip çıkmasıdır [Türkdoğan, 2002:585].

Osmanlı toplumunun geleneksel ataerkil geniş ailesi, Atatürk devrimlerinin değiştirmeyi amaçladığı kurumlardan biridir. Aslında Atatürk'ün düşüncesi kadının özgürlüğe kavuşması idi. Osmanlı aile hukuku da şeriata dayalı mecelle hukukuyla düzenlenmişti.

Mecelle erkeğin çok eşliliğine izin veren ve kadına özgürlük hakkı tanımayan bir yapıya sahipti. Erkek evliliğin başı idi ve buyruğu tartışılmaz idi.

Türkiye'de ailenin yapısal değişmesi hukuksal güdümlenmeler ile desteklenmiştir. Ülkenin sanayileşme ve kentleşme süreciyle birlikte, yasal ve toplumsal ekonomik değişiklikler, aile yapısını ve aile içindeki bireyin durumunu etkiledi. Sonuçta bugünkü toplum yapısının bir ögesi olarak çağdaş çekirdek aile yapısı ortaya çıktı. Bu tip anne baba ve çocuklardan oluşan bir aile yapısıdır [Timur, 1972:31].

Türk toplumunda aile yapısını üç ayrı çerçevede incelemek zorunluluğu vardır. Bunlar köy, (kırsal kesim) gecekondulu ve şehir ailesidir.

6.1. Kırsal Aile

Köyde egemen olan aile karı - koca ve çocuklardan oluşan çekirdek ailedir. Kırsal kesimde, aile ortalama aileden biraz daha kalabalıktır. Çekirdek aileyi ikinci olarak geleneksel geniş aile izler. Aynı çatı altında birden çok evli çiftin yaşadığı bu aile

yapısından babanın egemenliği ve soy çizgisinde genişleme görülür. Aile ile birlikte yaşayanlar genellikle babanın akrabasıdır [Timur, 1972:32].

Kırsal alanda çekirdek aile yapısına karşın, aynı çatı altında yaşayan aileler kaynaklarını bir araya getirerek birbirini destekleme eğilimine sahiptir. Yeni evlenen gençler genellikle kocanın ana babasına yakın bir yere taşınırlar. Bunda baba evladına bazen arsa sağlayarak bazen de parasal yönden bir yardımda bulunarak destek olur. Bu da özellikle gencin iş bulamadığı durumlarda oğlun babaya olan bağımlılığını artırıcı yönde bir etki yapar. Böylece ayrı çatılar alanda yaşamakla birlikte , kırsal alanda akrabalar ekonomik ve toplumsal bir birlik olma niteliğini sürdürürler. Kimi durumlarda gençler yaşlanıp çalışamayacak olan ihtiyarların özellikle ebeveynlerin bakımını da üstlenirler [Özkalp, 200:154].

Babanın ölümünden sonra toprağın bölünmesi, yeni evlenen gençlerin geniş aileden kopmasına ve kente göç olgusunun başlamasına yol açar. Fakat kente göç edilen durumlarda bile, köyde kalanların işleyebilecekleri büyüklükte bir toprağın korunmasına çalışıldığı görülür. Bütün değişmelere karşın, köy ailesi tarımsal üretim yapan bir birim olma niteliğini korumaktadır. Toprağın bölünmesi pazar ekonomisi ile bütünleşme, kentlere göç gibi öğeler, köy ailesini oldukça etkiliyorsa da, tarımsal üretim biçimi değişmedikçe, bu alanda yaşayan ailelerin geleneksel yapısında önemli bir değişiklik bekleme olanağı yoktur [Kongar, 1999:586].

6.2. Gecekondü Ailesi

Sanayileşme ve göç olgusu sonucunda toplumumuzda ortaya çıkan aile yapısının adıdır gecekondu ailesi. Kırsal alanda bile ailenin çekirdek aile yapısına sahip olduğu düşünülürse, gecekondu bölgelerinde egemen olan aile yapısının da anne baba ve çocuklardan oluştuğunu görmek şaşırtıcı değildir. Gecekondü ailesinin kimi nitelikleri kırsal aileyi andırır. Her ne kadar kadın ve çocuklar, geleneksel geniş aileye oranla daha çok özgürlüğe sahiptirler de babanın aile içindeki denetimi gecekondu ailesinde san derece güçlüdür. Örneğin çocukların iş ve eş seçme özgürlükleri, kırsal aileye oranla

daha yaygındır. Buna karşılık hemen hemen bütün önemli ailesel konularda, örneğin kadının işe girmesinde karar erkek tarafından verilir [Kongar, 1999:590].

İbrahim Yasa'ya göre;

Gecekondu ailesindeki evlenme yaşı, kırsal ailedekinin az üstündedir. Başlık önemini korumaktadır. Dinsel nikahın yerini, medeni nikah almış gözükmeyle birlikte, dinsel gerekler de yerine getirilmektedir [Yasa,1991:35].

Gecekondu ailesinin temel niteliklerinden biri, akrabalarından kopmuş görünmesidir. Genellikle geniş ölçüde akrabalarına dayanan kırsal aile, gecekonducularda oldukça yalnız bir niteliğe bürünmektedir. Akrabalarıyla para ve hizmet alışverişinde bulunmayan gecekondu ailesi pek çok hizmet ve olanaktan yoksun gecekondu bölgelerinde yaşamını sürdürmek için çok zor bir uğraş içine girmektedir. Bu "çevreye uyum " uğraşı ailenin hem yapısını hem de işlevini geniş ölçüde etkilemektedir.

Gecekondu bölgelerinde yerleşen aile, gelecek için yeni umutlar taşımaktadır. Aile başını sokacak bir yer bulur bulmaz, erkek hemen bir iş aramaya başlar. Kimi zaman da kente önce gelen erkek iş bulduktan sonra, bir konut edinerek, ailesini de getirir. Ailenin giyim, kuşam, yemek gibi günlük yaşam alışkanlıklarının değişmeye başlaması, erkeğin kentsel nitelik taşıyan bir işe girmesinden sonra ortaya çıkar [Kongar, 1999:590-591].

6.3. Kentsel Aile

Türkiye'deki kentsel aile de çekirdek yapıya sahip fakat ileri derecedeki sanayileşmiş toplumlardaki çağdaş aileden değişik bir takım nitelikleri vardır. Baba ailede yine egemendir. Para babanın elinde toplanır. Yalnız birçok kişinin çalıştığı hallerde aile reisi bu paralan ihtiyaç nispetinde dağıtır. Paranın karı-koca tarafından ortaklaşa yönetilme oranı az görülür. Ancak, bu işlem giderek yaygınlaşmaktadır.

Büyük kentlerde ortalama evlenme yaşı erkek için 28, kadın için 24'tür. Bunun nedeni de iş edinmek için gerekli olan uzun öğretim yıllarıdır. Başlık geleneği kentlerde görülmez. Buna karşılık genç çiftler evlerinin dekorasyonunda ve döşemesinde

desteklenir. Örneğin kız tarafının yatak odasını, erkek tarafının salon takımını alması gibi. Nişan töreni kız tarafının, düğün töreni ise erkek tarafının sorumluluğu altındadır. Yeni evlenen gençler yaşlı kuşaklar tarafından çeşitli şekilde desteklenir. Kimi zaman tutulan evin kirasına yardım edilir. Kimi durumlarda ise doğrudan para yardımı yapılır. Yeni evli gençlerde, özellikle çocuk doğurduktan sonra yardımların artmasına karşın birlikte oturma pek görülmemektedir [Kongar, 1999:594-595-596].

Kentsel ailenin gelecek için beklentileri yüksek olduğundan bu durum kadının da çalışmasını zorunlu hale getirmektedir. Karı kocanın birilikte çalışması her ne kadar çocuk açısından sorunlar yaratsa da kadınlar genelde çalışmayı tercih etmektedirler. kamu hizmet sektöründe çalışan 240 kadın üzerinde yapılan araştırmada iş yerinde çalışmanın aile üzerinde yaptığı en olumsuz etkiyi kadınların %57'si eş ve çocuklarla ilgilenememe olarak belirtmiştir. Ancak bu durumda kadınların işten ayrılıp ayrılmamayı isteyip istemediklerini sorduğumuz zaman çalışan kadınların %75.8'i işyerlerinden ayrılmak istediklerini belirtmişlerdir. Kadınların çoğu işyerlerinden ayrılıp eş ve çocuklarına bakmak yerine, kendilerine gelecek güvencesi sağlayan çalışmayı tercih ettiklerini görmekteyiz Bu da kadının Türk toplumundaki statüsünün, düşünce yapısının değiştiğini ve geliştiğini göstermektedir.

Hızlı değişme temposundan Türk ailesi de payını almakta ve geleneksel geniş aile yerini özellikle kentlerde çekirdek aileye bırakmaktadır. Ancak bu değişme batı toplumlarındakinden biraz daha farklı bir nitelik taşımaktadır. Batının çekirdek ailesinden aynı türden değişmeleri Türk ailesinde görmek mümkün değildir. Türk ailesi kırsal kesimde yine geleneksel yapının izlerini taşıırken, bu yapının bazı özelliklerini kentteki çekirdek ailede de görebilmekteyiz. Üyelerin birbirlerine karşı gösterdikleri kadının çalışması ile kayınvalide bakması gibi. Böylece aile yapısı değişirken, içinde bulunduğu toplumsal yapının ve değişimin paralelinde bir gelişme göstermektedir [Özkalp,2000:157-158].

6.4. Toplumsal Değişme Ve Türk Ailesi

Değişme bir gerçektir. Her şey, bütün dünya değişmektedir. Toplum yeni buluşlar, yeni fikir ve objelerin yayılması ile, tarihi olaylarla değişir. Bunlar kısmen iç, kısmen dış etkenler olarak belirir.

Birçok sosyolog sosyal değişme konusunu, kültür değişmesi gibi incelemiştir. Bu itibarla sosyal değişme ve kültür değişmesi terimlerinin açıklığa kavuşturulması lazımdır.

Sosyal değişmeden sosyal yapıda değişme anlaşılır. Değişme herhangi bir hadisede müşahade edilebilir herhangi bir farkı ifade eder. Kültür değişmesi sosyal değişme ile alâkalıdır. Sosyal değişmeler kültür değişmelerine sebep olur. Genellikle bunların ikisinin bir arada düşünülmesi faydalıdır ve inceleme alanı sosyo-kültür değişmedir.

Buna göre sosyal değişme:

1. İnsanın insanla ve / veya grupta olan münasebetlerinde değişme,
2. Bu gibi ilişkilerin yapılarında, fonksiyonlarında, süreçlerinde değişme,
3. Bir zaman süresi içinde meydana gelen ufak, büyük değişikliklerdir.

Özetle: Sosyal Değişme, sosyal sistemler veya alt sistemlerin yapısı, fonksiyonu veya sürecinde bir zaman süresi içinde meydana gelen değişmedir.

Sosyal- kültür değişmeleri ile ilgili incelemelerde değişmelerin sebepleri konusunda çeşitli görüşler mevcuttur. Sosyo-kültür değişmenin bütünü ile ilgili olarak tek bir açıklama şekli hiçbir zaman tatminkâr olmamıştır. Farklı izah şekillerine ihtiyaç vardır. Birçok sosyal değişmeler farklı gerçek düzeylerinde gömülüdür; (biyolojik, psikolojik, sosyal). Bundan dolayı farklı açıklama düzeyleri söz konusudur. Bunlardan hiçbiri tek başına yeterli değildir [Nirun,1994:129].

Nihat Nirun sosyal değişmenin sebeplerini şöyle sıralamıştır:

1. İlim ve Teknoloji

Çoğu zaman ilmî araştırmalar ve buluşlar insanların hayatlarının, yaşayışlarının hatta duygu ve düşüncelerinin değişmesine âmil olmuştur. Teknoloji ilme dayanmış ve her

ikisinin de modern toplumda değişmeyi başlatmak ve etkilemek bakımlarından rolleri büyük olmuştur.

2. Ekonomik Faktör

Değişmenin başlıca sebebi ekonomik zorunluluklara bağlı olarak görülmesi ve böylece açıklanması söz konusu olmuştur. Ancak yapılan incelemeler ekonomik faktörün ehemmiyeti olmakla beraber her zaman kilit değişken olmadığını göstermektedir.

3. Demografik Faktör

Nüfus hacmi ve yapısındaki değişikliğin topluluklar, kurumlar ve faaliyetlerdeki değişiklikler meydana getirmekte yeri büyüktür.

Demografik faktör, ekonomik, ilmî, teknolojik ve diğer faktörlerin etkisindedir.

4. Nüfus Kategorilerine Ait Değer Değişiklikleri (genç nüfus veya mesleki gruplar vs.)

Bu gibi değer değişikliklerinin etkileri çok geniştir. Arzu edilen bazı sosyal amaçları gerçekleştirmek için değer değişmesine lüzum vardır.

5. İdeolojik Faktörler

Bunlar genellikle değerlerle bir arada düşünölmelidir. Sosyal sınıflar, meslekler veya diğer gruplarla ilgilidir. Bunlar yeni değişmeleri tutuşturacak kıvılcım işini gören temel kabuller, inançlardır.

6. Liderlik Faktörü

İster siyaset, iş hayatı, eğitim veya diğer faktörler ile, ister millî, Mahallî gruplarla, ister teşkilâtlar ile ilgili olsun liderliğin etkisi sosyal değişme bakımından çok ehemmiyetlidir.

7. Politik Faktör

Bugün için çok ehemmiyetli olup, bunun gelecekte daha da artma ihtimali vardır. Meselâ, hükümet, bütün toplum ve kurumlar üzerinde en etkili regülatör (düzenleyici) olma durumundadır.

8. Eğitim

Bağımsız veya müdahale edici bir değişken olarak gittikçe artan bir önemi vardır; liderlik, kamu oyu, diğer sosyal kuvvetler ve kurumlar üzerinde etkisi büyüktür.

9. Kitle Haberleşme (mass media)

Televizyon, radyo, gazete vs. toplumun birçok kurumları üzerinde çok ehemmiyetli ve kati tesirler icra etmektedir.

10. "Activist" veya kendi kendine karar vererek harekete geçme davranışı son yıllarda bütün dünyada yaygın bir etki halindedir.

Gelecekteki ihtiyaçlarını tesbit etmek ve bunları sağlamak için gayret göstermek davranışı çok süratli bir şekilde gelişmiştir.

Kısaca değişme ile ilgili olarak yeni tavır alış birçok kimseleri değiştirmiştir.

11. Çatışma (conflict) faktörünün tesiri de çok süratli olarak artmaktadır. Hedefleri çatışma ve karşılaşma yolları ile gerçekleştirmeye çalışmak moda haline gelmiştir. "Activist" yaklaşım çatışmayı artırmaktadır. Çoğu zaman işbirliği sonuç vermemiş olduğu için çatışmaya başvurulmaktadır.

12. Sosyal Hareketler

Bu kolektif davranış şekli gittikçe ehemmiyet kazanmaktadır. Değerler, ideolojileri, liderlik, siyasî faktörler, kitle haberleşme (iletişim), kendi kendine karar verme ve çatışma etkileri ile ilgilidir.

13. Dış Dünya Etkileri

Dışarıdan gelen ekonomik, eğitim, siyasî ve sağlık gelişmelerinin etkisi haberleşme ve ulaşım imkânları ile daha da fazlalaşmıştır. Milletlerarası gerginliklerin artması harplere yol açmış ve milletlerin varlıkları üzerinde çok büyük etkiler icra etmiştir.

Son olarak bugün için ehemmiyeti çok büyük olmayan fakat gittikçe artmakta olan faktörlerden bir tanesini daha saymak yerinde olur.

14. Plânlama Faktörü

Karmaşık ve hızla değişen dünyada belirli amaçlara varmak için plânlamaya gittikçe daha fazla ihtiyaç olmaktadır. Değişme yavaş yavaş plânlanan değişme olmaktadır. Bütün toplumun belirli kurumların (müesseselerin) büyümesi ile ilgili olarak plânlamaya baş vurmak kaide haline gelmektedir. Bu yaklaşım "kendi kendine karar verme" ile bağdaştırılabilir.

Sosyal değişme ya içten veya dıştan bir sebeple (bağımsız faktör) meydana gelen bir sosyal organizasyonsuzluk durumu dolayısıyla olmaktadır. Yani sosyal sistem üzerindeki gerilimler değişmeyi yaratmaktadır. Her bakımdan bütünleşmiş, insanların ihtiyaç ve taleplerinin tam olarak karşılandığı bir sosyal sistem bulmak güçtür. Bu durum, özellikle, büyüklüğü ve karmaşıklığı dolayısıyla ve daha önce ortaya çıkmış sosyal organizasyonsuzluklar dolayısıyla süratle değişmekte olan (çağdaş) modern toplumlar için söz konusudur.

Bir çok organizasyonsuzluk şekilleri modernleşme dolayısıyla ortaya çıkmaktadır. Bu durum sanayi öncesi köy toplumundan sanayileşmekte olan veya sanayileşmiş şehir toplumuna geçişte bilhassa bariz olmaktadır. Ancak bu geçiş tamamlanınca teknolojik gelişmeler ve milletlerarası gerilimler dolayısıyla yeni düzensizlikler ortaya çıkacaktır. Harp hali bu düzensizliği çok fazla artırarak toplumun ortadan kalkması tehlikesini getirmektedir.

Düzensizlik başladığı zaman onu kontrol altına almak ve durdurmak için tedbirler alınacaktır. Bu tedbirler düzensizliğin büyüklüğüne, şiddetine ve tipine bağlıdır. Çoğu zaman alışılmış sosyal kontrol mekanizmaları yeterli olmaktadır [Nirun,1994:131-132]. Eskiden hiç istenmeyen değişme, günümüzde yeniliğin önünde gitmektedir. Sosyal hayat alanı yeniliklerle dolup taşmaktadır. Özellikle XVIII. yüzyıldan bu yana büyük bir hızla, seri adımlarla ilerleyen ve büyüyen endüstri her gün bir yenilik yaratmaktadır. Endüstriye dayanan ve ondan güç alan teknoloji kısa zamanda sosyal hayat alanının bütün gruplarında etkili olmuştur.

Orta Çağın büyük ailesi, üretimi ve tüketimi ile dikkatleri üzerine çekememiştir. Devletin içinde toplum, toplumun içinde aile bütünleşmiş yaşıyorlardı. Hanedan aileleri arasında farklılıklar vardı. Sadece, devletleri yöneten hanedanlar arasındaki farklar konuşulurdu.

XX. yüzyılın modern küçük fonksiyonel ailesi, kendi özel bünyesi ile aileler aralarındaki özellik farkları ile toplum içinde yeniliklerin habercisi olmaktadır. Yeniliği kişiden, kişiyi de ailesinden soyutlamak zor olmuştur. Yenilikçi bir aile, tutucu bir aile sözleri bugün söylenmektedir. Aileler çoğunlukta ileriye bakış açısı içinde göz önüne alınmışlardır. Orta çağda felsefi sistemler egemendi. Devletler felsefi sistemler ile açıklanıyordu. Bugün devletler sosyal sistemlere göre değer kazanıyor. Artık aileler devletleri değerlendirmektedir. Demokratik plânlama önce aileleri düşünmeye başladı.

Aile kurumu toplumda dengeleyici rolünü daima devam ettirmiştir. Aile kurumunda son zamanlarda babanın fonksiyonlarının zayıflamasına karşın, annenin fonksiyonları aynen kalmış, hatta ekonomik alanda ve eğitim meselelerinde daha fazla kuvvetlenmiştir. Ailede otoritenin paylaşılması da önemli değişikliklere uğramaktadır. Endüstri düzeninde modern aile kendi düzenini koruyabilmekte, varlığını sürdürebilmekte ve hatta toplum içinde de dengeleyici rol oynamaktadır. Sadece aile içinde fertler arasında değil, toplum içinde kurumlar arasında da kurumlarla ilişkilerinde de aile dengeleyici roller oynamaktadır [Nirun,1994:195].

Kırsal göçün etkisiyle, Türkiye, yüzyılımızın ortalarından itibaren çok geniş boyutlara ulaşan nüfus hareketlerine sahne olmaktadır. Bir çeyrek asır öncesine kadar şehirler, ge-

nelde kırsal bir toplum özelliği taşıyan ülkemizde nüfusun sadece dörtte birini barındırmaktaydı. Günümüzde ise Türkiye nüfusunun yarısı artık kentlerde yaşamaktadır. Bu kırsal göç tabii ki, büyük bir nüfus patlaması eşliğinde meydana geldi. % 2.2 yıllık bir artış hızı ile tezahür eden bu nüfus patlaması ile birlikte 20 yaşın altındakiler nüfusun % 60'ını teşkil etmeye başlamıştı. Türkiye artık bir gençler toplumu oluşturuyordu. Söz konusu nüfus hareketleri, diğer taraftan, ülkedeki istihdam yapısında da bir değişime neden olmuş ve tarım nüfusunun giderek azalmasına paralel olarak tarımdaki faal nüfusun da istihdam içerisindeki payının düşmesine yol açmıştır.

Hiç şüphe yok ki, bir yandan, kentleşme ile istihdamın hizmetler sektörü lehine gelişmesi ve diğer yandan, Türk toplumunda yepyeni bir olgu olarak çocukların ve gençlerin sayısal olarak hakim duruma gelmesi, aile örgütlenmesi konusunda başlı başına köklü değişimleri meydana getirecek nitelikte yapısal faktörlerdir [Vergin,1987:17,25].

1858'den sonra toprak rejimini düzenleyen ve erkek çocuklar arasında toprağın eşit bölüşümünü öngören Arazi Kanunnamesinin çıkmasıyla birlikte yeni veraset sorunları ailelerdeki mevcut alışlagelmişliği bozmaya başlamıştır. Zira, birdenbire aile reisleri, bir yandan, mülklerini adil ve eşit bir biçimde paylaşırmanın, diğer yandan ise arazilerinin parçalanmasını engellemenin dilemmasıyla karşı karşıya gelmişlerdir. Çünkü aralık bu dönemde devlet de toprağın bölünmesini ve menkul sermayenin paylaşımını büyük malikanelerin kurulmasına ve siyasal iktidarı tehlikeli bir rekabete sokacak büyük servetlerin oluşmasına karşı bir tedbir olarak mütalaa etmeye başlamış bulunuyordu.

Bu dönemde evlilikler genç yaşlarda yapılıyor: kızlarda 14-18, erkeklerde ise 20-22 yaşları arasında. Kırsal toplumdaki norm, eşler arasında yaş farkının az olması, ikamet kocanın evinde ve ilişkiler tabii olarak tercih edilmektedir. Aileyi oluşturan, yani ortak bir ikameti paylaşan akrabaların ortalama sayısı 6.5 tir. Üç kuşaktan kurulu, aynı çatı altında yatan ve "aynı kazandan yiyen" geniş aileler oldukça ender. Zira tabii, ekonomik faktörler bir yana, geniş aile olgusunun bir dizi demografik belirleyicileri de vardır. Bunlar evlenme yaşına kadar hayatta olan çocukların sayısı, çocukların evlenme

yaşı, aile reisinin ve eşinin ölüm yaşı şeklinde sıralanabilir. Bu son faktörün ağırlığı gözardı edilmeyecek bir önem arz ediyor zira, genellikle hanenin yapısını değiştiren eşler arasında ahdedilen bir birlik olarak evlenme olayı değil, aile reisinin ölümüdür. Diğer yandan, bu sanayi öncesi dönemin kırsal ailesi, toprakların parçalanmasından ve toprağın nisbi önemini yitirmeye başlamasından ötürü artık toprak mülkiyetine dayanan bir birim olmaktan çıkmakta ve bu yeni kurulmakta olan toplumsal ve ekonomik ortamda geniş ailenin de çöküşüne şahit olunmaktadır [Duben, 1984].

Günümüzde de ülke düzeyinde yürütülmüş olan bir araştırma aile (tipinin mülkiyet biçiminin bir fonksiyonu olduğunu göstermiştir. Bu araştırmanın sonuçlarının, ayrıca, geçen yüzyılda aile üzerinde alışlagelmiş gözlemleri de doğruladığı apaçiktir [Timur, 1972]. Araştırma, kırsal ailelerin sadece yarısının geniş aile türünden olduklarını meydana çıkarmakta ve sahip olunan arazinin yüzölçümü, toprağı işleme biçimleri ile ailenin büyüklüğü arasında bir ilişkinin mevcudiyetini ileri süren önermeyi de doğrulamaktadır. O halde, Türkiye'de geniş aile büyük toprak sahiplerinin kurdukları aile tipini oluşturmaktadır. Ayrıca, topraksız köylü sayısının sınırlı olduğu Karadeniz sahillerinde de varlığını göstermektedir. Yaygın büyük toprak mülkiyetinin köylülerin beşte birini arıcılığa ittiği Akdeniz illerinde ise, geniş aile en yaygın bir biçimde kendisini idame ettirmektedir. Demek oluyor ki, genelde bir küçük ve orta boy tarım işletmeleri ülkesi olan Türkiye'de her iki tipteki aile biçimiyle de karşılaşmaktadır. Hanelerin yarısı çekirdek ailelerden oluşmaktadır. Çekirdek ailenin bölgesel dağılımı ve nisbi frekansı da yine onun toprakla negatif bir ilişkisi olduğuna işaret etmektedir. Nitekim, en yüksek çekirdek aile oranı topraksız tarım işçilerinde (% 79), en düşük oran ise kendi toprağını işleyen köylülerde (% 44) kaydedilmiştir.

6.5. Sanayileşme Ve Değişme

Sanayileşmenin ekonomik yaşantıda oluşturduğu yeni gelişmeler sayılamayacak kadar çoktur. Bu gelişim ve değişim sürecinde bazı ana konuları kalın çizgilerle belirlemek mümkündür. Bu değişim içinde köylüler de dahil olmak üzere toplum hayatında mevcut bütün sosyal sınıf ve tabakalar bu gelişimden etkilenmiş ayrıca o güne kadar mevcut

olmayan yepyeni sosyal sınıflar ortaya çıkmıştır. Böylece sosyal yapının da tam bir değişime uğradığını görüyoruz. Ondokuzuncu yüzyıla kadar nüfusun ve iş gücünün çok önemli bir bölümünü oluşturan köylüler, feodal bir yapı içinde varlıklarını sürdürürken yeni değişimler onların yaşama ve çalışma koşullarını köklü bir şekilde değiştirmiş ve onların endüstri bölgelerinde yeni yaşama ve çalışma koşulları içine girmesine yol açmıştır.

Sanayileşme ile birlikte üretim ve endüstri şartlarının ürünü olarak aile, din, ahlak, siyaset eğitim ve diğer sosyal kurumlar köklü değişikliklere uğramış daha önceki rollerinden farklı rol ve görevler yüklenmiştir.

Aile ve din kurumlarının sosyal rolleri inkar edilmiş ya da önemsiz bir sosyal kuruma indirgenmiştir. Bu sosyal kurumlar evrim sürecine, rasyonelleşmeye, bilimselliğin ideolojik bir değer olarak benimsenmesine, sekülerizmin egemen olmasına ve teknolojik iş bölümünün getirdiği çağdaş kuramlaşmaya paralel olarak, fonksiyonları küçülecek ve daralacak hatta zamanla ortadan kalkacak olan, süreli bir sosyal sapma ve yabancılaşma olarak mütalaa edilmiş, din kurumunun temel özelliği olan cemaat, ibadet ve mahremiyet fonksiyonları, endüstriyel zihniyetin benimsenmesinden sonra, işlevsel olmaktan çıkmıştır [Duran, 1997: 6].

Eğitim ve siyaset kurumları üretim sürecinde, yönetim ve verimlilik kurumlarıyla sınırlı olarak değerlendirilmiştir, insanların yönetme, yönetilme eğitime ve eğitilme güdülerini sosyal ilişkilerin olduğu bir merkez olarak görülmemiştir. İlk çağlardan beri yapılmış olan "sosyal insan" ve "siyasi insan" tanımının yerini, "ekonomik insan" veya "üretici insan" tanımı almıştır. Sosyal ve siyasi insanın sosyalliği, sadece üretici olma, ekonomik davranma ve sermaye biriktirme hevesine bağlı özellikler esas alınarak izah edilmiştir.

Din, siyaset, eğitim, aile ve ahlak, sosyal ilişkilerin olduğu bir merkez olmaktan çıkarılmıştır. Siyaset ve eğitim kurumu üretim ilişkilerini planlayan, yöneten ve verimli hale getiren bir rol üstlendikleri için ilerlemecilik paradigmasına göre, işlevsel kabul edilmişler. Üretim toplumunda; siyaset ve eğitim kurumu, insanın teknikleşme uygulamasına tabi tutulmuşlar, sosyalleştirme sosyal rol ve statü dağıtma işlevlerini

yerine getirmemişlerdir. Bireyler sadece üretici olmaktan öte, üretimci olmaya zorlanmışlardır [A.G.E. , 1997; 7].

Bunun yanında sanayileşmeyle birlikte devletler arasında büyük bir fark ortaya çıkmıştır.Sanayileşen ülkeler diğer ülkeleri emperyalist anlayışla sömürge olarak kullanmışlar,günümüzde ise kapitalizm altında sömürge faaliyetlerim modern bir hale getirmişlerdir. Sanayileşmenin kendisi bir devrim ve değişme niteliğindedir.

6.5.1. Sanayileşmenin Aile Yapısına Etkisi

Batıda aile sosyolojisi çatışmaları, aileyi adalet ve aşkın somutlanmış şekli kabul eden A. Comte ve Praudhan ile başlar. 19.y.y'ın ikinci yarısında Morgen, Engels ve Bachefen aileyi tarihten gelen sosyal bir kurum olarak değerlendirirler. Bu yazarlara göre ailenin yapısı ve fonksiyonu içinde bulunduğu toplumun gelişme derecesine bağlı idi. Aynı düşünce çizgisinde olan Durkheimciler ise etnoloji ve tarihin verilerinden yararlandılar. Ama bu verileri hiçbir kontrolden geçirmeden hepsini tek yönlü evrimcilik hizmetinde kullandılar.Aile sosyolojisi çalışmalarındaki 3. safha A.B.D.'de başladı. Chicagodaki enteraksiyonist okuldan E. Burgess aileyi somut ampirik araştırmaların gözde konusu haline getirdi [Meriç, 1992:149].

Endüstri toplumu kuramının toplumsal çözümlemesinde bir çerçeve olarak üstünlük sağladığı 1950'li ve 1960'lı yıllarda ailenin gelişmeyle ilgili özel bir yorumlama tipi sosyoloji literatürüne egemendi. Bu yorum şöyle ifade ediliyordu:

Sanayileşme öncesinde aile bir dizi geniş akrabalık ilişkilerine gömülmüştü.Geniş aile ekonomik üretimin merkeziydi. Ne var ki ailenin artık böyle bir üretim birimi olmaktan çıktığı endüstri toplumuna geçiş bu geniş aileyi parçaladı. Akrabalık ilişkilerinin daralmasıyla anne-baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile ortaya çıktı. Aile bir yazarın dediği gibi "önce olduğundan daha özelleşmiş" belki de o zamana kadar bilinen herhangi bir toplumunkinden daha özelleşmiş bir kurum haline gelmiştir. Ancak Parsons dahil bu görüşü ortaya atan yazarların çoğu ailenin ve evliliğin süregelen önemini ısrarla savunuyordu [Giddens, 1998:111].

Nihat Nirun, değişmenin geleneksel yapıdaki toplumların kapalı ve zor değişen yapılarının daha gelişmiş ülkelerdeki açık yapılara geçişi şeklinde anlaşıldığını söyleyerek gelişmede odak noktanın sanayileşme olduğunu vurgulamıştır. Bir toplumun modernleşmesini de ekonomik alana ağırlık vermesine bağlamıştır. Sanayileşmeyi kilit süreç olarak göstermiştir [Nirun,1994:136].

İlkel ve geleneksel cemiyetlere kıyasla modern cemiyette ailenin ehemmiyeti bazı bakımlardan azalmıştır. Modernleşme ile birlikte nükleer (çekirdek) aile yaygın aileden ayrılmış, akrabalık bağları zayıflamıştır. Artık aile üretimi veya başlıca eğitim kurumu değildir. Ancak bazı bulgulara göre, ailenin bu fonksiyonları zayıflamış olmakla beraber aile ortadan kalkmamıştır. Aile manevî değerlerin taşıyıcısı olarak ehemmiyetini bir kat daha arttırmıştır. Aile son derecede yüksek hareketlilik ve rekabet düzenine göre gelişmiş olan modern cemiyet içerisinde bir arkadaşlık ve hissi güvenlik kaynağı olarak varlığını devam ettirmektedir. Aile, şahıslara manevî değerleri kabul ettirme bakımından en çok güvenilen ve ihtiyacı duyulan bir müessese halini tekrar kazanmıştır [Nirun,1994:137].

Emre Kongar, ailenin bazı fonksiyonlarını belirttikten sonra endüstrileşme ile beraber aile tiplerindeki değişimleri geleneksel ailede ve çekirdek ailede meydana gelen değişimler olmak üzere iki kategoride incelemiştir.

6.5.1.1. Geleneksel Ailede

Geleneksel toplumların bir kurumu olarak belirlenen geniş aile bu fonksiyonlarıyla beraber endüstrileşme bakımından şu engelleri ortaya koyar.

1. Aile, kişisel katkıları ne olursa olsun bütün üyelerine yiyecek ve barınak sağlar. Bu sebepten fakir de tembel de aynı sosyal sigorta sisteminden yararlanırlar. Bu durum ise bireylerin çalışma arzusunu ve sosyal adaleti önler.
2. Çalışarak para kazanan üyelerin, kazançlarını bütün aile üyelerinin yararına birleştirmeleri beklendiğinden, kişisel özgürlük kısıtlanır.

3. Üyelerin meslekleri ve statüleri de ailece tesbit edildiğinden, sosyal hareketlilik önlenir.

4. Ailenin yaşama yeri de aile tarafından tesbit edildiğinden coğrafi hareketlilik de önlenmiş olur.

5. Aileye olan bağlılık ve zorunluluklar her türlü bağlılığın ve sadakatin üzerindedir. Bireylerin sahip oldukları değerleri aile tespit eder. Bu ise değişmeyi önler.

6. İltimas, v.s. gibi kuralların hüküm sürdüğü toplumda geleneksel ailenin varlığı, bu tip aile ve kuralları desteklediğinden, toplumun statükosunun devamına sebep olur.

Bu engellemelerine karşılık, geleneksel ailenin endüstrileşme ve şehirleşme süreçleri bakımından iki yararlı fonksiyonu da görülebilir:

1. Geleneksel bir toplumda borç almak (bürokratik örgütlerin toplumdaki fonksiyonları daha iyi yapacağını) diğeri de gerçekten olanı (bürokratik örgütlerin fonksiyonları devraldığını) belirten bu iki yaklaşım birbirini tamamlayarak bize ailenin artık çözüldüğünü bildirirler. Bu durum, ayrıca Engels'in evliliğin sadece cinsel ilişkilerde bir tatmin aracı olduğunu ileri süren görüşüyle belirlenen Marsist yaklaşıma da tamamen uyar [Engels,1967:177-199]. Bir başka deyişle kapitalist kampın bazı düşünürleri endüstrileşmeden dolayı, sosyalist kampın bazı düşünürleri ise, endüstrileşmeyle birlikte üretim araçları mülkiyetinin de devlete devredileceğinden dolayı, ailenin ortadan kalkacağı konusunda birleşirler.

2. Üretim ilişkilerinin aileye etkisi sosyalist veya kapitalist bütün endüstrileşen ülkelerde benzer özellik taşır. Kadının ekonomik bağımsızlığı bu değişimde en önemli rollerden birini oynar. Bir yandan endüstrileşmenin gerekleri, ailenin eğitim, sosyal güvenlik gibi fonksiyonlarını bürokratik örgütlere devrederken, diğer yandan yaşlılara ve çocuklara sağlanan hizmetler ve kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanması ailenin yapısını da etkilemekte, ailenin küçülmesine ve aile bağlarının zayıflamasına doğru bir eğilim meydana getirmektedir. Sosyalist aşamada üretim araçları üzerindeki bireysel mülkiyetin kalkması bu oluşumu daha da hızlandırmaktadır.

6.5.1.2. Çekirdek Ailede

Çekirdek ailenin endüstrileşme ve şehirleşme ile ilişkileri de şöyle olmaktadır:

1. Çekirdek ailenin yeni konut yerini seçme olanağı kişiyi belli coğrafik bağlardan kurtarır.
2. Sınırlı akrabaları olan bir kişi, kendisine en uygun endüstriyel mesleği veya işi seçmeyi kolaylıkla başarır. Yatırımını akrabalarına değil de kendisine yaptığından hayat şeklini daha kolaylıkla değiştirebilir.
3. Aile iş hayatından ayrılabilir. Böylece çalışma hayatındaki başarının üniversal olan ve fonksiyonel olarak spesifik nitelikte bulunan kriteri, ailenin bağlayıcı, özel ve duygusal yönden yangın olan kriterleri tarafından müdahaleye uğramaz.
4. Çekirdek ailede gerekli olan bireysel mülkiyet, (kapitalist toplumlarda) sermaye yatırımı için gereken hareketliliğe müsaade eder.
5. Akrabalık sisteminin sınırlı olması sosyal hareketliliğe müsaade etmeyen kapalı sınıf sisteminin kurulmasını önler.
6. Çekirdek ailenin duygusal oluşu modern teknolojinin ve endüstriyel hayatın zorunluluklarının yarattığı psikolojik baskıları ve dengesizlikleri telafi eder.
7. Omnilineal niteliğinden dolayı bu aile kapitalist toplumlarda toprağın veya servetin oğulun veya kızın elinde toplanmamasına yol açmaz.
8. Çekirdek aile her iki cinsin de yeteneklerine, karmaşık bir teknolojinin çeşitli taleplerine uyabilmek için daha geniş bir gelişme alanı tanır.
9. Aile biriminin küçüklüğü ve duygusal yaygınlığı her üyenin statü zorunluluklarını kesin olmaması sonucunu doğurur. Bu durum ise sosyal rol zorunluluklarının yerine getirilmesinde kişisel farklılıklara daha fazla müsaade edilmesine yol açar. Böylece bireyin endüstriyel bir toplumun taleplerine uyum yapma yeteneği arttırılmış olur.
10. Evlenecek olan kişiler kendi eşlerini kendileri seçeceklerine ve bu seçimi yaptıktan sonra ekonomik bağımsızlıklarını kazanmış olmaları gerektiğine göre, anne-baba ailesine bağımlı olma süresinin daha uzun olması meşrulaşır.

Modern toplumların ortaya çıkardığı çekirdek aile, ailenin varlığı ile ilgili sorunlardan hiç olmazsa bir tanesini, kişinin özgürlüğü ve toplumsal gelişme sorununu çözmüş bulunmaktadır. Durum böyle olunca sosyologlar çekirdek aile açısından diğer iki

soruna, fonksiyonlara ve bürokratik örgütlerle bir arada yaşama kapasitesine eğilmişlerdir. Parsons, ailenin bürokratik örgütlerle bir arada yaşama olanağını çekirdek ailenin bürokratik örgütlerden yalıtılmış (izole edilmiş) olmasında bulmuştur. Bürokratik örgütler ile ailenin bünyeleri arasında ise çalışan aile reisi bir köprü görevi yapar. Böylece ne bürokratik örgütler, ailenin yapısını bozarak onu ortadan kaldırırlar, ne de aile kendi yapısal değer ve özellikleriyle bürokratik örgütlerin işleyişlerini etkiler. Fonksiyonlara gelince Parsons'un endüstriyel bir toplumun ürünü olarak ortaya koyduğu çekirdek ailenin evvelce de belirtildiği gibi iki fonksiyonu vardır. Üreme ve çocukların küçük yaşlardaki sosyalizasyonu ile aile üyelerinin psikolojik dengelerinin sağlanması. Gene Parsons'un ihtisaslaşma modeline uygun olarak aile de endüstrileşen ve şehirleşen toplumlardaki bütün kurumlar gibi ihtisaslaşmaya yönelmekte ve fonksiyonlarının sayıları azalmakla beraber bu fonksiyonları daha derinlemesine yerine getirmektedir. Ayrıca çekirdek aile toplumun diğer fonksiyonel alt sistemleri ile de alış veriş halinde olduğundan ekonomik, siyasal, toplumsal ve değerler alt sistemleri destekleyici fonksiyonları yerine getirir. Toplumdaki ihtisaslaşmanın aileye bıraktığı fonksiyonların yanında diğer alt sistemleri destekleyici fonksiyonlar ailenin fonksiyonel var oluş gereğini daha da kuvvetlendirir. Çünkü toplumun diğer fonksiyonel alt sistemlerinin birincil grup ilişkileri ile desteklenmesi tüm olarak sosyal sistemin sağlığına katkılarda bulunur [Kongar,1991:66-69-71].

Özer Ozankaya da sanayileşmenin getirdiği değişiklikleri belirli bir maddelemeye tabi tutarak şu şekilde sıralamıştır:

1 - Sanayileşmenin aile kurumuna etkileri:

- a- Sıkı dayanışmalı ve geniş kapsamlı akrabalık kümelerini zayıflatır ve çözer.
- b- Çekirdek ailede kan-koca ve çocuklar arasındaki güç dağılımı değişir,
- c- Evlilik ilişkilerinin biçimlerini değiştirir. Eş seçiminde özgürlük getirerek şu değişikliklere yol açar:

- Gençlerin evlenmesi sırasında yaşlıların geleneksel pazarlık gücü ortadan kalkar,
- Genç çiftlerin ekonomik açıdan bağımsız olmasını gerektirir.

- Kadın ve erkekte "evlenmeye uygunluk yaşı" kavramı gelişir. Yakınlar arasında evlenmeler azalır
- Başlık ve güvey-başlığı uygulaması ortadan kalkar. Odalık (metres tutma), çok karılık uygulamaları azalır, boşanma oranı artar. Dul ya da boşananların yeniden evlenme olasılığı artar.

2- Aşağı sınıfların aile biçimleri; sanayileşme sırasında yukarı sınıfların kine göre daha hızlı gelişir.

3- Sanayileşme geleneksel toplumda örgütleniş biçimlerini çökertir ve yapılacak daha çok toplumsal iş paylarının bulunduğu ve işte başarının artan ölçüde önem kazandığı yeni bir tabakalaşma yapısı ortaya çıkarır.

4- Sanayileşme hızı ne denli yüksek ise yeni işçi olanların çevreye uyumu ve uyarlanması da o denli güç olur,

5- Sanayileşme denkleşmeyi hızlandırır.

6- Ekonomik düzende kalkınmakta olan teknolojinin genişliği ve türü, düzenle ilgili davranışları belirleyen, biçimlendiren en önemli etkidir. İşin niteliği, işgücünün tanımlanışı, işçilerin işe alınma , seçilme yolu geliştirilmesi, hizmet içi eğitim, işyerinde resmi olmayan kümelerin oluşması, üst-alt ilişkileri, dahası aile, topluluk ve genel olarak toplum sorunları hep yukarıda belirtilen etkenlerden derin biçimde etkilenmiştir.

7- Teknoloji gelişip karmaşıktıkça;

- Ekonomi daha çok karmaşıktır.
- İş gücünün daha yetişkin olması gerekli olur
- Tarıma ayrılan kaynakların oranı azalır.
- Hizmetler kesiminde çalışanların oranı artar.
- Üretkenlik oranı yükselir.
- Yeni buluşlara duyulan gereksinme artar.

8- Nüfus artar, ekonomi ticarileşir, sözlenme ilişkilerinin kapsamı ve oranı, insanların kim olduklarına göre düzenlenen ilişkilerin yerini alarak artar, kentleşme hızlanır; işçi sınıfı orta sınıf oluşur, örgütler, dernekler ortaya çıkar, işbölümü ilerler ve buna bağlı olarak uğraşların, bölgelerin, ülkelerin karşılıklı bağımlılığı artar; insan ilişkilerinde ve sorunlarında akli çözümlerin yeri değişir.

9- Yeni sanayileşen toplumlarda teknolojik değişmelerin toplumsal sonuçları çok daha büyük ve sarsıntılı olur.

10- Uzun süre işsizlik kişilik bozulmasına, duyumsuzluk, kuralsızlık, dağınıklık, büyüme ve sarsıntı olur.

11- Ortalama yaşam süresinin uzaması sonucu çalışma dışında geçen yaşam süresinin oranı büyür.

12- Sanayileşme çalışan kadınların iş gücü içindeki oranını artırır [Ozankaya, 1976:226].

Sonuç olarak, endüstri toplumu haline doğru bir gidişatın varlığı aşikardır. Ailenin sanayi toplumunda daha fazla önem arz ettiğini söyleyebiliriz. Çünkü aile bireylerinin ferdiyetçi yaklaşımlarla çevresindekileri görmezden geldiğini böylelikle etki alanlarını daralttığını görüyoruz. Etki alanını daraltan birey kalabalık içinde yalnızlığı yaşamaya mahkum olmaktadır. Netice itibariyle çevreyle diyalogu kopmuş insanlardan oluşan bir toplum meydana gelmektedir. İletişimin yeterli ve güçlü olmadığı ailelerin çocuklarında karamsarlık, yalnızlık ve gelecek korkusu baş göstermektedir. Çalışan anne-baba çocuklarıyla yeterince ilgilenememekte, ailenin güven verici ve huzur sağlayıcı yönü çocuklar tarafından hissedilememektedir. Çalışan anne-baba arasında da iletişim eksikliği ortaya çıkabilmektedir. Bazı ailelerde de babanın otoritesi anneye paylaşılmaktadır.

7. AİLE İÇİ İLİŞKİLER

Sosyal gruplar, insanlar arası sosyal ilişkilere, sosyal ilişkiler de toplumdaki fonksiyonlara bağlıdır. Toplumdaki fonksiyonlar bir ortak faaliyeti bildirir. Ortak faaliyetin bir anlamı ve gayesi olmalıdır. Ortak faaliyete dayalı fonksiyonların sosyal ilişkileri, içeriklerine özgü konuları ve gayeleri ile birbirlerinden ayrılırlar. Sosyal-ekonomik ilişkiler, sosyo- pedagojik ilişkiler, sosyokültürel ilişkiler gibi, ayrı ayrı ilimlerin inceleme konuları vardır. Sosyolojik inceleme ve araştırmaların konusu olan ilişkiler, en az iki kişi arasında olmalıdır. İlişkinin biçimi, gayesi ve anlamı bulunmalıdır. Mac Iver'in belirttiği gibi ateş ile duman arasındaki nedensellik bağlarına göre meydana gelen ilişki sosyolojinin konusu olamaz. Çünkü, ne dumanın ateşten, ne de ateşin dumandan haberi vardır. En basit sosyal durum, en az iki aktör, ilişkiye katılan iki kişi arasındadır. Sosyal ilişkiler farklı açılardan incelenir. Açılardan her biri, toplumda sosyal olayı anlamamıza yardım eder. Sosyal olayda, bizim için, bir kişinin diğerini nasıl idrak ettiği önemlidir. Algılayan kişi (EGO) terimi ile ifade edilir. Algılanan yani idrak olunan (varlığı başka kişi tarafından bilinen) tarafa da (ALTER) denir. İki taraf arasında bir algılama olunca, kesin olarak eşit derecelerde algılama olamaz. İki taraf arasındaki etkileşim sosyolojiyi ilgilendirir. Taraflar ilişkiden etkileşime geçince ortak bir gaye etrafında kısa veya uzun süre, fakat devamlı bir sosyal grup bilinci içinde ve kendileri açısından kesinlikle anlamlı ortak bir faaliyette bulunmaları gerekir. Sosyal davranışın kendisi, sosyal anlamı olan bir vaziyet alış demektir [Nirun, 1994:66].

Özellikle aile fertleri arasındaki sosyal ve psikolojik ilişkilerde algılamalar, duygular, beklentiler, istekler ve arzular hepsi ortak fikirlerin ortak gayelerine yönelik olurlar. Bu durumları meydana getiren dış etkenler ise, ekonomik endişeler, çocukların öğretim ve eğitim konuları gibi, dışarıdan üçüncü kişilerce gözlenebilir olaylar olup, ailelerin iç yapılarında sosyal nitelik kazanırlar ve onlar, aileleri birtakım eylemlere, faaliyetlere geçirirler ki, aktörlerin (yani ailede anne, baba ve çocukların) kendi ortak eylemlerine, kendileri tarafından birer sübjektif anlam kazandırılır. Dışarıdan bakılınca kolayca görülebilen objektif davranışlar, aile fertlerinde sübjektif davranış yaradır ki, kolaylıkla görülmesi de bunlar aile fertleri tarafından sezinlenirler. Aile içinde sosyal ilişkiye

giren aktörler birbirleriyle etkileşimde bulunurlar. Aile için ortak eylemin türünü ve davranış kalıbını tekrarlaya tekrarlara kendilerinin sübjektif anlam kazanmalarını sağlarken aile bilincini de sık sık yaşatırlar.

Ailede doğuştan kazanılan statüler ve rollerden meydana gelen sosyal gruplar içindeki sosyal ilişkilerin örüntüsü ve sosyal yapı ağı işleyen bir bütün oluşturur. Aile çok faktörlü tamlanmış biyo-psiko-sosyal bir bütündür. Aile hem "açık" ve hem de "kapalı," sosyal ilişkilerin örüntüsüdür. insanın kendi soyunu devam ettirebilmesi için "kapalı", aile fertlerinin hayatlarını sürdürebilmeleri, yani yaşayabilmeleri için de "açık" sosyal ilişkiler gereklidir.

Kültürel, sosyal ve ekonomik davranışlar ve faaliyetlerde açık ilişkilerini sürdürürken, aile içi biyolojik ve duygusal faaliyetler gayesi ile kapalı ilişkilerde bulunurken, aile fertleri, aralarında çok sıkı bağlar ve "etkileşimler" yaratmış olurlar. Başka bir deyimle, aile fertleri arasında içten, samimi, duygusal etkileşim vardır. Aile sosyal grubundaki etkileşim olgusu, her gün tekrarlanan, yaşanarak doğan duygu, düşünce ve davranışlar ile varlığını sürdüren karşılıklı eylemler halindedir. Toplumun sosyal grupları arasında aile "temelli" ve "odaklanmış" etkileşimlerin merkezidir.

Ailenin hayatı süresince, aile hanesinde, aile fertlerinin duygu, düşünce ve davranışlarının odaklanmış ortak gayelerinin kader birliği örüntüsü; aynı ortamda birlikte yaşamaktan ve bütün değerleri (sosyal - kültürel) paylaşmaktan doğmaktadır. Bu, öyle bir sosyal süreçtir ki, ailenin fertleri arasında nişanlanma gününden başlayan ve kaynaklanan, yaşanan ortak davranış kalıpları ile kurumlaşan, kendilerini kader birliği içinde önlerinde bekleyen gelecek günlere yansıtan ve aile için özel olan ilişkilerin bir eseridir. Aile fertleri arasındaki sosyal ilişkilerin sosyal davranışları, aile özelliğinin gayesi için, özel anlam taşır. Bu demektir ki, kollektif davranışları yani âdetleri, örfleri, görenek ve gelenekleri yansıtmayan, onlara uymayan, sosyal - kültürel değerler ve normlara ters düşen, toplumun beklentilerine ait olan, standartlaşmamış sosyal ilişkileri, aile kurumunda göremeyiz. Ancak, aile içi faaliyetler, donmuş ve ileriye dönük olmayan anlamına da gelemez. Aile, kendi oluşum süreci içinde değişen toplumda belirli durumunu değiştirmek, ileri seviyelere ulaşmak gayesi ile devamlı

yenilenmeler içindedir. Aile, fertlerin sosyal statülerinden doğan sosyal roller ve toplumun beklentileri ile bütünleşmek zorundadır. Ailenin, toplumda sahip olduğu prestij, aile fertlerinin statülerinin, yetki ve sorumluluk bilincinde, toplumun beklenti ve görevlerine uygun düşecek şekilde, değer ve normları yönünde gerçekleşmesine dayanır. Her ailenin bölgesel görenekleri, sembolleşmiş etkileşim ve ilişkiler ile sürdürülmeye çalışılır. Bunlar aile sosyal sürecinin yaşamasını sağlar.

Ailedeki sosyal ilişkiler, ailenin bütün fertleri arasında karşılıklı tam bir etkileşim ve etkileşimin sembolleşmiş örüntüleri içinde, kalıttan gelen ve içgüdüsel olan ve dış çevreye karşı mahremiyet ile sürdürülürken, diğer taraftan aynı zamanda dış çevreye dönük, açık sosyal ilişkiler önünde kapalı olmayan (ekonomik, çevresel, kültürel ilişki ağlarına açık) ve özellikle aile fertlerinin kendi aralarındaki ilişkilere hem kendileri açısından olumlu, hem de toplumun benimsediği değerler ve fonksiyonlar doğrultusunda olumlu, toplum ilişkilerine bağımlı olarak ailenin ortak menfaatleri ve "kader birliği" bilinci içinde, çok yönlü gayelere yönelik özellikle öğretim ve eğitim ilişkileri alanında), kendi aralarındaki etkileşimlerin dışarıdan açık ve seçik tarzda görülebileceği biçimde, yani tam bir "dayanışma" içinde, ailede tekrarlanan özelliklerle dolu halde sürdürülmektedir.

Ailede sosyal ilişkilerin oluşması ve süreci, onları içte ve dış çevrede etkileyen faktörlere dayalıdır. Ailedeki faktörleri ve aileye çevreden yönelik faktörler takımını ve bunların birbirleri ile sistematik ilişkilerini belirlemek ve doğru görmek gerekir.

Karı ve kocadan meydana gelen aile yuvasında huzur, erkeğin ve kadının karşılıklı anlayış, saygı, sevgi ve dayanışması, farklı alışkanlıklarını terk etmeleri, ortak duygu - düşünce - davranış kalıpları ağında birleşmeleri, temel ihtiyaçlarını karşılamada birbirlerini göz ardı etmemeleri, bedenen ve ruhen karşılıklı rahatlıklarını sağlamaları, birçok faktörlere ve gerçekleşen rollerin olumlu yanlarına bağlıdır.

Sosyal ilişkilerden oluşan sosyal gruplar, etkileşim ile işleyen bir bütün meydana getirirler. İşleyen, yani aktif halde bulunan, belirli gayelere ulaşmak isteyen, sosyal

grubun özelliği ve niteliği grupta bulunan kişilerin şahsiyet sistemleri ile ilgilidir. Her birey toplum içinde alacağı yeri aile içinde sosyalleşmesi neticesinde elde eder.

Şahıs, bilgisini, görgüsünü ve beceri ile davranışlarını aile içinde sosyalleşerek öğrenir; toplumun normlarını ve değerlerini böylelikle kazanır. Sosyalleşme yalnız çocukları değil, yetişkin insanları da topluma hazırlayan bir süreçtir. Sosyalleşme ile toplum ve toplumun sosyal grupları varlık kazanırlar, işleyişlerini sürdürürler, sosyal birliklerini kazanırlar ve devam ettirirler [Nirun,1994:66-67-68].

Aile, toplumun en küçük birimi ve modelidir. Sosyal ilişkilerin ve ağının ilk örgüleri aile ile başlar. Sorumluluk ve görevler çocuğa ailede öğretilir. Genç evliler ailede hayat sorumluluğu ve karşılıklı görevleri öğrenirler. Kocalık, babalık sorumluluk ister. Annelik, karılık aynı şekilde bir takım sorumluluklar ve görevler ister.

Çocuk, büyüklerine saygıyı, hakkın ne olduğunu, paylaşma duygusunu ailede öğrenir. Bir takım hünerler babaya, anneye ve çocuklara ve kardeşlere ailede öğretilir.

Çekirdek ailede ilişkiler şu başlıklarda özetlenebilir:

- a) Karı-Koca ilişkisi
- b) Baba-Çocuklar ilişkisi
- c) Anne-Çocuklar ilişkisi
- d) Kardeşler arası ilişkiler.

Geniş ailede bu ilişkiler yumağına yaşlılar da eklenmelidir.

7.1. Kadın Ve Erkeğin Statüsü Ve Aile İçindeki Roller

Kadının aile içi statüsü, halen toplumsal statüsü için en belirleyici faktörlerden birisidir. Ailenin bileşik ya da çekirdek oluşunun; kırdan ya da kentte oluşunun statü belirleme özelliğinin yüksek olduğu söylenebilir [Tan, 1981: 69]. Geleneksel olarak köyde kadının statüsü büyük oranda yaş ve çocuk doğurma ile değerlendirilmektedir. Açıkça tanımlanmış cinsiyet rolleri, işbölümü ve ayrı sosyal dünyalar kadının erkekten farklı statüye sahip olmasına ve bu farkın pekiştirilerek devam etmesine hizmet etmektedir.

Ahmet Özer, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaptığı çalışmada göçebe hayat içerisinde kadınların statülerinin yerleşik hayata göre daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. Göçebe hayat içinde üretim ilişkilerine katılan kadın kararlarda söz sahibidir. Hatta bazı ailelerde son sözü söyleyen kadındır. Böyle kadınlara "Hâkim-i kadın" denmektedir. Sosyal değişme sürecinde toprağa yerleşme ile kadının üretim alanından çekildiğini ve ekonomik olarak erkeğe bağımlı hale geldiğın dolayısıyla statüsünü kaybettiğini evine kapanarak geleneksel kadın rollerini gerçekleştirdiğini görmekteyiz [Özer, 1998: 396-398].

Türkiye'nin kırsal alanındaki kadınlar hem geleneksel yapı içerisinde hem de rolleri/statüleri toplumsal olarak belirlenmiş cinsler arası eşitsizliğe bağılı olarak ortaya çıkan olumsuzluklardan daha fazla etkilenmektedirler. Buna bağılı olarak temel sağıık ve eğitim imkanlarından yararlanamayan kadının gelir kaynaklarına ulaşmakta zorlanması, teknolojinin imkanlarından daha az faydalanması dolayısıyla hem ev içinde hem de toplumda yönetim ve karar alma süreçlerine daha az katıldığı görülmektedir.

Kentlerde kadınların aile içi statülerinde, çoğunlukla oturdukları semte, öğrenimlerine ve meslek sahibi olup olmamalarına bağılı olarak farklılaşma bulunmaktadır. Kadınların aile içi statüleri kırsaldan kentsel istihdama ve hayat tarzlarına geçmeleriyle yükselmektedir. Bir diğler faktör de meslek sahibi olmaktır. Kadının özellikle aile içinde aile dinamikleri ve etkileşim modelleriyle aile içindeki statüsü belirlenebilir. Çiğdem Kağıtçıbaşı tarafından yapılan bir çalışmanın sonuçlarına göre: "gerek öznel gerekse nesnel göstergelerin ortaya koyduğu bulgu kadınların daha düşük statüye sahip olduklarıdır. Ayrıca, hem erkeklerin hem de kadınların genellikle bu durumun farkında olduklarına ve bunu kabullendiklerine ilişkin kanıtlar vardır" [Kağıtçıbaşı, 1998: 144].

Kentlerde fazla değişen bir şey yoktur. Kadının eğitim seviyesinin yetersizliği, beceri düzeyi düşüklüğü, piyasa şartlarının getirdiği zorluklar, hem anne, ev hanımı, eş olarak hem de iş hayatının getireceği ek sıkıntılar yüzünden kadın ekonomik faaliyetlerde istenilen oranda rol alamamakta bu durum statüsünü etkilerken, ev içi ve toplumsal alanda karar mekanizmalarında etkili olmasını da engellemektedir.

Kağıtçıbaşı'na göre eşler arasındaki statü farklılaşması, özellikle aile içi karar süreçlerinde, tüketim kalıplarında, maddi kaynaklardan faydalanabilme ve aile dışı çevreyle ilişkilerde kendini göstermektedir. Statü farklılaşması ve kadın erkek arasındaki eşitsizlik tutumları ve duyguları da etkilemektedir. Ailede karar süreçleri, rol paylaşımı ve eşler arasındaki iletişim aile içindeki cinsiyet rollerinin ve kadının statüsünün göstergeleridir. Farklı ülke kadınları ile ilgili olarak yapılan bir çalışmada: "kadınların karar sürecindeki yeri ve eşler arası iletişim göstergelerindeki en düşük değerler Türkiye'de bulunmuştur. Rol paylaşımındaki en küçük derece de Türkiye'de elde edilmiştir" [Kağıtçıbaşı, 1998: 146]. Toplum içinde yüksek sosyal statüye sahip olan bir kişi kendinden daha aşağıda bir sosyal statüye sahip olan kişiye göre genellikle daha etkilidir.(...) Sosyal statü toplumsal ilişkiler bağlamında sosyal güç ve davranışsal etki demektir [Eroğlu, 1998: 80]. "Çiftlerde statü güç yada prestij açısından daha zayıf eşin, ilişkiye daha büyük değer vermesi ve daha bağımlı olması artık klasik bir bulgudur" [Homans, 1961].

7.1.1. Roller

Türk toplumunda genel olarak erkek, baba olarak ailenin idarecisi durumundadır. Kadın ise genel itibarla eşinin tamamlayıcısı ve çocuklarının annesi olarak görevlerini yerine getirir.

Aile içinde sosyal denge eşler arasındaki karşılıklı statülerin dengeli olmasıyla mümkündür. Aile içinde işbölümü sorumlulukların uygun bir şekilde paylaşılması fonksiyonel işbirliğini sağlayarak ailede rol dağılımını etkilemektedir [Kabaklı,2003:102].

Hem geleneksel aile tipinde, hem de genelde Türk aile yapısında erkeğin dışarıda çalışması, ekmek parası kazanması, kadının evde, başta yemek olmak üzere diğer ev işlerini yapma görevi vardır. Ailenin günlük işleri arasında eşlerin beraber yürüttükleri işlerin başında eve yiyecek alınması gelir. Mutfak alış- verişi olarak nitelenen bu işlerin yapılması geleneksel görev bölüşümünde kadının yapmasını gerektirir. Geleneksel

kadın görevleri içinde yer alan kadının evdeki yeme-içme işlerine tek başına ya da eşi ile birlikte karar vermesi söz konusu iken, gidip alma, eve getirmede eş ya da duruma göre erkek ön plana çıkmaktadır [Kabaklı,2003:102].

Köylerde işbölümü cinsiyete ve yaşa göre belirlenmiştir. Kadının ve erkeğin yapması ve yapmaması gereken işler kesin sınırlarla belirlenmiştir. Bu İşbölümünün en belirgin özelliği ne kadar yorucu olursa olsun, önemsiz, basit ve devamlı işler kadına yüklenmiştir. Aile kaynaklarının harcanması, ailenin geleceği ile ilgili kararlar ise erkekler tarafından alınmaktadır [Ozankaya, 1977: 230]. Yaşa göre olan işbölümünde çocukların ve yaşlıların güçlerini aşacak işlerin onlara yaptırılmaması şeklindedir. Bölgelere göre erkeğin ev işlerine katılması değişiklik göstermektedir. Kırdaki erkeğin ev işlerine katılmaması %36.99 en yüksek orandadır. Bu oran Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde %48.33'e yükselmektedir [DPT, 1992; 143].

DİE tarafından 1990 yılında, 15-49 yaş grubundaki çalışan kadınların ev içi faaliyetlerde kimin daha fazla sorumlu olduğunu belirlemek için yapılan çalışmaya göre: Yemek pişirme işinin % 73.6'sını, bulaşık yıkama işinin %67'sini, temizliğin %66.7'sini, ütü yapmanın %67.2'sini kadının yaptığı belirlenmiştir [DİE; 1996; 16].

Aynı işlerin yapımını çalışmayan kadınlar açısından bakıldığında: yemek pişirmek, temizlik yapmak, bulaşık yıkamak, ütü yapmak tamamen kadın işi olarak kabul edilirken, çalışan kadınların eşlerinin, çalışmayan kadınların eşlerine göre daha fazla ev işlerini paylaştığı, kentlerde erkeğin ev işine katılımının köyde yaşayanlardan daha yüksek oranda olduğu görülmüştür [DİE, 1996:16].

Çalışan kadın açısından durumu değerlendirecek olursak, kadın işlerinde işinin erbabı olmaya çalışırken, evde çocuğuna iyi bir anne olmaya çalışmakta, eşine iyi bir eş olabilmenin mücadelesini zor şartlarda verebilmektedir. Bütün bunlara, çocuğun bakım problemleri, ev işleri ve ailenin genel yapısı ile ilgili temel belirleyiciler de eklenince olay biraz daha karmaşık hal almaktadır [Erbatur, 1998: 124].

Kadınların yaklaşık %25'i halen geleneksel cinsiyet rol tutumlarını sürdürmekte ve ev içi işlerin kadına ait olduğu görüşünü sürdürmektedir. Bununla birlikte %71.8 gibi

yüksek bir oranda "erkek çocuğa bütün işler öğretilmeli "diyen kadınların varlığı bu konuda zihniyetin değiştiğinin göstergesi kabul edilebilir [Ersöz, 1999:84].

DPT 'nin 1992'de yaptığı Aile Yapısı araştırmasında "erkeğin ev içi işlerle ilgisi ne olmalıdır? Sorusuna aile reislerinin % 35.50'si ev içi işlere yardımcı olmalıdır, % 31.70'i ev içi işlere katılmamalıdır, % 21.4'ü kadın çalışıyorsa ev içi işlere yardımcı olmalıdır, % 5.72'si ev içi işler paylaşılmalı, % 5.38'i kadın çalışıyorsa ev içi işler paylaşılmalı şeklinde cevaplandırmıştır [DPT, 1992: 141].

Ersöz'ün çalışmasında sorumluluk paylaşımı konusunda kadınların çoğunluğu %61.8 ev içi işlerin ortak yapılmasını, %22.1'i ev işlerinin cinsiyet esasına göre paylaşılmasını savunmaktadır. Kadınların %14.6'sı kadın yapamayacak durumda olduğunda erkek yapmalıdır cevabı ile ev işlerinin kadın işi olduğu yolundaki geleneksel anlayışı desteklemektedir [Ersöz, 1999: 85]. Aynı soruya erkeklerin % 37.9'u her iş ortak yapılmalıdır derken, % 30.4'ü erkeğin ve kadının yapacağı işler farklıdır, % 26'sı ise kadının ihtiyacı olduğunda erkek yapmalıdır şeklinde cevap vermişlerdir. Erkeklerin %4.6'sı ev işleri tamamen kadınlara aittir görüşündedirler [Ersöz, 1999: 108].Çocuk bakımında da kadının ön planda olduğu görülmektedir.

HÜNEE'nin 1993 yılında yaptığı araştırmaya göre; çocuk için yemek hazırlanması, çocuğun giydirilmesi işlerine erkeklerin katılımı %0.1 olarak bulunmuştur. Kısmen eğlenceli olarak kabul edilen çocukla oynama görevini tek başına yapan erkek oranı%0.6'dır.Eşi ile birlikte bu görevi yerine getirme oranı %22.1'e yükselmektedir [DİE, 1996: 19].

7.1.2. Otoritedeki Pay

Otorite hak ve sorumlulukların belirlendiği hukuki bir kavramdır. Bir kişiye yasalarla veya geleneklerle verilmiş yönetme gücüdür. "Otoriteyi elinde bulunduran kimse, töreye uygun (meşru) olarak itaat bekleme hakkına sahip bulunurken, itaat etmek durumunda olan kimse de alınan kararlara uymak zorundadır" [Eren, 1993: 296]. Töreye uygunluk

ifadesiyle kanunlar, yönetmelikler ve gelenekler tarafından ortaya konulan düzen kastedilmektedir. Bu düzende; kimlerin otoriteye sahip olacağı ve kimlerin bunlara itaat edeceği açıkça belirtilmiştir [Kabaklı,2003:94].

Aile içinde otorite alanlarının belirlenmesi ve otoritenin kullanımı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazılarına göre gücün uygulanması konusunda yetkinlik alanları birbirinden ayrılabilir. Geleneksel ailelerde kadının ve erkeğin yetkinlik alanları birbirinden ayrıldığı için muhtemel bir çatışma sınırlanmış olmaktadır [Sayın,1991: 539]. Scanzoni'e göre ise eşlerin yetkinlik alanı aksine savaşı ve kavgayı arttırabilir. [Scanzoni, 66]. Yetkinlik alanlarının bölüşümü asimetrik olabilir. Aktörlerden biri diğerinin yönettiği sektörlerin daha önemli olduğunu algılayabilir veya birinin yönettiği sektör diğerini ilgilendirmeyebilir.(örneğin evin dekorasyonu) Geleneksel ailelerde kadının ve erkeğin yetkinlik alanları birbirinden ayrıldığı için muhtemel bir çatışma sınırlanmış olmaktadır [Sayın, 1991: 539].

Otorite eşit bir biçimde paylaşamadığında, hiyerarşik yapı oluşur. Hiyerarşik bir yapı çatışmanın kaynağını oluşturur. Konuya tarihsel boyutta baktığımızda, aile içinde en fazla kaynağa sahip olan anaerkil dönemde anne, babaerkil dönemde ise baba gücü eline geçirmiş ve ailede yönetici duruma geçmiştir. "Aile içinde büyük bir çıkar ve fikir birliği olabilir, böylece de güç kavramının uygulanması da büyük ölçüde sınırlanır(...) Eşler arasındaki güçlük, bir eşitsizlik durumunda fikir birliği sağlanamaz ise çatışma" çıkmasıdır [Sayın, 1991: 539]. Ancak itaat ettirme gücü, itaat edenlerin istek ve iradelerinden de ortaya çıkabilir. Böyle bir durumda otoritenin demokratik boyutu ortaya çıkmaktadır. "Kişiler arasında karşılıklı fikir alış verişinde bulunulmakta ve en çok inandırıcı görülen fikir itaat ettirici duruma geçmektedir" [Eren, 1993; 296]. Aynı şekilde "Aile liderine karşı diğer üyelerin beğeni ve sevgisinin derecesi arttıkça liderin kendilerine etkisini benimsemeleri artar ve ona kendilerini yönetmesi için otorite verirler" [Başaran, 1998: 90].

Otoriteye bağlılık, aile hayatımızın, oluşturduğu ve gerektirdiği bir davranıştır.Baba otoritesinin güçlü olduğu geleneksel Türk ailesinde bu otoriteye bir saygı doğmuştur. Bu durum hayatımızın her aşamasında etkisini göstermektedir. Baba bazı durumlarda

ailedeki otorite gücünü eşi, çocukları veya ailenin diğer üyeleriyle paylaşabilir. Çağdaş demokratik ailede paylaşım, hak ve yerindelik gibi kavramlara dayanan eşitlikçi bir aile yapısı ortaya çıkmıştır. Anne baba hatta çocuklar eşit haklara sahip olmuşlardır [Sayın, 1991:540].

Kentlerde kadının eğitim düzeyi kocasından yüksekse, ev dışında aileye bağımsız katkıda bulunuyorsa, kocasının sosyal statüsünün yükselmesini sağlıyorsa aile içindeki otoritesi de artmaktadır [Serim, 1972 :101]. Bu şekilde kadın otoritesinin görüldüğü ailelerde baba otoritesi zayıflamakta veya ortadan kalkmakta, babalık koruyuculuk nitelikleri de zayıflayarak, kadının himaye gücü artmaktadır.

Köy ailelerinde otorite aile biçimlerine göre farklılıklar göstermesine rağmen genellikle erkeğe aittir. Bu ailelerde kadına ve erkeğe verilen değer ve önem de değişmektedir. Genellikle ilk sırada baba, sonra da erkek çocuk gelir, kadın ikinci plandadır. Ataerkil geniş ailede otorite ailenin en yaşlı erkek üyesi ve en yaşlı kadın üyesi tarafından kullanılmaktadır. Bazı geniş aile yapılarında yaşlı kadınların karar almada etkileri söz konusu iken çekirdek ailelerde kadınlara biraz daha fazla hak tanınmaktadır.

Merter'in [1990: 216] yaptığı çalışmada köy ailelerinde hane reislerinin yıllık geliri arttıkça, aile içerisinde tek başlarına karar alma oranlarının arttığını, yıllık geliri azaldıkça eşiyile birlikte karar alma oranlarının yükseldiğini belirlemiştir. Buna göre gelirleri yüksek olan hane reislerinin hane içinde daha otoriter davrandıkları söylemek mümkündür [Kabaklı, 2003:96].

Türk toplumunun ataerkil aile yapısına sahip olduğunu belirtmiştik. Aile içinde kararların verilmesinde temel rol erkeğe aittir. Yapılan araştırmalarda kadının iş hayatına girmesiyle karar mekanizmalarında daha etkin bir rol kazandığını gördük. Bu, babanın otoritesini sarsmaktan ziyade karar vermenin daha geniş bir ortamda verildiğini göstermektedir.

Bugün ülkemizde erkek, baba olarak, temelde ailenin geçimini sağlamak, ailenin koruyuculuğunu sağlayıp işleyişini düzenlemek gibi temel görevleri yerine getirir. Çocukların bakımında çalışan ailelerde baba da anneye yardımcı bir kişi olarak

görev almaktadır.Pek çok baba bulaşık yıkamayı onuruna yediremese de çocukların gezdirilmesine,yedirilip içirilmesine, derslerine yardım etmeye katılmaktadır.Günümüzde çocuklarla ilgilenmek, sofrayı kurmak, salata yapmak gibi küçük ev işlerinde babanın da yardımından söz edilebilir.Çalışan ailelerde bugün olsa olsa çamaşır yıkamamakla övünen babaları görmekteyiz.

Geleneksel ailelerde baba kararın çıktığı yerdir.Baba günlük işlerde anne ile beraber ön plandadır.Çocukların terbiyesinde anne ile beraber etkin bir rol oynar.Son zamanlarda, kırsal kesimde, aile bireylerinin çoğalması ve toprağın yeni aileleri beslemeye yetmemesi babayı toprak işleri dışındaki zamanlarında şehirlerde farklı iş kollarında çalışmaya itmektedir.Böylelikle evden uzak kalan babanın görevleri anne ve evin diğer büyükleri tarafından gerçekleştirilmektedir.

Baba eşiyle de sıcak diyalogunu sürekli kılmak zorundadır.Ailelerde anlaşamamanın temel sebeplerinden biri diyalog eksikliğidir.Konuşmayı ve paylaşmayı unutan karı-koca aile içinde sorunlar yaşamaktadır.Çalışan ailelerde karı-koca diyalogu eksikliği ciddi sorunlara neden olmaktadır.Bu öncelikle sıcak sevgi ortamı bulamayan çocuğu vurmaktadır.Kendi başına hayat yaşayan anne babanın sadece ev ve çocuk ortaklığıyla evli olduğunu söylemesi ailemiz açısından acı vericidir.

7.2. Aile İçinde Çocuklar

Şahsiyetin başlangıcı ve kazanılması öncelikle ailede gerçekleşir.Çocuğun gelişmesinde öncelikli görev ailededir.Bunun dışında çocuğun kendini bulduğu alanlar oyun ve okul alanlarıdır. Devletin, milletin ve ailenin güvencesi altında bulunan çocuk, hayatı oyun ve heyecanın ruhu içinde algılar. Bir oyun grubu içerisindeki çocukların sarf ettiği enerji, eşit zaman aralığı içinde çalışırken sarf ettikleri enerji miktarından fazladır. Üstelik oyun bittiği zaman çocuk neşe ve canlılığını hâlâ korur. Oyun grupları da, topluluklarının karakteristik özelliklerini yansıtırlar. O sebeple her çocuk içinde yaşadığı topluluğun bir eseridir. Sosyal gruplar içinde etkileşimler güç kazanır. Çocuğa toplum içinde, ona en yararlı olanı vermek gerekir.

Çocuklar en samimi duyguyu kendi evlerinde bulurlar. Aile, çocuklar için bir güven ve emniyet yuvasıdır. Aile çocuk için her türlü kötülüğe karşı bir sigortadır. Çocuğun ailesinden kazandığı ilk sosyal davranışlarına, alışkanlıklarına kitaplarla, oyun grupları ile duygusal ve sosyal yeni gelişmeler katmalıyız. Çocuk için heyecan veren her olay oyun grubu tarafından kolayca benimsenir. Çocukta taklit yeteneği bu devrede çok kuvvetlidir. Çocuk kısa kısa anlarla olayların akışını kavrar [Nirun, 1994:329]. Çocuk topluma karşı sorumluluk duygusunu aile içinde öğrenir. Anne-babanın meslek ahlaklarına dair düşünceler de bu yaşlarda başlar.

Günümüzde anne babanın iş hayatına girmesinden çocuklar da nasibini almaktadır. Anne baba sevgisini tadamayan çocuk ileriki yaşlarda yalnızlık duygusuna kapılmaktadır. Çocuk böyle ailelerde babaanne veya anneanne tarafından, özel bakıcılar tarafından ebeveyn gelinceye kadar oyalanmaktadır. Bazen özel bakıcıya göre daha ekonomik olan kreşler tercih edilmektedir.

Çocuklar toplumumuzda her zaman sevilmişlerdir. Çünkü neslin devamını sağlayacak olan onlardır. Bunun için çocuk eğitime çok önem veren toplumumuz son yüzyıl içinde onlarla ilgilenememenin sıkıntısını da çekmektedir. Anne babanın asi çocuk korkusu çocukla ilgilenememekle başlamaktadır. Çocuklar saygıda kusur ederlerse ya da istenmeyen davranışlarda bulunurlarsa bunda sorumlu kişiler anne babadır. Anne babanın çocukla iletişim eksikliği, onu anne babadan uzak bir yapıya bürür. Geleneksel ailelerde bütün aile fertleri bir arada bulunduğu için çocuklar ailelerine daha bağlı ve ilişkilerinde daha sıcak olduğu görülmektedir. Denetim ve terbiye açısından daha müsait olan ortam bunu sağlamaktadır. Kentlerde yaşayan ailelerde ise ciddi sorunlar yaşanabilmektedir. Ebeveynin uykusuz yorgun olması veya iş hayatında karşılaştığı bir problem aileye dolayısıyla çocuklara yansımaktadır. Böyle bir durumda 6 yaşındaki kızının veya oğlunun bağırarak şarkı söylemesi ebeveyn tarafından çekilemez kabul edilemez davranış iken; aynı davranış dinlenmiş sakin ebeveyn tarafından kabul edilir davranış grubuna girer.

Anne babanın çocukla sıcak bir ilişki kurması ancak dinleme ile mümkün olur. Onların düşüncelerine değer verme, sıkıntılarında yanlarında olunduğunu hissettirme çocuk için çok önemlidir. Bugün çocukluk yıllarında kurulamayan sıcak ilişki, ne yazık ki, gençlik yıllarında anne babayla geçinemeyen, sevgiyi başka yer ve kişilerde arayan bir gençliğin yetişmesine sebep olmaktadır.

Toplumumuzda özellikle geleneksel ailelerde bir gencin anne baba yanında geniş anlamda büyüklerin yanında oturmasına, kalkmasına, sözlerine ve davranışlarına dikkat ettikleri görülmektedir. Büyüklerin yanında sigara içmeden sözlerin çıkışına kadar gençler büyüklere saygıyı kendilerine borç bilmektedir. Ayrıca oyun çağını aşan her birey günlük işlerde anne babanın yardımcısı durumundadır. Kentlerde bu durum böyle değildir. Bunu genellemek yanlış olsa da bazı ailelerde baba ile gencin içki masasına karşılıklı oturabildiği de bir gerçektir. Toplu ulaşım araçlarında bile gençlerin gerek davranışları gerek konuşmaları büyükleri rahatsız edecek duruma ulaşmaktadır. Bu ailede yeterince alınamamış terbiye sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Geleneksel toplumlarda çocukların birbirleriyle ilişkileri de daha sağlamdır. Ağabey babalık rolüne alışan bir bireydir. Kendinden küçük kardeşlerinin öncelikli hamisi durumundadır. Abla da özellikle annenin yardımcısıdır. Kentlerde ağabey yine hamilik görevini üstlense de diğer bireyler kendi özgürlüklerini yaşama gayesindedir.

Özellikle kentlerde, kız çocuklarının eğitimi, bu gencin bir anne adayı olmasından dolayı daha hassas görünmektedir. Bugün annelik rolünün önemini kavrayamamış bir genç, yarın, anne olduğunda çocuğuyla ilgilenememenin veya onu iyi yetiştirememenin sıkıntısını çekecektir. Tabi bu sadece anne adayı için geçerli değildir. Baba adayı da daha sonra çocuğuna gördüğü ve öğrendiği davranış şekilleriyle davranacaktır.

7.3. Aile İçinde Yaşlılar

Yaşlılık da ailede bir statüdür. Nasıl çocuğun vasıflarından biri aile büyüklerine saygı göstermek, onlara asi olmamak ve itaatkar olmaksızın yaşlının da en önemli vasfı hürmet

ve saygı görmektir.Çünkü yaşlılar derin bilgi ve deneyimlere sahiptir.Eski topluluklarda yaşlı heyetine değer verildiği gibi bugün de yaşlılara değer verilmektedir.Hatta muhtarlık seçimlerinde, yaşlı heyeti mahalle yönetiminde görev almaktadır.Bugün toplumun ekonomik yapıya dönüşmesiyle yaşlıların özellikle terbiye edici yönü ön plandadır.Para kazanma, ekonomik gelişim gösterme tecrübeleri 40- 50 yaşlarındaki bir insana göre daha azdır. 80 yaşındaki bir kişi ile 40 yaşındaki kişi arasında öncelikle değişik sosyal şartlar altında büyüme ve ekonomik gelişmeleri yakından görme ve takip etme farkı olacaktır.

Ailenin en önemli vasıflarından biri ahenkleştirici olmasıdır. Aile, insanlarını zarardan korur. İyileştirici, krizleri gidericidir. Toplumdaki kurumlardan hangileri görevlerini yapmakta geri kalırlarsa, aile o görevi kendisi üstlenir. Üç kuşağı da kapsamaktadır. Yaşlıların bilgileri ve deneyimleri, yetişkinlerin hünerleri ve meslekleri gençlerin enerji ve ümitleri ailede birleşmiş haldedir.Bugünkü aile, ahlakî kaidelerin yol göstericisidir. Bu görev yaşlılardadır, bu yol adeta toplumun bünyesini ve karakterini tayin eder. Ailede terbiye yaşlıların işidir. Yetişkin kuşak ana-baba çocuklarını iş sahibi yapar, evlilik çağına hazırlar, onların bağımsız yuvasını kurar.

Toplumumuz endüstrileşmiş ve sanayileşmiştir. Bu toplumda ailenin ve ailedeki yaşlı ve yetişkinlerin rolü büyüktür. Onlar gençlere örnek hayat tarzı verirler. Günlük çalışma hayatı, alışkanlıklar, eğlence tarzı tüketim şekli, ev halkının genel durumu, ailenin sosyal çevresi, ilişkileri, batta ailedeki üzüntüler, sevinçler, ümit ile geleceğe bakış tarzlarında ailenin özellikle yaşlıların etkisi büyük olur. Yaşlı insanlar genellikle itidali sağlıklı düşünmeyi salık veren kişilerdir. Sanayileşmenin, endüstrileşmenin şu çalkantılı durumlarında yaşlılar torunlarına, çocuklarına sükûnet tavsiye ederler. Endüstrinin insanı yalnız insandır. Yaşlıların bulunduğu ailelerde dirlik-düzenlik olur. Onlar hayata, temkinle, itidalle bakarlar, daha tecrübeli, daha olumlu bakarlar. Ayrılmış evlilik rolleri evli çiftlerin gelecekleri için yararlı değildir.

Bu gibi ailelerde, eşler boş zamanlarını kendi arkadaşları ile değerlendirirler. Bunlarda şöyle bir zihniyet vardır. Eş olarak kadın, ev bakımından, yemek yapmak, pazardan alış-veriş yapmak, çocukların günlük bakımlarından sorumludur. Koca ise, evi geçindirecek,

parayı sağlamakla ve evdeki tamirleri yapmakla sorumludur. Baba çocuklar üzerindeki otoritesini tehdit olarak kullanır, kadın da erkek de kendi boş zamanlarını kendi arkadaşları ile değerle indirirlerse, bu gibi eşlerin çocukları aile içi mutsuz hayatlarına katlanmak zorundadır. Fakat bu ana ve babalar iyi bilmelidirler ki, kendilerinin gelecek yıllarının mutsuz ve yalnızlığa mahkûm hayatlarını hazırlamış olurlar. Çünkü onların çocukları da yarın onlar gibi aile içi ahenkleşmeyi bilmeden yaşayacaklar, yaşlıları ile ilgilenmeyeceklerdir. Yaşlılarda aile sevgisi ve aile bağının güçlü kılınmasına dair düşünceler daha yoğundur. Dedeler, nineler hem kendi çocuklarını ve hem de daha çok torunlarını severler.

Sadece kendini düşünen bir toplumda yaşlılık yılları evlatların anne baba tarafından sağlam bir yapıda yetiştirilmemesinden dolayı huzur evlerinde geçmektedir. Toprağa bağlı ailelerde bu gibi durumlar az görülmektedir. Köylünün yaşlısı memleketimizde şehirlinin yaşlısından daha mutludur. Onlar ürettiklerini, kazançlarını birlikte harcarlar. Şehirli ailelerin fertleri artık bir arada çalışmıyor, kazandıklarını beraberce sarf etmiyorlar. Para köyde servettir, şehirde ise yeni işler için sermaye demektir. Şehirlinin yaşlısı köylünün yaşlısından daha huzursuzdur. Yer değiştirmekten ve de iş değiştirmekten huzursuzdur. Yaşlı insan yetiştirdiklerini çoluk çocuğunu etrafında görmek ister. Şehir hayatında bu mümkün değildir [Nirun, 1994:82-83].

SONUÇ

Bir milletin kültür kökleri ailede beslenir.Aileye mensup her ferdin sosyalleşerek o toplumun kültürel dokularını taşımasıyla ve bu kültür unsurlarını benimseyip yaşamasıyla o millet kendisi için bir yeni bir yapı taşı yetiştirmiş olur.Çünkü; kendi kültür unsurlarıyla donanmış her fert, gelecekte o kültür unsurlarını gerek bir aile kurarak gerekse sosyalizasyon içinde toplumun farklı kurumlarının işleyişinde bir görev olarak yaşatır.Her fert, öğrendikleriyle, kendi toplumu içersinde kendi kültür dokularını karakterine yerleştirir.

Türk ailesi, Türk'ün yıllar boyu tarih sahnesinde olmasına ve farklı farklı kültürlerle etkileşim halinde bulunmasına rağmen temel yönleriyle büyük farklılıklar göstermemesi yönüyle hep dikkat çekmiştir.Bunun için Türk ailesinin sağlam bir yapıda olduğunu söylemekte rahatız.Bugün, kalkınmış olarak nitelenen birçok ülkede böyle sağlam bir yapının olmamasından kaynaklanan sıkıntıları görmekteyiz.

Ziya Gökalp'in söylediği milli şuurun temeli ailede atılır.Milli şuura erememiş milletlerin toplum yapısında çözümlerin olacağı, insanlar arası etkileşimin aksar hale geleceği aşikardır.Bu yönüyle milletimiz dünya yüzünde milli şuura sıkı sıkıya bağlı bir millet olarak var olagelmiştir.Bahsettiğimiz milli şuur aile kurumunda beslenip gelişme gösterir. Bu şuurun varlığı ve devamı da o millete mensup erkek ve kadındaki öze bağlılık fikriyle, kişilerin kendi değerlerini benimseyip yaşatmasıyla ve aile fertlerindeki iffet anlayışıyla mümkün olacaktır.Bu hususlar dikkate alındığında aile kurumu, etkilenmelerin çok ve hızlı olduğu günümüzde daha fazla bir özen içinde muhafaza edilmelidir.Muhafaza edilirken gelişen ve değişen dünyamızda sosyal kültürel ve ekonomik olarak da değişmeye ayak uydurup güç kazanması yönünde çalışılmalıdır.

Türk ailesi, yapı ve işleyiş olarak İslamiyet öncesi dönemdeki durumunu İslamiyet'le birlikte de devam ettirmiştir.Zaten İslam dini, aile yapımıza uygun vasıfları taşıdığı için milletimiz tarafından kabul edilirken bir zorlukla karşılaşmadı.Bu dinle beraber Türk'ün dünya görüşü daha farklı bir anlam kazandı.İslamiyet öncesinde "gökkubbe çadırımız" şeklinde nitelenirken İslamiyet'le birlikte çadırın üstüne bir "hilal" konulmuş

oldu.Türk'ün cihangirlik düşüncesi İslamiyet'le daha kutsi bir vaziyet aldı.Gaza ve cihat, milletimiz için, ahiret inancıyla birleşerek benimsenen bir kültür ürünü oldu.

İslamiyet öncesinde erkek, kahramanlığıyla, gücüyle toplumda hakim unsur idi.İslamiyet'le birlikte de bu vasfından bir şey kaybetmedi.

Kadın ise toplumumuzda bir anne olarak, kültür öğretici vasfını hep korumuştur.İslamiyet öncesinde bir erkek gibi at sırtında savaşa katılan kadın, bugün de geçim savaşında görev almaktadır.İslamiyet'le birlikte kadın, cennetin ayakları altına serildiği bir şahsiyet oldu.

Bahsettiğimiz vasıfları yönüyle kadın ve erkek bir ailede soyun devamı için nasıl iki önemli şahıssa kültürün devamı için de öyledir.

Yaşlılar ve çocuklar ise her zaman ailenin bereketi olmuşlardır.Toplumumuzda yaşlılara gösterilen saygı kadar çocuklara da sevgi gösterilir.Bu tarih boyunca böyle olmuştur.

Sonuç olarak, çalışmamızda Türk ailesinin yıllar boyu farklı kültür etkilenmelerine maruz kalmasına, belirli din farklılaşmalarına rağmen İslamiyet öncesi aile kimliğinden gerek terim olarak gerekse töre ve gelenek olarak çok da uzaklaşmadığını gördük. Bu günün Türk ailesinde özellikle İslamiyet'in ve koyduğu kuralların Türk ailesini şekillendirdiğini gördük. Endüstrileşmenin ve bunun neticesinde ekonomik kaygıların, dünyayı bir köy haline getirme çabalarının da Türk ailesi üzerinde bir takım etkilerinin olduğunu görmemize rağmen toplumun temelini teşkil eden aile içinde köklü yapısal değişiklikler olmamıştır.Ancak yeni neslin gerek iletişim araçlarından etkilenerek gerekse diğer endüstriyel gelişmelere bağlı olarak özellikle kentlerde birtakım davranış farklılaşmalarına gittiğini söyleyebiliriz.

Dünya bir yandan ekonomik boyutu ön planda olan çeşitli savaflara sürüklenirken, diğer yandan kültür savaşlarına da sahne olmaktadır.Her aile bu kültür savaşında birer asker durumundadır.Çünkü bir milletin tüm kültür dokuları onda yaşamaktadır.Kültürün temeli ailede ise, bugün biz de aile kurumuna azami değer vermeliyiz. Sosyal

değişmelerde bir tampon vazifesi görmesi yönüyle de onu en üst kurumların bu yönündeki çalışmalarla koruması gerekmektedir. Aksi takdirde kendine yabancı fertlerin Türk adı altında sağlam bir Türk ailesi kurması ve Türk kültürünü yaşatması mümkün değildir.

Türk toplumu varlığını devam ettirecekse kendi, var oluş şartlarını her alana yayarak yeniden oluşturmalıdır. Kültürümüzün işlerlik kazanması, milletimizin onu benimseyip taklit yolundan uzaklaştırarak geliştirmesi bir zorunluluktur.

KAYNAKLAR

ARSLANTÜRK, Zeki; AMMAN, Tayfun, Sosyoloji, Çamlıca yay.İstanbul-2001.

AYDIN, Mustafa, Kurumlar Sosyolojisi,Vadi yay.Konya-1997.

BAŞARAN,Fatma, “Ailede Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutum Değişmeleri” ,Türkiye’de Ailenin Değişimi, Yayına Hazırlayan:TÜRKÖZ,Erdem, Türk Sosyal Bilimler Yayını,145-161, Ankara-1998

BLUMBERG,Rae L.,Societal Complex and Familial Complex,İnter and Interasocital,1970.

BOTTOMORE, Tom, Toplum Bilim, Çev.,Ünal Oskay, Der yay., İstanbul-1997.

DOĞAN, M.Sait; ÖZYURT, Selahattin; Üniversite Gençliği, Değişim Yayınlan, Sakarya-2002

DOĞAN, İsmail, Sosyoloji, Sistem Yayıncılık, Ankara-1999.

DUBEN,A, Cem BEHAR, İstanbul Haneleri (Evlilik ve Doğurganlık) İletişim yay.İstanbul-1998

DURAN, Hacı, Endüstrileşmeyi Etkileyen Üç Faktör , Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü, Sakarya-1997.

ENGELS, Friedrich, Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, çev: Kenan Somer, Sol yay., Ankara-1967

ERDENTUĞ, Aygen,Türkiye İnan ve Pakistan’da Geleneksel Köy Ailesinin Özellikleri, Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı,Aile Yazıları, Der:Beylü Dikeçligil,Ahmet Çiğdem,Cilt:5 Ankara-1991

ERDENTUĞ, Nermin, Hal Köyünün Etnolojik Tetkiki, AÜ.DTCF yay. Ankara-1956

_____, Sosyal Adet ve Gelenekler Kültür Bakanlığı yay. Ankara-1972

ERDER, Sema; KESKA, Selmin; Sosyoloji Dersi İçin Okumalar, Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, 1996-1997

EROĞLU, Feyzullah, Davranış Bilimler, 4. Baskı, Beta Basım Yayın, İstanbul-1998

ERKAL, Mustafa, Toplum Bilim, Der Yayınlan, İstanbul-1996

ERKAL, Mustafa, İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri, Kuşak Ofset, İstanbul-1992.

ERÖZ, Mehmet, Türk Ailesi MEB.yay. İstanbul-2000

ERSÖZ, Aysel. G, Cinsiyet Rollerine İlişkin Beklenti, Tutum ve Eşler Arası Sorumluluk Paylaşımı (Kamuda Çalışan Yönetici Kadınlar Örneği), TC Kültür Bakanlığı yay./2303, Başvuru Kitapları Dizisi/ 64, Ankara-1999

FICHTER, Joseph, Sosyoloji Nedir, Çev: Nilgün Çelebi, Attila Kitapevi, Ankara-1996

FINDIKOĞLU, Z. Fahri, İctimaiyat Dersleri, Cilt:1 İstanbul-1971

GİDDENS, Anthony, Sosyolojiye Eleştirel Bir Yaklaşım, Çev: M.Ruhi Esengün, İsmail Öğretir, Birey Yayıncılık, İstanbul-1998

GÜNGÖR, Erol, Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak, Ötüken Yayınları, İstanbul-1997

HOMANS, G.C, Social Behavior: Its elementary Forms, Newyork-1961

İBN FADLAN, Ahmed, İbn Faldan Seyahatnamesi, Çeviren ve hazırlayan, Ramazan Şeşen. Bedir Yayınevi, İstanbul-1995

KABAKLI, Latife Çimen, Türk Ailesinde Karar mekanizmaları ve Kadının Rolü, Doktora Tezi, Sakarya-2003

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem , "Türkiye'de Kadının Statüsü: Kùltürler Arası Perspektifler" 75. Yılda Kadınlar ve Erkekler, Ayşe Berktaş, Hacımırzaoğlu, Bilanço 98, Türkiye İş Bankası Tarih Vakfı Kùltür yay., İstanbul-1998

KAPLAN, Mehmet, Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar. Dergah yay. Cilt:2 İstanbul-1999

KAFESOĞLU, İbrahim, Türk Milli Kùltürü, Ötüken Yayınevi, İstanbul-2002

KONGAR, Emre, 21. Yüzyılda Türkiye, Remzi Yayınevi, İstanbul-1999

MERİÇ, Ümit, "İleri Endüstri Toplumlarında Aile Kurumu Üzerine Bir Araştırma" Aile Yazıları (der): Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara-1991

MERTER, Feridun, 1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler. (Malatya Örneği), Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara-1990

NİRUN, Nihat, Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kùltür, Atatürk Kùltür Merkezi yay. Ankara-1994

OZANKAYA, Özer, Toplum Bilimine Giriş, AÜ.SBFY, No:403 Ankara-1977

ÖGEL, Bahattin, Türk Kùltürünün Gelişme Çağları, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yay., İstanbul-1988

ÖZER , Ahmet, Modernleşme ve Güneydoğu, İmge Yayınları, 1998.

ÖZKALP, Enver, Sosyolojiye Giriş, Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, Eskişehir-2000

SAYIN, Önal, Sosyolojiye Giriş, Üniversite Kitapları Yayınevi, İzmir-1991

SÜMER, Faruk, Oğuzlar (Türkmenler),AÜ DTCTF yay.,Ankara-1972

SCANZONİ,j, Social Processes and Power in Families, Contemporaray Theories About the faMily, Aktaran: Kellershals.J,Age :66

TAN, Mine, Toplumbilime Giriş Genel Kavramlar, AÜ.Eğitim Fak.Yayınları, Ankara-1981

TEZCAN, Mahmut, Sosyolojiye Giriş ve Temel Kavramlar, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara-1995

TİMUR, Serim, Türkiye de Aile Yapısı, Ankara, 1972

TÜRKDOĞAN, Orhan, Sanayi Sosyolojisi, Turan Vakfı Yayınları, İstanbul-1999
_____; Osmanlıdan Günümüze Türk Toplum Yapısı, Çamlıca yay. İstanbul-2002

ÜNAL, İsa, "Türk Aile Yapısı Açısından Aile İçi, Aile Dışı Eğitim Meselesi", Yüksek Lisans Tezi, Sakarya-1998

VERGİN, Nur, Toplumsal Değişme ve Türkiye'de Aile, Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Aile Yazıları Cilt:2 Ankara-1991

WÖSSNER, Jakobus, Soziologie, Wien, Köln-Graz-1979

YAMANLAR, Emine, Sosyoloji, Bem-Koza Eğitim Yayınevi, İstanbul-1998

YASA, İbrahim, Gecekondu Ailesi, Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, Aile Yazıları, Cilt:5 Ankara-1991

ÖZGEŞMİŞ

Mustafa İsmail LALE 1978 yılında Uşak'ta doğdu. İlk öğrenimini Uşak'ta, orta öğrenimini İzmir'de tamamladı. Lisans dönemini 1996-2000 yılları arasında Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde bitirdi. 2000 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından İstanbul'a Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliğine atandı. 2001 yılında adı geçen üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans öğrenimine başladı. Halen İstanbul'da Üsküdar Lisesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

